

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

Кафедра обліку й аудиту

ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Опорний конспект лекцій

для студентів напрямку підготовки 6.030509 «Облік і аудит»
денної та заочної форм навчання

Полтава 2009

УДК 336.76

Рецензенти: М. В. Єрмолаєва, канд. екон. наук, доц.,
В. П. Світалка, канд. екон. наук, доц.

Затверджено та рекомендовано до друку науково-методичною
радою Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка
Протокол № 4 від 20.03.2009 р.

Завора Т. М., канд. екон. наук, доц., Леус Н.П., канд. екон. наук, доц.
Основи біржової діяльності: Опорний конспект лекцій. – Полтава:
ПолтНТУ, 2009. – 109 с.

Опорний конспект лекцій призначений для самостійного вивчення
програмних питань із біржової діяльності студентами напряму підготовки
6.030509 «Облік і аудит» денної та заочної форм навчання.

©Завора Т.М., Леус Н.П., 2009

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Сутність біржової діяльності, її становлення і розвиток	5
Тема 2. Біржовий товар	12
Тема 3. Базисні ринки	20
Тема 4. Біржові індекси та їх аналіз	36
Тема 5. Організація біржі та її управління	45
Тема 6. Біржове посередництво	50
Тема 7. Організація біржового торгу	61
Тема 8. Біржові угоди	68
Тема 9. Кліринг і розрахунки за біржовими угодами	74
Тема 10. Біржове котирування	81
Тема 11. Управління фінансами у брокерській діяльності	86
Тема 12. Ф'ючерсний ринок та його особливості	93
Тема 13. Торгівля опціонами на біржі	102
Список рекомендованої літератури	107

ВСТУП

Дисципліна „Основи біржової діяльності” передбачає набуття майбутніми фахівцями теоретичних знань та практичних навичок з організації, функціонування і технології біржової торгівлі.

Біржовий ринок став центром ринкової економіки, на якому щоденно зустрічаються інтереси виробників продукції, споживачів, посередників, фінансистів, спекулянтів, компаній та різних організацій.

Мета викладання навчального курсу – вивчити загальні закономірності біржової діяльності, комплексно розглянути діяльність усіх видів бірж: товарних, фондових, валютних, ф'ючерсних.

Основні завдання курсу:

- розкриття економічної сутності біржі;
- виявлення особливостей процесу створення бірж та їх структури в Україні;
- ознайомлення зі світовим досвідом роботи бірж;
- узагальнення практичних аспектів укладання біржових угод;
- опанування методів біржового посередництва;
- оцінка стану і тенденції розвитку біржової кон'юнктури;
- дослідження кон'юнктури біржового ринку та механізму котирування цін.

Засвоєння дисципліни „Основи біржової діяльності” базується на фундаментальних знаннях із таких дисциплін, як „Економічна теорія”, „Економічна історія”, „Історія економічних учень”, „Статистика”.

Вивчення дисципліни передбачає проведення лекційних, практичних занять, самостійну роботу та написання рефератів із відповідних тем, виконання тестових завдань.

Тема 1. СУТНІСТЬ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

1. Роль та місце біржі в економіці.
2. Суть біржі та її економічна природа.
3. Функції біржі в ринковій економіці.
4. Види бірж.

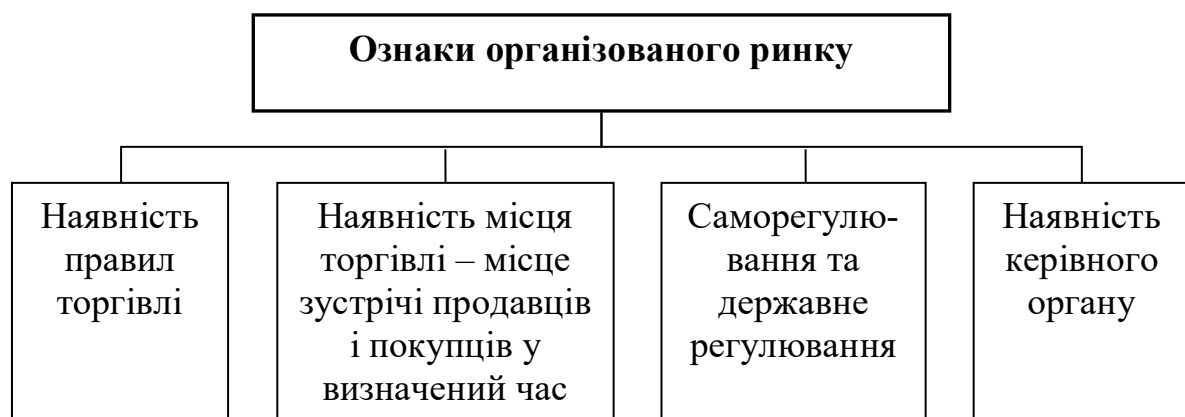
Ключові терміни та поняття: базар, ярмарок, аукціон, товарний біржовий ринок, біржа, види бірж, функції біржі, класифікація бірж.

1. Роль та місце біржі в економіці

„Саме біржа є продуктом складної економічної та фінансової діяльності країни. Як чутливий гальванометр відображає найслабший струм, так вона відчуває найменші коливання політичного життя”.

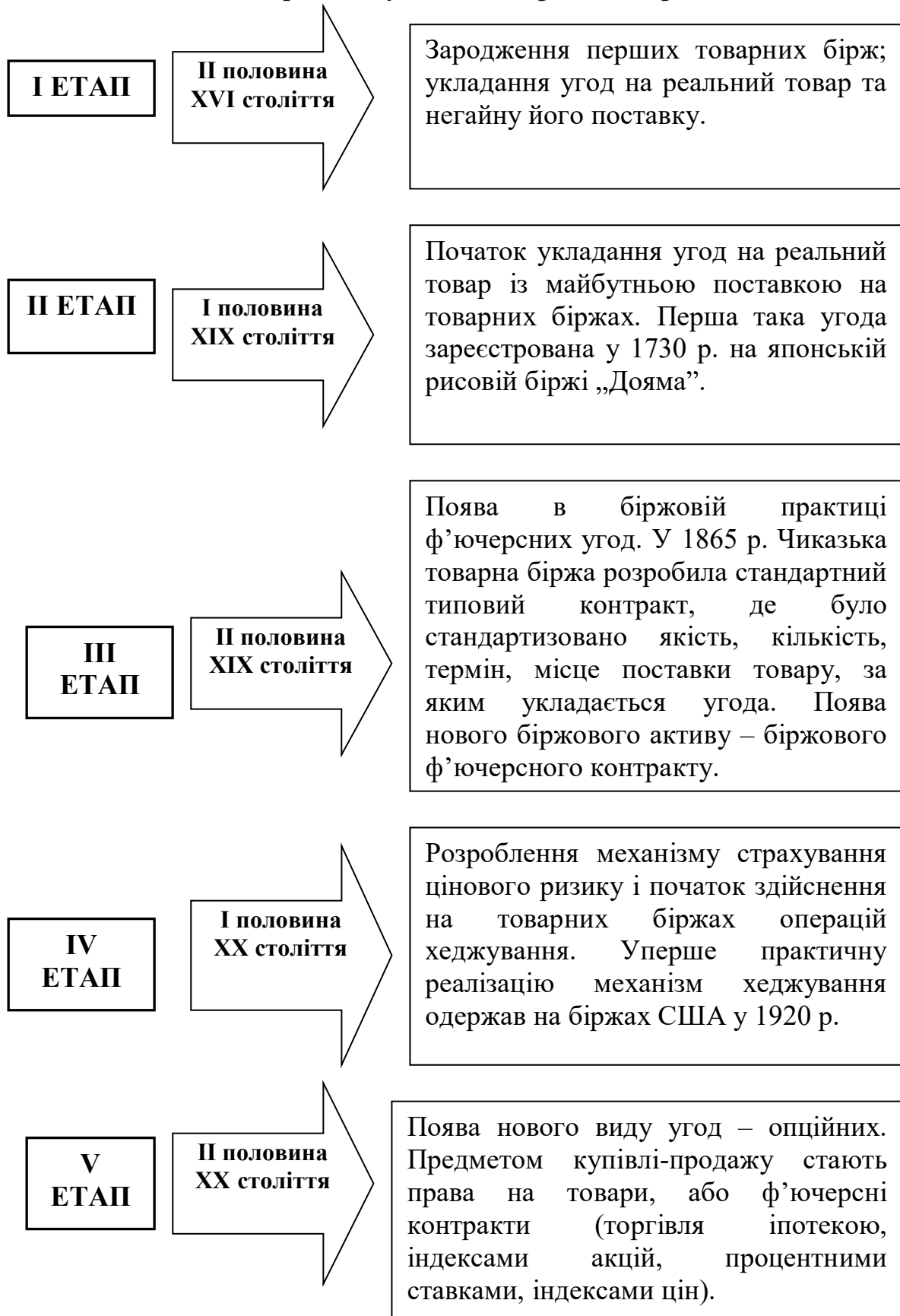
Біржовик колишньої Російської імперії А.Васильєв

Розвиток великого виробництва вимагає ринку, здатного реалізувати значні партії товару. Зміна форм гуртової торгівлі призвела до необхідності створення організованого ринку з притаманними йому ознаками.

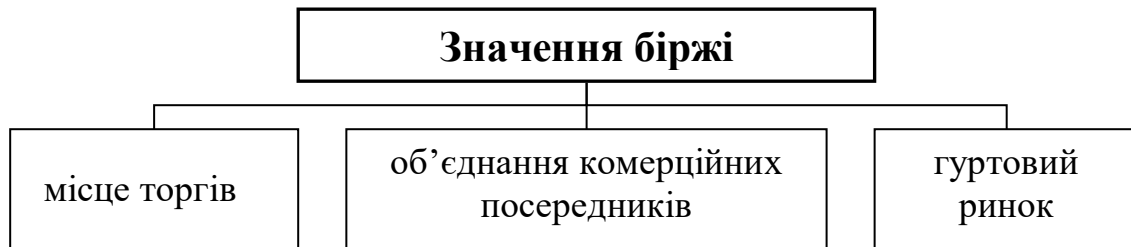
Еволюція біржової торгівлі привела до значних змін в об’єкті та механізмі цієї торгівлі. Розвиток світової біржової торгівлі доцільно аналізувати відповідно до п’яти етапів.

Етапи розвитку світової біржової торгівлі

2. Суть біржі та її економічна природа

Біржа – це постійно діючий ринок масових замінних цінностей, який функціонує за визначеними правилами у конкретному місці та призначений час. Як класичний інститут ринкової економіки, біржу слід розглядати в організаційному, економічному та юридичному аспектах її діяльності.

Функціональні особливості біржі

- чітко визначений предмет торгівлі;
- проведення торгів на постійній основі;
- форми організації торговельних процесів.

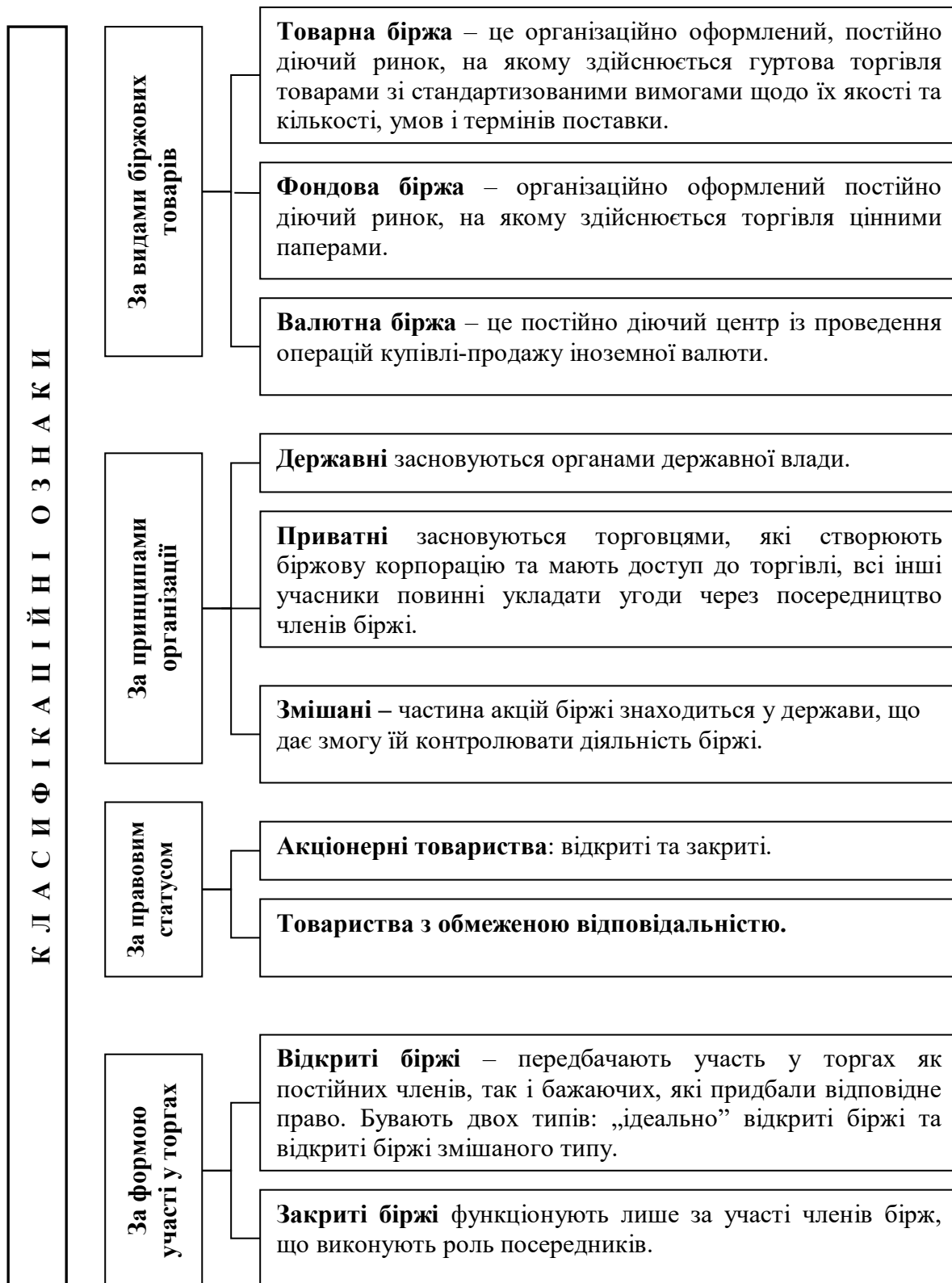

3. Функції біржі в ринковій економіці

4. Види бірж

КЛАСИФІКАЦІЯ БІРЖ

КЛАСИФІКАЦІЯ БІРЖ

К Л А С И Ф І К А Ц І Й Н І О З Н А К И

За місцем у світовій торгівлі

Міжнародні біржі – біржі, на яких операції здійснюють представники різних країн. Котирування цін на таких біржах являють собою світові ціни на товари, що реалізуються на них.

Національні біржі забезпечують здійснення біржових операцій у межах однієї країни. Залежно від сфери діяльності їх поділяють на центральні (столичні), міжрегіональні й регіональні (локальні).

За видами угод

Реального товару – здійснюється купівля-продаж реального товару, який є в наявності або буде виготовлений у визначений термін.

Ф'ючерсні – ведеться торгівля не реальними товарами, а ф'ючерсними контрактами. У них зафіксовані права і зобов'язання сторін щодо стандартного товару, який постачатиметься в майбутньому за цінами, що визначаються на момент укладання угоди.

Опціонні – предметом торгів є лише права на закупівлю або продаж реальних товарів чи контрактів на них у майбутньому.

Комплексні – укладаються всі види угод – від спотових на реальний товар до опціонних.

За рівнем спеціалізації

Універсальні біржі – торгівля ведеться різного роду товарами.

Спеціалізовані біржі – мають товарну спеціалізацію, тобто спеціалізацію за групами товарів, не обов'язково однорідних. Поділяються на біржі широкого профілю й вузькоспеціалізовані, на яких предметом біржової торгівлі є один вид товару.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте економічну сутність біржі.
2. Назвіть ознаки організованого ринку.
3. Схарактеризуйте основні етапи розвитку світової біржової торгівлі.
4. Дайте визначення поняття „біржа”.
5. Схарактеризуйте функціональні особливості біржі.
6. Розкрийте основні функції біржової торгівлі.
7. Назвіть основні ознаки класифікації бірж.

Тема 2. БІРЖОВИЙ ТОВАР

1. Поняття та склад біржового товару.
2. Характеристика біржового товару товарних бірж.
3. Біржові товари фондового і валютного ринків.

Ключові терміни та поняття: товар, біржовий товар, небіржовий товар, реальний товар, цінні папери, біржовий контракт, валюта.

1. Поняття та склад біржового товару

Об'єктом біржової торгівлі виступає біржовий товар. Товаром на біржі є реальні предмети, послуги, цінні папери, валюта, права, проценти тощо.

Біржові товари – це однорідні за сортом і цінністю знеособлені товари масового виробництва і споживання, причому загальновизнані їх типи (стандарт, марки), що мають постійні характеристики і цілком визначену ціну. Визначальною рисою біржового товару є відповідність певному зразку, стандарту.

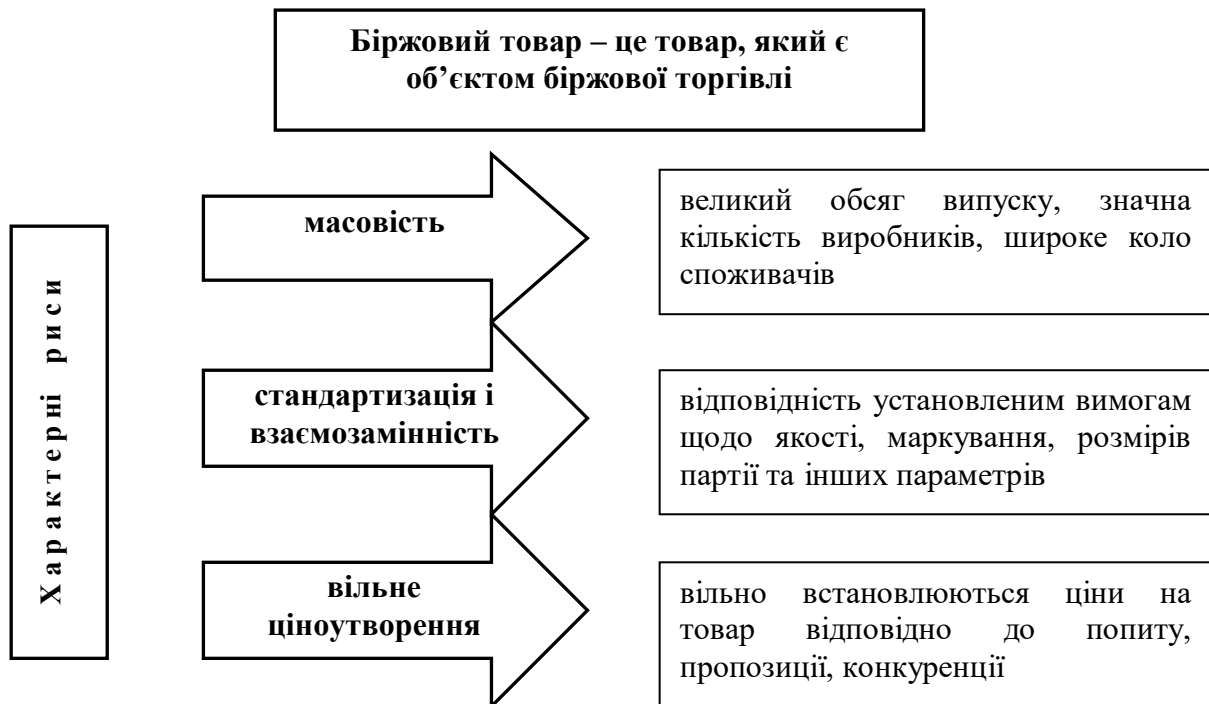
Характерними рисами біржового товару є: масовість, взаємозамінність і стандартизація, вільне ціноутворення.

Масовість товару характеризується великим обсягом його випуску, значною кількістю виробників і призначенням для широкого споживання, що дозволяє визначити реальну ціну, попит, пропозицію.

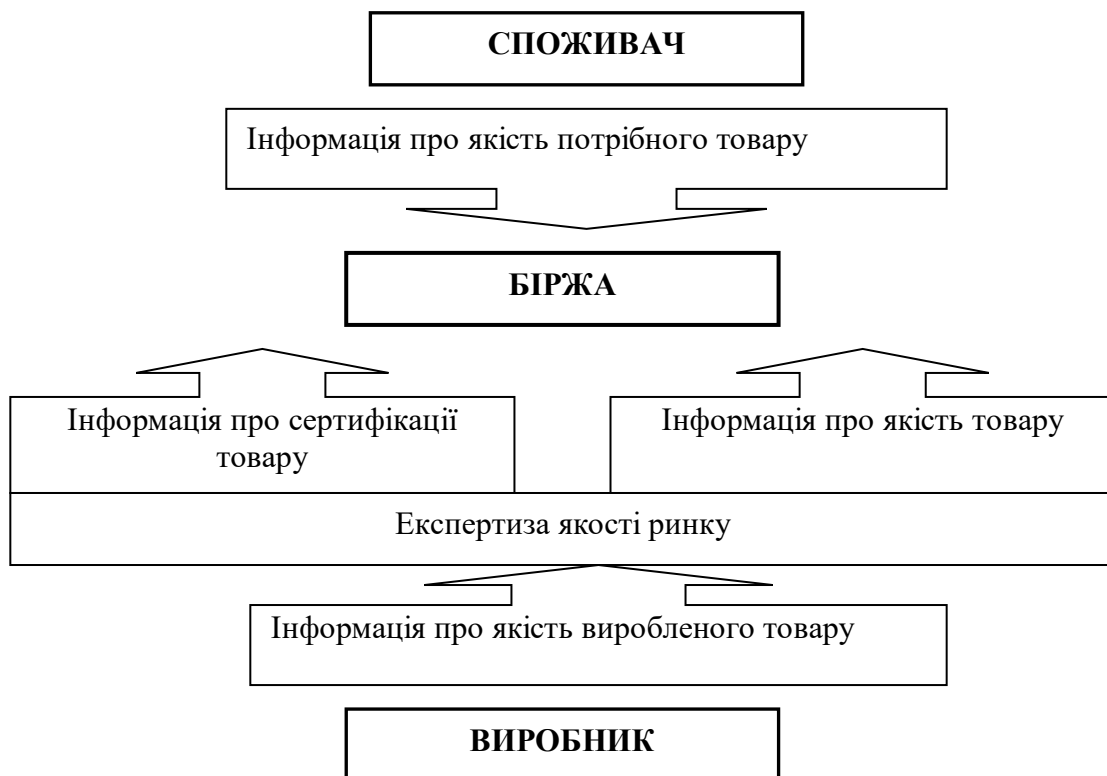
Стандартизація полягає у відповідності встановленим вимогам щодо якості, маркування, розмірів партії та інших параметрів, що дає змогу забезпечувати взаємозамінність товарів, дозволяє продавати товар за зразками або технічним описом.

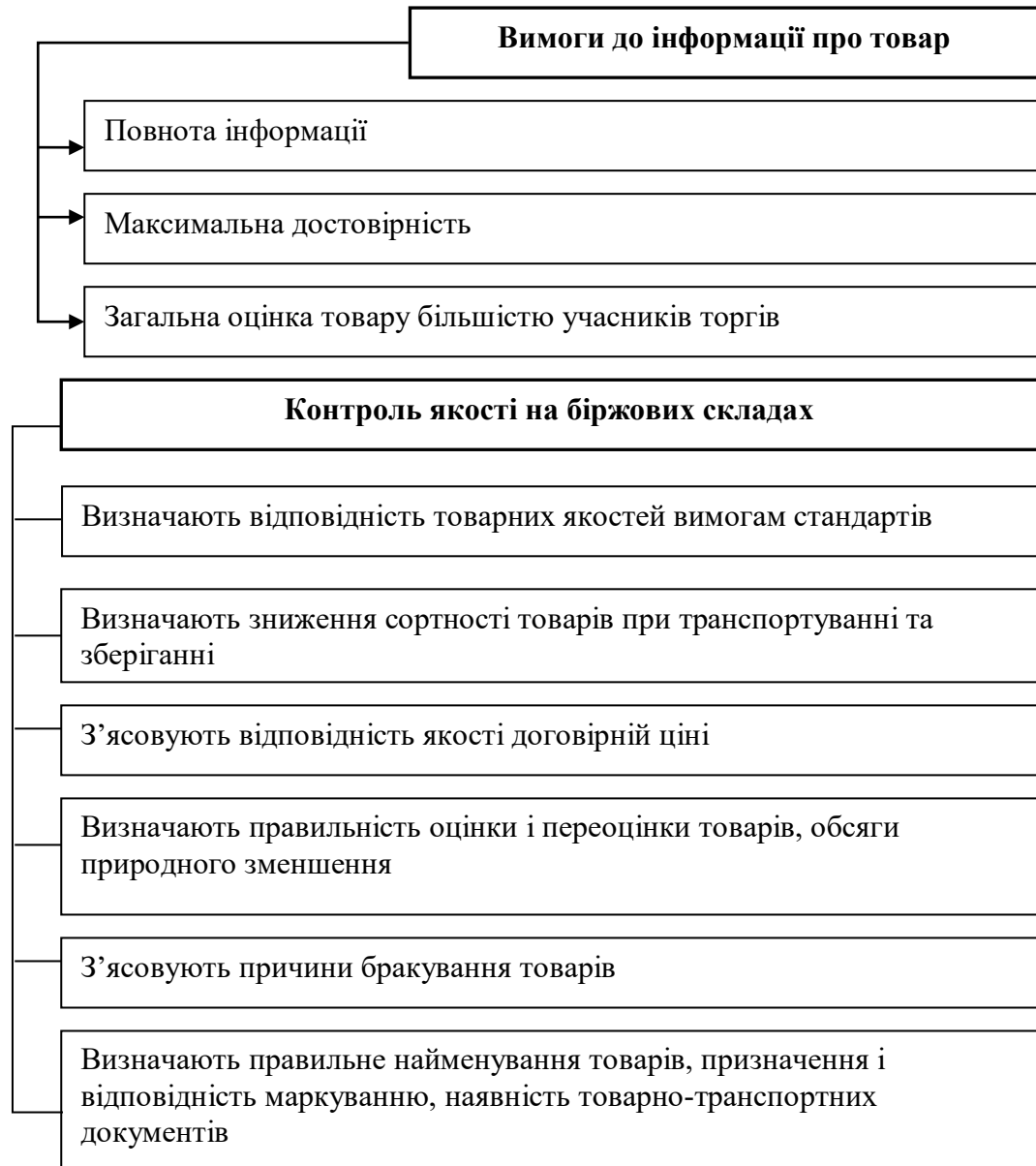
Вільне ціноутворення означає, що ціни на товар устанавлюються відповідно до попиту та пропозиції в результаті конкуренції та з метою визначення справедливої ринкової ціни.

Якість продукції – це сукупність характеристик об'єкта, покликаних задовольнити встановлені і передбачені потреби. Вона залежить від фізичних, хімічних, біологічних, естетичних, ергономічних, економічних та інших вимог.

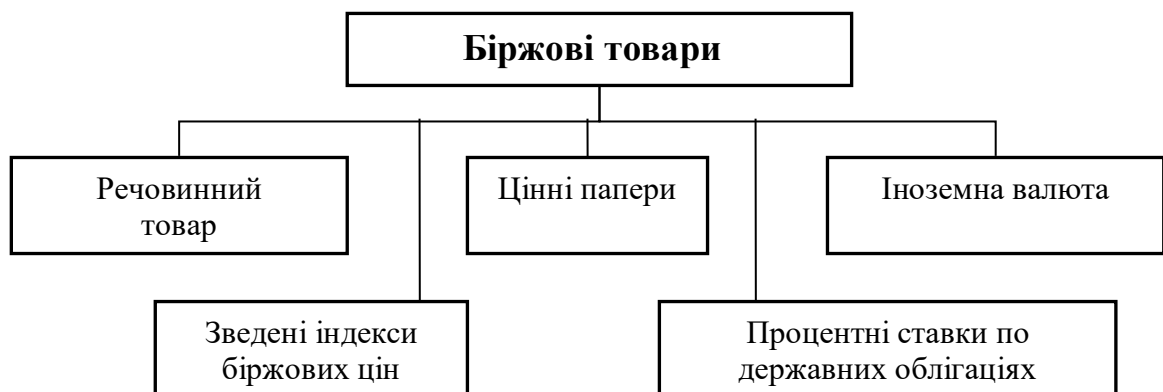

Інформаційні потоки про якість і сертифікацію, необхідні для здійснення угод на біржі

Виділяють такі основні класи біржових товарів.

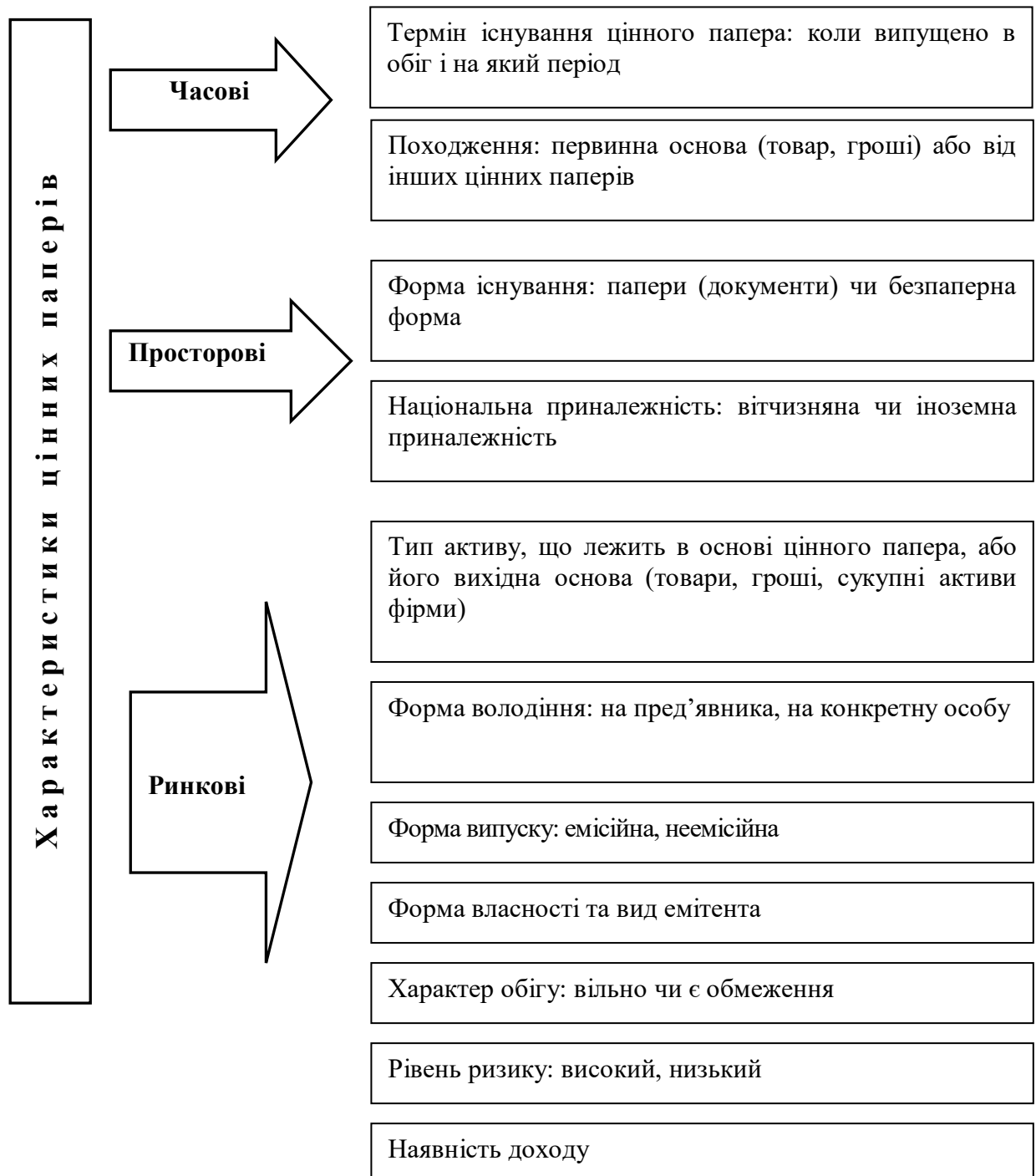

2. Характеристика біржового товару товарних бірж

3. Біржові товари фондового і валютного ринків

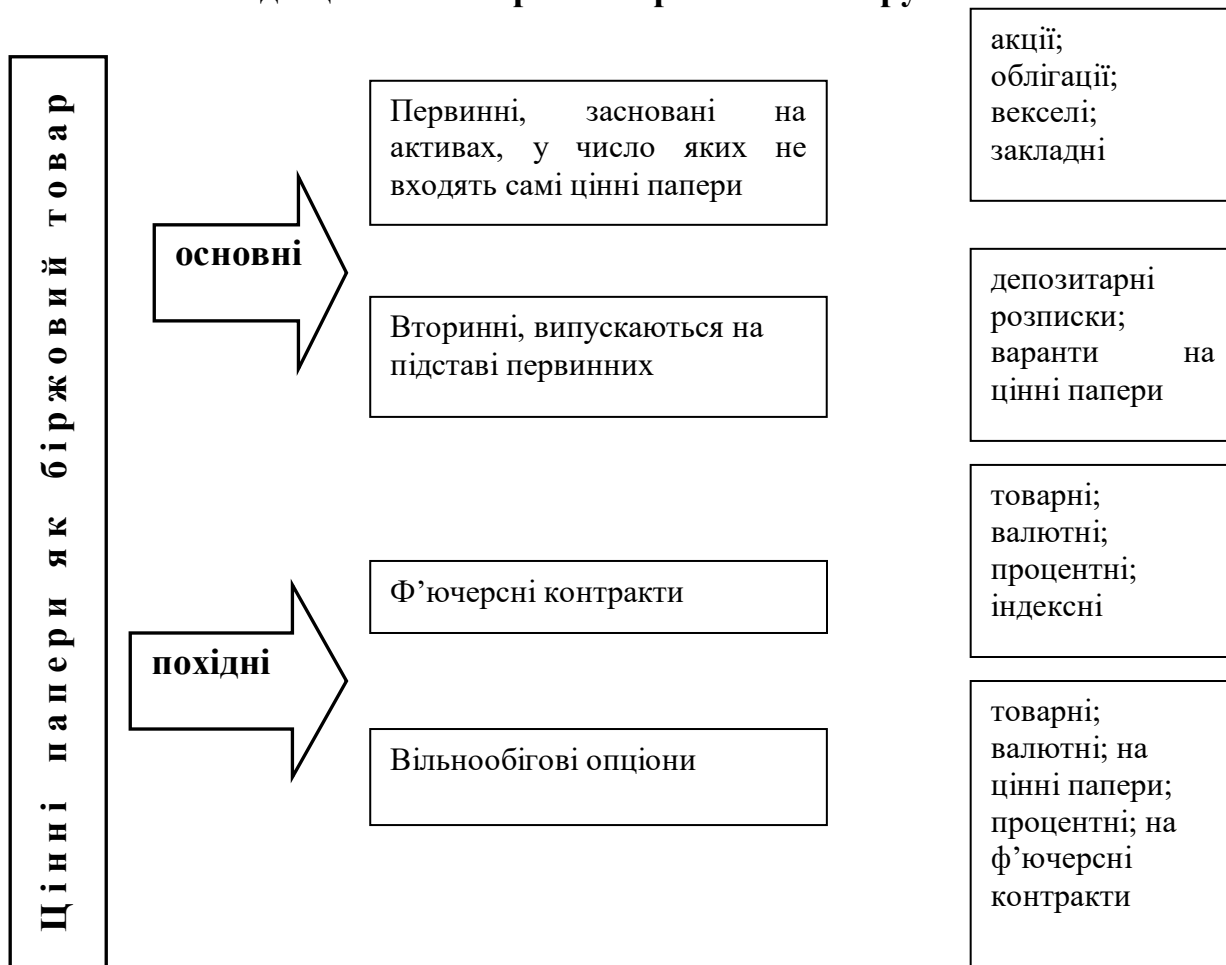
Цінні папери – це особливий вид товару на ринку цінних паперів. Згідно із Законом України „Про цінні папери та фондовий ринок”, цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов’язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Цінний папір як біржовий товар має такі властивості:

- можливість обміну на гроші різноманітними способами;
- права, які закріплено за власником цінного папера, можуть здійснюватися незалежно від форми;
- наявність різних паперів: на пред'явника, іменних.

Види цінних паперів як біржового товару

Валюта є своєрідним товаром. Для здійснення міжнародних операцій потребує визначення валютний курс.

Валютний курс являє собою ціну особливого товару – грошей та визначає співвідношення між двома валютами.

В Україні існує лише одна **Українська міжбанківська валютна біржа**, яка має ліцензію Національного банку України на організацію операцій із купівлі-продажу валюти і проведення розрахунків по укладених за ними угодах.

Валютний курс	Співвідношення обміну двох грошових одиниць різних країн.
Методи оцінювання	Пряме котирування – валютний курс відображає ціну одиниці іноземної валюти через національну валюту (Україна) $\sum_{\text{нац}} = \sum_{\text{іноз}} \times R,$ де R – курс іноземної валюти до національної.
	Непряме котирування – ціна національної валюти через іноземну (Велика Британія) $\sum_{\text{іноз}} = \sum_{\text{нац}} / R,$ де R – курс національної валюти до валюти іноземної.
Маржа	Різниця між курсом продавця і покупця валюти. Покриває витрати банку та формує його прибуток від здійснення валютних операцій.
Крос-курс	Курс однієї валюти до іншої, розрахований через їхні курси до третьої валюти. Купівля: Курс купівлі A / B / Курс продажу C / B. Продаж: Курс продажу A / B / Курс купівлі C / B.

Зведений індекс біржових цін є ідеальним біржовим товаром, оскільки для нього нехарактерні обмеження, властиві таким класам біржових товарів, як речовинні, цінні папери та іноземна валюта.

Індекс цін – це число, яке відображає стан цін на ряд біржових товарів безвідносно до конкретних видів самих цих товарів.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть характерні риси біржового товару.
2. Схарактеризуйте кожну групу біржового товару.
3. Дайте визначення цінним паперам як біржовому товару фондового ринку та схарактеризуйте їх властивості.
4. У чому полягають часові, просторові та ринкові характеристики цінних паперів?
5. Дайте характеристику валюти як біржового товару.
6. Валютний курс. Пряме та непряме котирування.

Тема 3. БАЗИСНІ РИНКИ

1. Загальна характеристика фондового ринку.
2. Класифікація, принципи та функції фондового ринку.
3. Учасники фондового ринку, їх права й обов'язки.
4. Товарний ринок: його елементи, показники функціонування. Ціноутворювальні фактори на товарному ринку.
5. Географічна і товарно-галузева класифікація товарного ринку. Сектори та сегменти ринку товарів.
6. Умови розвитку товарних бірж.
7. Валютний ринок: функції та суб'єкти.
8. Біржова торгівля на валютному ринку.

Ключові терміни та поняття: фондовий ринок, функції ринку цінних паперів, види професійної діяльності на фондовому ринку, учасники фондового ринку, товарний ринок, ціноутворювальні фактори на товарному ринку, основні сектори і сегменти фондового ринку, умови розвитку товарних бірж, валютний ринок, види операцій на валютних біржах, валютне регулювання.

1. Загальна характеристика фондового ринку

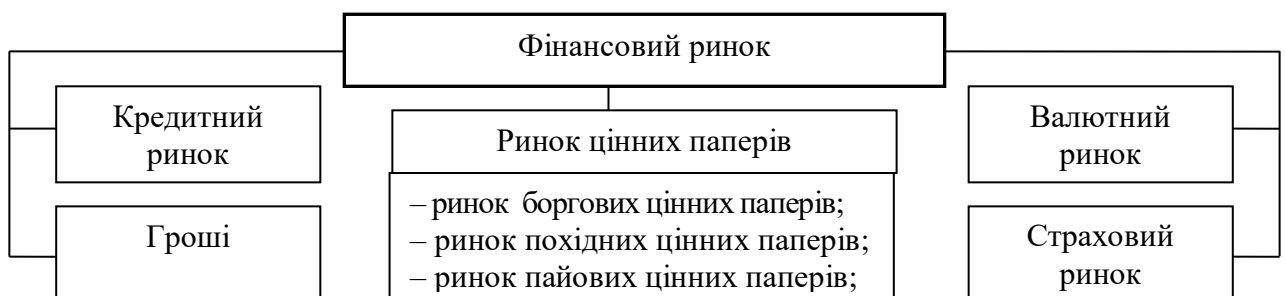
Фондовий ринок – це ринок, якому притаманні специфічні риси поєднання інтересів продавців та покупців капіталу у вигляді грошей, цінних паперів, фондів.

Умови функціонування фондового ринку

Учасники ринку є вільними у своїх діях щодо купівлі-продажу товарів.

Продавців і покупців має бути достатньо для того, щоб кожний з учасників ринку міг вільно вибрати торгового партнера з метою підтримання конкурентного середовища.

Структура і місце ринку цінних паперів у системі фондового ринку

Деякі факти з історії становлення фондового ринку

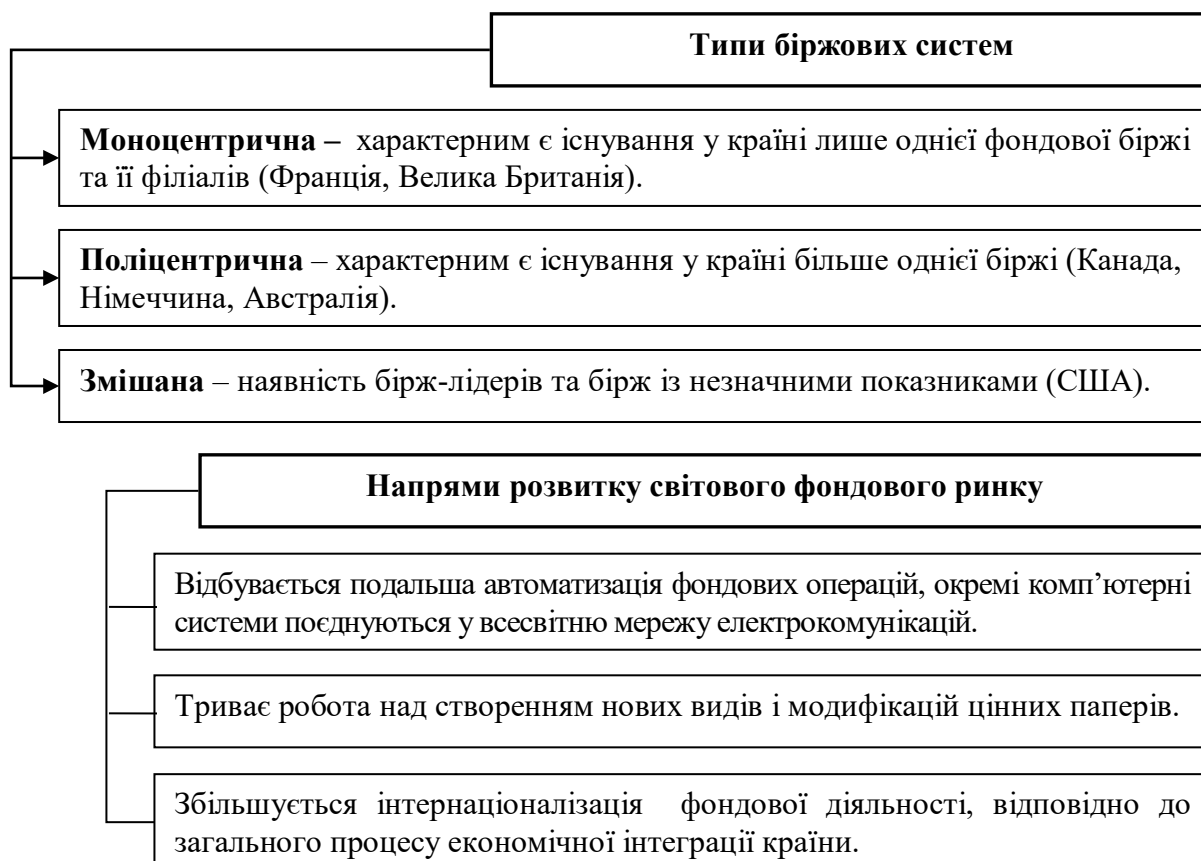
Фондовий ринок зародився в надрах ринку споживчих товарів. Перші операції з цінними паперами відбувалися у бельгійському місті Антверпен. На межі XVI – початку XVII століття першою в історії розвитку фондового ринку була біржа в Амстердамі. Розвивалася фондова торгівля в Англії, Франції, Німеччині, Нідерландах.

У XIX столітті в результаті первісного нагромадження капіталу роль фондових бірж зростає. Фондова біржа забезпечувала переливання грошових активів у галузі, необхідні суспільству. Фондовий ринок сприяв організації будівництва залізниць, шахт, металургійних заводів, розвитку хімічної та текстильної галузей.

Фондовий ринок поряд з успіхами зазнав падіння, криз, банкрутства. Негативно вплинули економічні кризи 1869 – 1895 рр., світова економічна криза 1929 – 1933 рр., біржова криза 1987 року.

В Україні початок фондового ринку датується XVIII ст. Так, Одеську фондову біржу було відкрито у 1796 р.

Фондові біржі в Петербурзі, Одесі й Москві вважалися ліберальними, але досить вимогливими. Папери на біржу допускалися тільки після ретельної перевірки їхнього власника. За неправдиві відомості притягали до кримінальної відповідальності. Дії маклерів контролював біржовий комітет, урядові комісії стежили за котируванням паперів.

Елементи централізованої системи обігу цінних паперів на фондовому ринку України

Біржовий ринок – це торгівля цінними паперами на фондових біржах, це завжди організований ринок цінних паперів, оскільки торгівля на ньому проводиться точно за правилами біржі й тільки між біржовими посередниками.

Позабіржовий ринок – це торгівля цінними паперами в обхід фондової біржі. Позабіржовий ринок може бути організованим і неорганізованим. Організований позабіржовий ринок базується на комп'ютерних системах зв'язку, торгівлі й обслуговування за цінними паперами.

2. Класифікація, принципи та функції фондового ринку

Класифікація основних видів фондових ринків

Критерії класифікації	Види ринків
1. Спосіб розміщення цінних паперів	• первинний ринок; • вторинний ринок.
2. Вид розміщення цінних паперів	• ринок, на якому цінні папери розміщуються прямим зверненням емітента до покупця; • ринок, на котрому цінні папери розміщуються через інституціонального інвестора.
3. Місце операції з цінними паперами	• повна фондова біржа; • позасписковий біржовий ринок; • торгівля з „прилавка”; • „третій ярус”.
4. Економічна природа цінних паперів	• ринок боргових цінних паперів; • ринок похідних цінних паперів; • ринок пайових цінних паперів.
5. Суб'єкти випуску цінних паперів	• ринок державних позик; • ринок муніципальних позик; • ринок цінних паперів підприємств і організацій.
6. Термін обігу цінних паперів	• ринок цінних паперів з установленим строком обігу; • ринок цінних паперів без установленого строку обігу.
7. Механізм виплати доходу	• ринок цінних паперів із фіксованим доходом; • ринок цінних паперів зі змінним доходом.
8. Територія обігу цінних паперів	• місцевий ринок цінних паперів; • національний ринок цінних паперів; • міжнародний ринок цінних паперів.
9. Поведінка суб'єктів ринку	• „ведмежий ринок”; • „бичачий ринок”.

Принципи створення і функціонування національного ринку цінних паперів

- соціальна справедливість;
- надійність захисту інвесторів;
- урегульованість;
- контрольованість;
- ефективність;
- правова впорядкованість;
- прозорість, відкритість;
- конкурентність.

Функції ринку цінних паперів

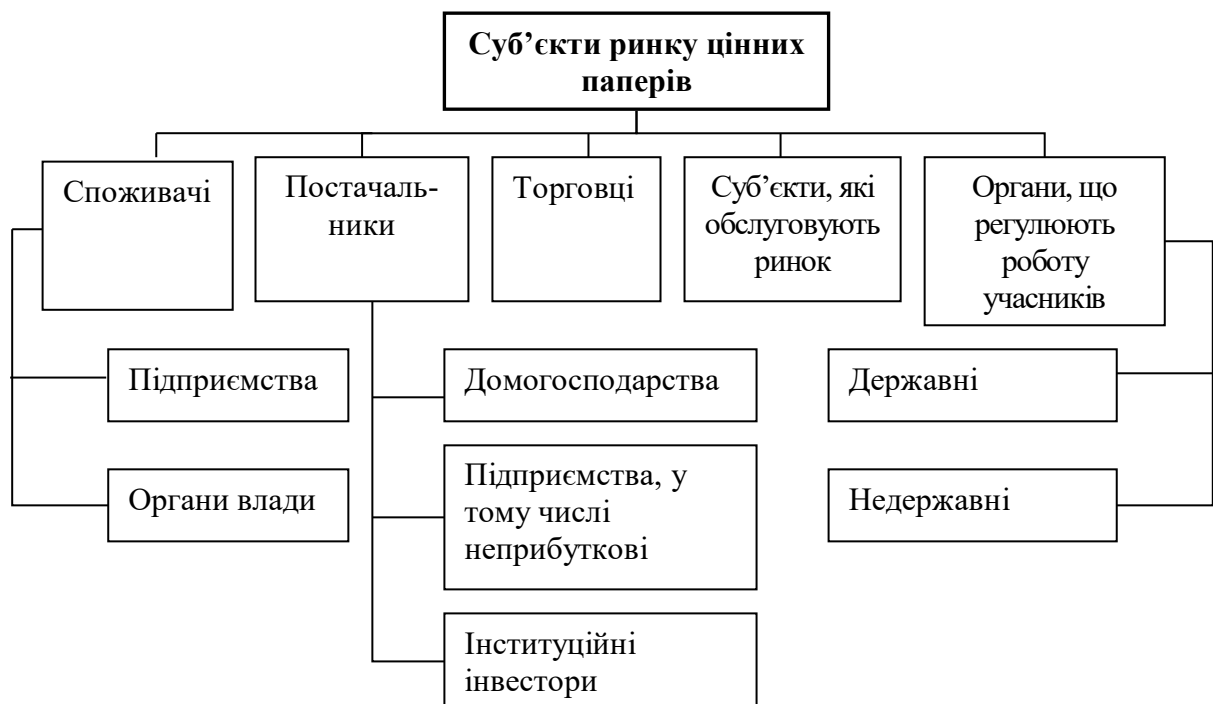
Законом України „Про цінні папери та фондовий ринок” визначено такі види професійної діяльності на фондовому ринку:

- брокерська діяльність;
- дилерська діяльність;
- андеррайтинг;
- діяльність з управління цінними паперами;
- діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- депозитарна діяльність;
- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку.

3. Учасники фондового ринку, їх права й обов’язки

Класифікація учасників фондового ринку

Суб’єкти ринку цінних паперів – це фізичні особи або організації, які продають, купують цінні папери чи обслуговують їх обіг, вступаючи між собою в певні економічні взаємовідносини з приводу обміну цінними паперами.

Основні суб’єкти ринку цінних паперів: емітенти, інвестори, фондові посередники, організації, які обслуговують ринок цінних паперів, державні органи регулювання і контролю.

Емітенти – ті, хто випускає цінні папери в обіг. Організації, що обслуговують ринок цінних паперів, – це організації, які виконують усі інші функції на ринку цінних паперів, крім функції купівлі-продажу цих цінних паперів: фондові біржі, розрахункові центри, реєстратори та ін.

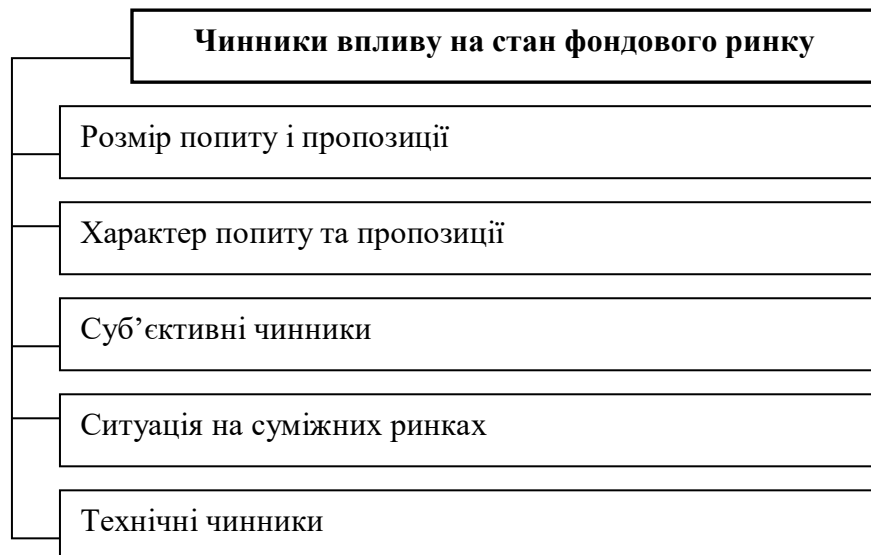
Інвестори – це переважно населення, а також комерційні організації.

Характеристика основних інвесторів

Інвестори	Основні цілі інвесторів
Стратегічні інвестори	Контроль над підприємством із наміром отримання прибутку від його діяльності
Портфельні інституційні інвестори	Збільшення капіталу підвищенням вартості портфеля
у тому числі: консервативні помірно-агресивні агресивні досвідчені „витончені”	безпе́чність інвестицій безпе́чність + прибутковість прибутковість + зростання вартості прибутковість + зростання вартості + ліквідність максимальні доходи

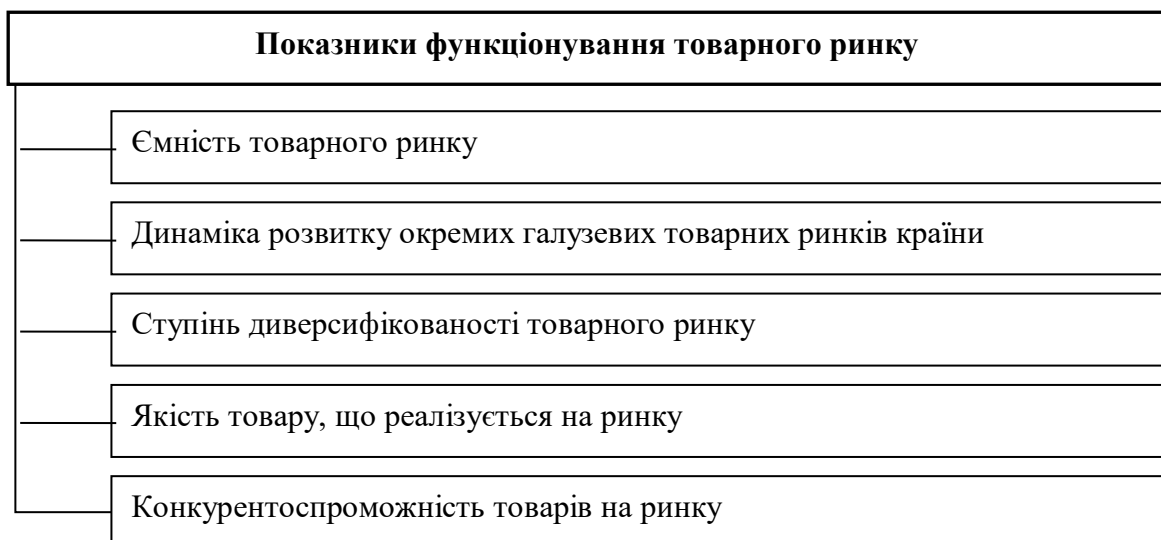
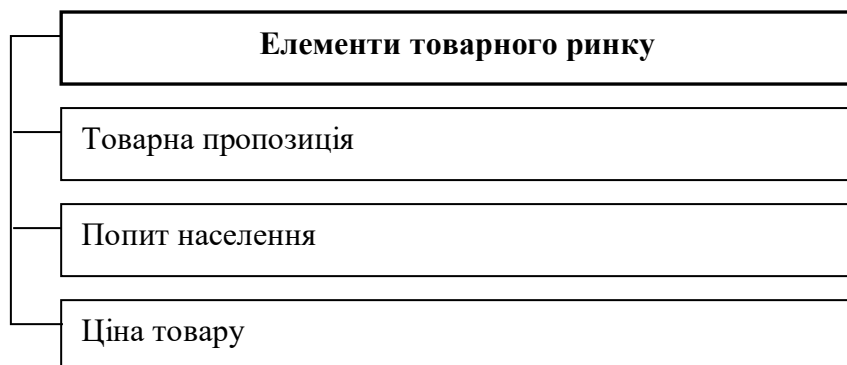
Функції учасників, що обслуговують фондовий ринок

- емісійна, тобто організація випуску і розміщення цінних паперів;
- брокерська, тобто здійснення угод із цінними паперами в ролі комісіонера чи довіреної особи;
- дилерська, тобто здійснення угод із цінними паперами від власної особи і за свій кошт;
- представницька, тобто представництво інтересів однієї зі сторін в угоді щодо цінних паперів;
- консалтингова – надання юридичних, економічних, технічних, навчальних та інших видів консультацій щодо цінних паперів;
- аудиторська – перевірка правильності ведення бухгалтерського обліку і реального фінансового стану емітента;
- депозитарна – надання послуг щодо збереження, передачі, обліку цінних паперів;
- клірингова – здійснення операцій зі збирання, перевірки й підготовки документів щодо виконання угод стосовно цінних паперів;
- реєстраторська – ведення реєстрів власників цінних паперів;
- регулювальна – правове регулювання діяльності учасників.

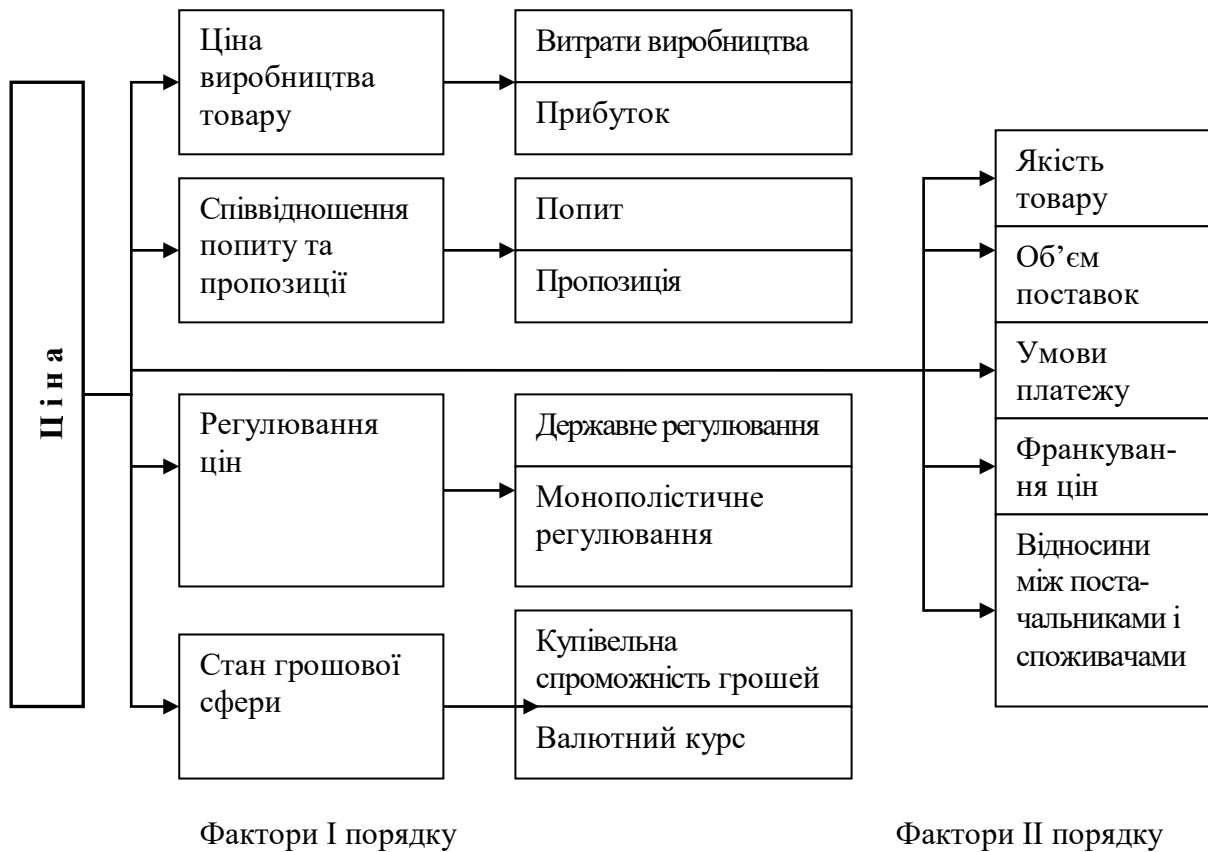

4. Товарний ринок: його елементи, показники функціонування. Ціноутворювальні фактори на товарному ринку

Товарний ринок – це сфера товарного обміну, де складаються відносини купівлі-продажу товарів, здійснюється конкретна господарська діяльність, пов'язана з реалізацією товарів.

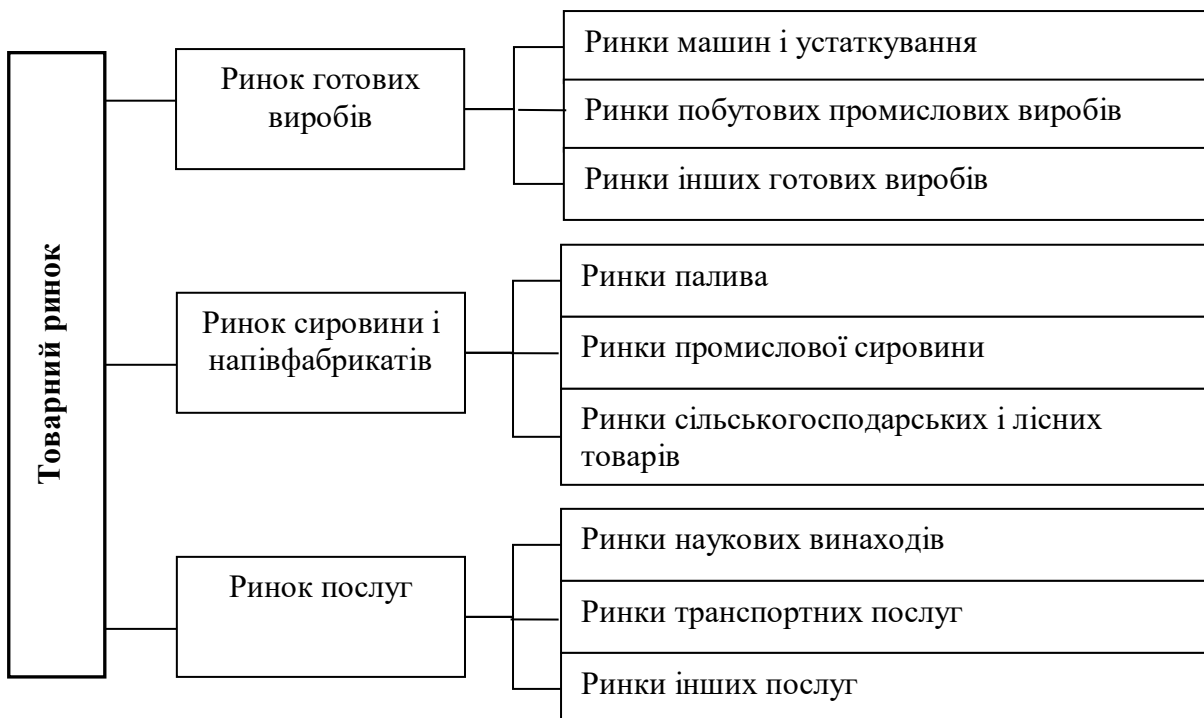
Основні ціноутворювальні фактори на товарному ринку

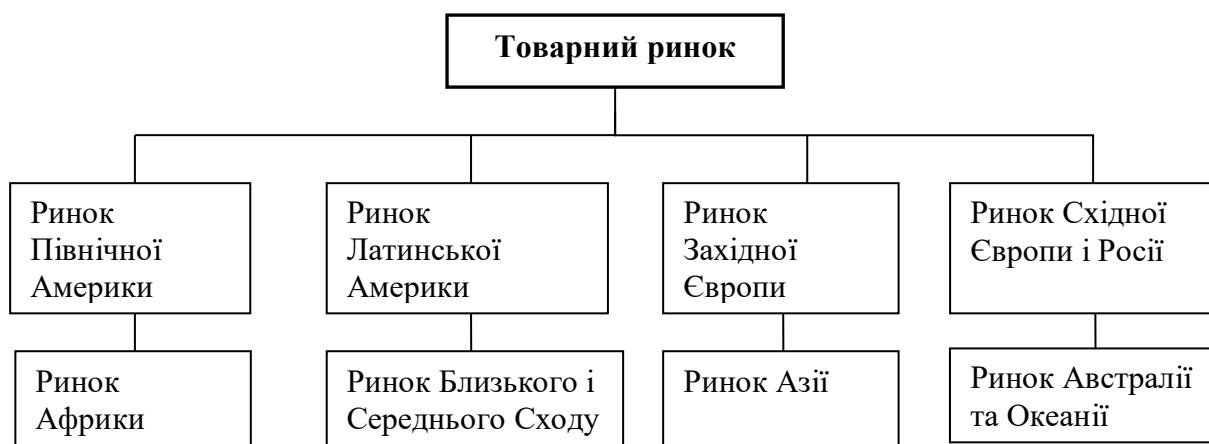
5. Географічна і товарно-галузева класифікація товарного ринку.

Сектори та сегменти ринку товарів

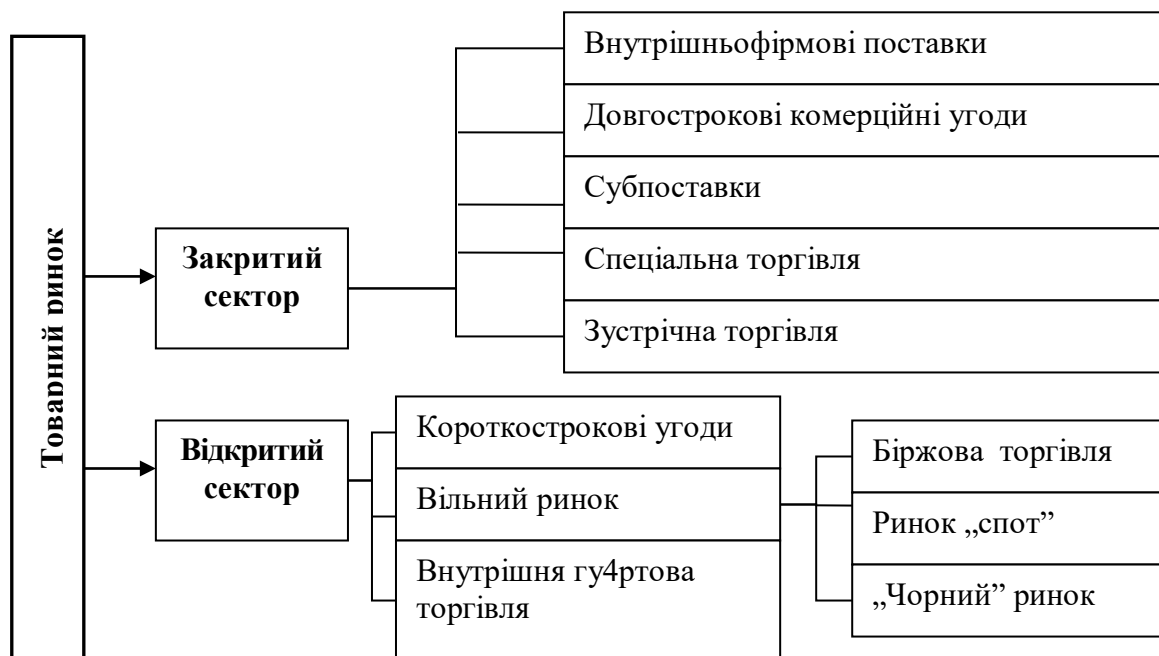
Товарно-галузева класифікація товарного ринку

Географічна класифікація товарного ринку

Основні сектори і сегменти товарного ринку

6. Умови розвитку товарних бірж

1. Вільний вибір здійснення підприємницької діяльності.
2. Економічна самостійність господарських суб'єктів, що ґрунтується на різних формах власності.
3. Необмежена кількість учасників підприємницької діяльності у сфері товарного виробництва.
4. Повна інформованість кожного господарського суб'єкта про поточну економічну і біржову кон'юнктуру.
5. Мобільність обігу матеріальних, фінансових, трудових та інших видів ресурсів.
6. Вільний вибір партнерів по угоді.
7. Вільне ціноутворення.
8. Відкритість економіки держави зовнішнім зв'язкам.

7. Валютний ринок: функції та суб'єкти

Валютний ринок як економічна категорія – система стійких економічних та організаційних відносин, пов'язаних з операціями купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах.

Валютний ринок

- підсистема валютних відносин у ході операцій купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах;
- інституційний механізм (сукупність установ і організацій – банків, валютних бірж, інших фінансових інститутів), що забезпечує функціонування валютних ринкових механізмів.

Суб'єкти валютного ринку

Державні установи, основне місце серед яких займають центральні банки та казначейства окремих країн

Юридичні та фізичні особи, зайняті у різноманітних сферах зовнішньоекономічної діяльності

Комерційні банківські установи, які забезпечують валютне обслуговування зовнішніх зв'язків, особливо брокерські контори

Валютні біржі та валютні відділи товарних і фондових бірж

Регіональні ринки валют

Європейський (із центрами в Лондоні, Франкфурті-на-Майні, Парижі, Цюриху)

Американський (із центрами в Нью-Йорку, Чикаго, Лос-Анджелесі, Монреалі)

Азіатський (із центрами в Токіо, Гонконгу, Сінгапурі, Бахрейні)

Національні ринки – забезпечують рух валютних потоків та обслуговують зв'язки з міжнародними валютними центрами в даній країні.

Розвиненість національного валютного ринку залежить від стану фінансово-кредитної системи країни, рівня її інтеграції у світову економіку, системи валютного регулювання та інших чинників.

Ринки за видами валютних операцій: ф'ючерсні, опціонні, форвардні, депозитні тощо.

Спеціальні ринки: відсоткових ставок на іноземні валюти, конверсійних операцій, окремих міжнародних розрахункових одиниць тощо.

Специфічні риси сучасного міжнародного валютного ринку

Посилення інтернаціоналізації, пов'язане з поглибленням господарських зв'язків, підвищення рівня концентрації виробництва та фінансового капіталу, створення спільних банків тощо.

Високий динамізм здійснення валютних операцій.

Наявність уніфікованих, а в більшості випадків стандартизованих методів організації торгів та укладення валютних контрактів.

Підвищення в структурі обороту частки спекулятивних угод і відповідно зниження частки комерційних (клієнтських) валютних операцій.

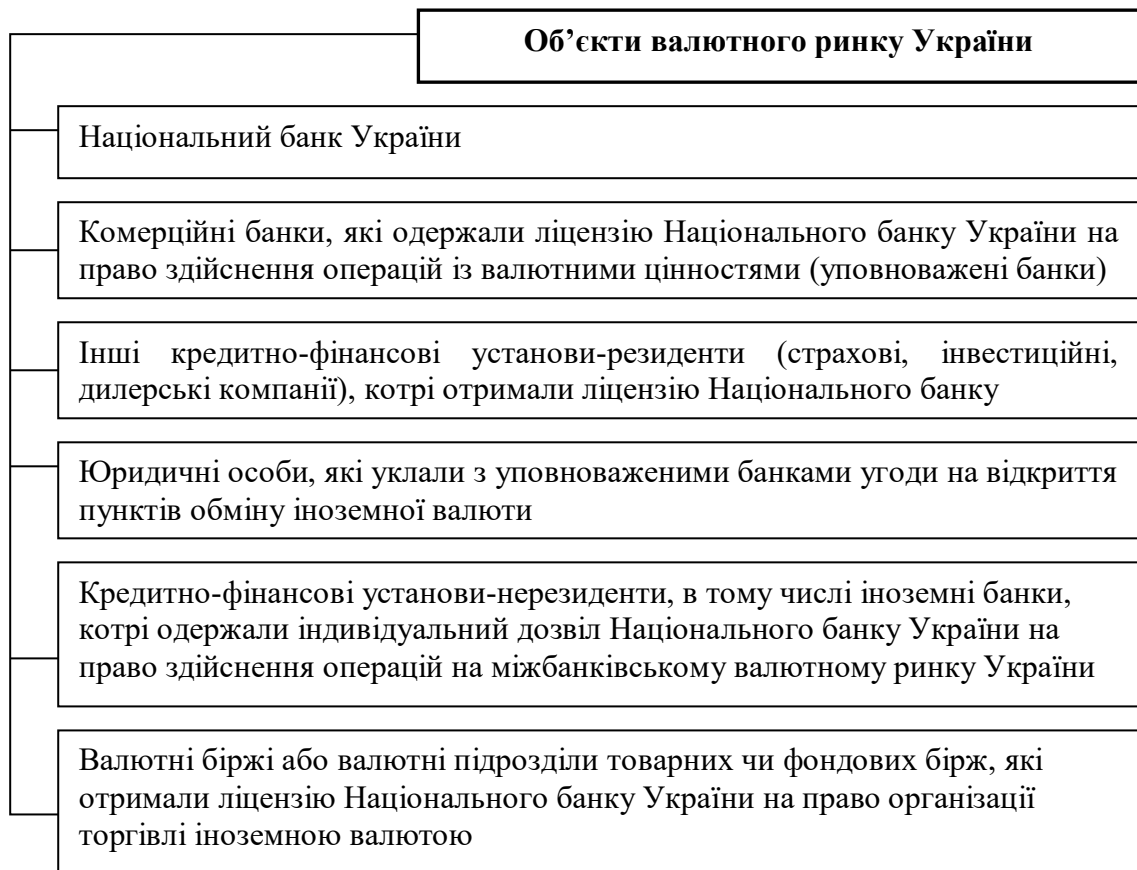
Високий рівень технічної оснащеності фінансових установ.

Використання спеціальних телеграфних агентств (Рейтер, Блумберг), системи міжнародних розрахунків СВІФТ і створення електронної системи „Рейтер-дилінг”.

Широке застосування міжнародних розрахункових одиниць.

Інтенсивний розвиток ринку євровалют.

Лібералізація національних валютних законодавств і зміцнення внутрішніх валютних ринків тощо.

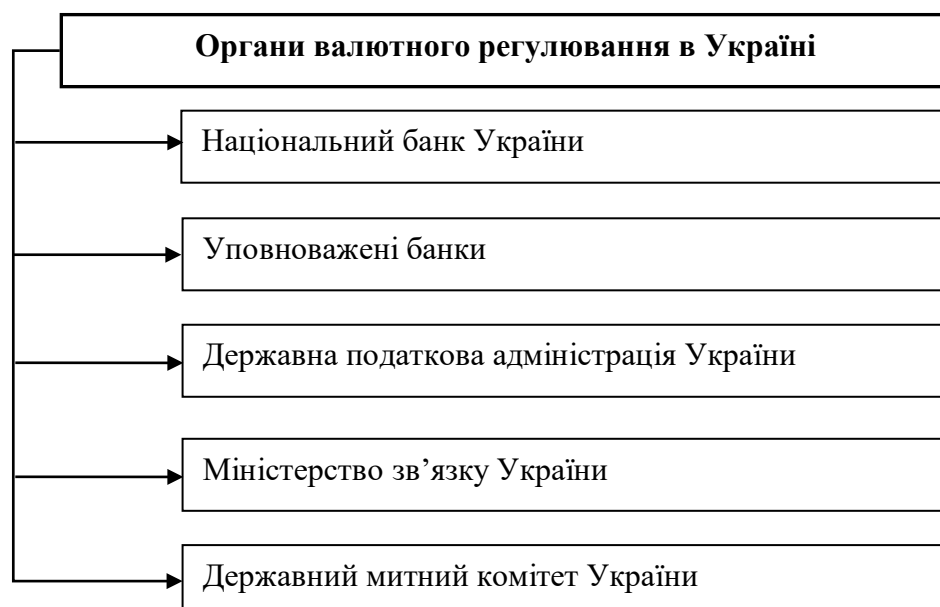
8. Біржова торгівля на валютному ринку

Ф'ючерсні валютні операції – це страхові угоди на біржах, що являють собою купівлю-продаж золота, валюти, фінансових та кредитних інструментів за фіксованою в момент укладання контракту ціною, з виконанням операцій через певний проміжок часу (більше від трьох днів і до двох – трьох років).

Особливості ф'ючерсних операцій на валютному ринку

- умови виконання ф'ючерсних контрактів прив'язані до певних дат роботи біржі, тобто стандартизовані за термінами, обсягами та умовами поставки;
- ф'ючерсні операції на 95 % закінчуються укладанням зворотної (офсетної) угоди, за якої не здійснюється поставка валюти, а учасники цієї операції одержують лише різницю між початковою ціною укладання контракту і ціною, що існує на день здійснення зворотної угоди;
- ф'ючерсні валютні операції здійснюються з обмеженим набором, як правило, резервних валют – долара США, японської єни, англійського фунта стерлінгів, євро.

Валютне регулювання – діяльність держави та уповноважених нею органів, спрямована на регламентацію міжнародних розрахунків і порядок здійснення операцій із валютними цінностями.

Національний банк України

- здійснює валютну політику, керуючись принципами загальної економічної політики України;
- складає разом із Кабінетом Міністрів України платіжний баланс держави;
- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків-нерезидентів;
- видає в межах, передбачених Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених в іноземній валюті або в розрахункових (клірингових) одиницях;
- забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Державна податкова інспекція України здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами та нерезидентами на території України.

Міністерство зв'язку контролює додержання правил поштових переказів і пересилання валютних цінностей через митний кордон України.

Державний митний комітет України здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Пряме валютне регулювання – корекція поведінки суб'єктів ринку через застосування обмежувальних законодавчих актів і втручання органів виконавчої влади.

Непряме валютне регулювання полягає у використанні економічних, зокрема валютно-кредитних, методів впливу на поведінку економічних агентів ринку.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику фондовому ринку та визначте умови його функціонування.
2. Назвіть напрями розвитку світового фондового ринку.
3. Схарактеризуйте елементи централізованої системи обігу цінних паперів на фондовому ринку України.
4. Класифікуйте основні види фондових ринків за відомими Вам критеріями.
5. Розкрийте функції ринку цінних паперів.
6. Дайте характеристику учасникам фондового ринку.
7. Розкрийте функції учасників, що обслуговують фондовий ринок.
8. Розкрийте зміст та визначте елементи товарного ринку.
9. Назвіть основні ціноутворювальні фактори на товарному ринку.
10. У чому полягає товарно-галузева класифікація товарного ринку?
11. Назвіть умови розвитку товарних бірж.
12. Дайте визначення валютному ринку й назвіть об'єкти та суб'єкти його функціонування.
13. Визначте специфічні риси сучасного міжнародного валютного ринку.
14. У чому полягають особливості ф'ючерсних операцій на валютному ринку?
15. У чому полягають завдання валютного регулювання і контролю?
16. Дайте характеристику органам валютного регулювання в Україні.

Тема 4. БІРЖОВІ ІНДЕКСИ ТА ЇХ АНАЛІЗ

1. Біржові індекси.
2. Фундаментальний аналіз у біржовій торгівлі.
3. Використання технічного аналізу в біржовій справі.

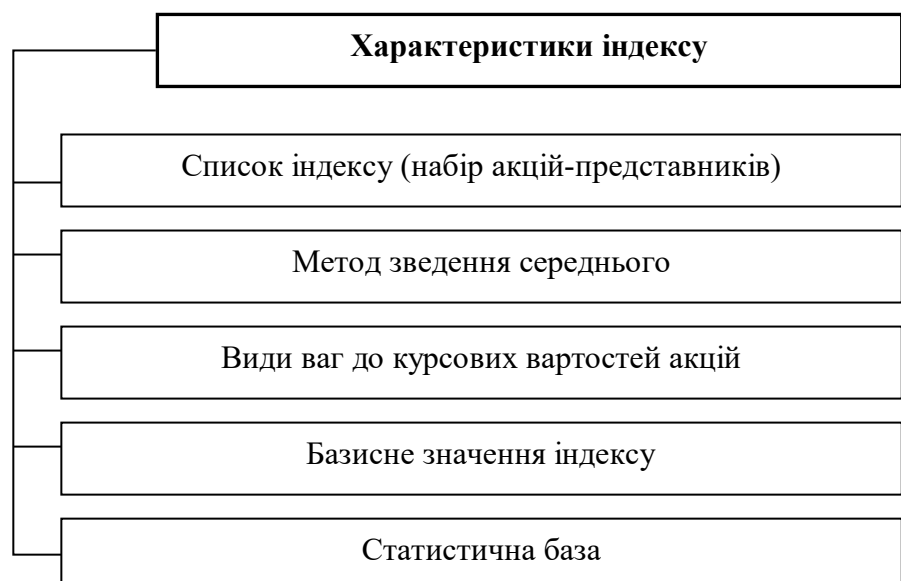
Ключові терміни та поняття: біржовий індекс, функції фондових індексів, обмеження у використанні індексів, найбільш відомі у світі біржові індекси, індекс Доу-Джонса, фундаментальний аналіз біржової торгівлі, технічний аналіз біржової торгівлі.

1. Біржові індекси

Біржові індекси винайдені для того, щоб учасники біржового торгу мали змогу отримати необхідну інформацію про те, що відбувається на ринку. Уже понад 100 років біржові індекси використовують для інтегральної оцінки стану фінансового ринку.

Біржові індекси – це середні або середньозважені показники курсів цінних паперів, як правило акцій, які найбільш стисло відображають інформацію про стан і динаміку фондового ринку. Біржові індекси є цифровими статистичними показниками, що виражають послідовні зміни певних явищ.

Індекс – це відношення порівнюваної величини до певної величини, яку приймають за базу.

Індекси розроблені для різних фінансових інструментів (акції, боргові цінні папери, іноземна валюта), індекси на акції (фондові індекси) є найбільш відомими.

Функції фондових індексів

Діагностична: індекси дають змогу інвесторам і торгівцям бачити тенденції, які складаються на ринку, характеризувати стан та динаміку розвитку як національної економіки в цілому, так і окремих її складових.

Індикативна функція передбачає, що об'єктивна оцінка цінової ситуації на фондовому ринку дає можливість оцінити поведінку великих інвестиційних фондів, окремих інвесторів, портфельних менеджерів.

Спекулятивна функція проявляється у їх використанні як базового активу при укладанні ф'ючерсних контрактів та купівлі опціонів.

Обмеження у застосуванні індексів

1. Індекси показують лише кількісні зміни, тобто оцінюють сумарну вартість їхніх складових частин. Вони не відображають якісних аспектів, не показують причин, що стоять за змінами цін.
2. Індекси не розкривають глибину тенденцій, які відбуваються у зміні ціни товару.
3. Індекси мають потребу в періодичних коректуваннях компонентів.
4. Індексом можна маніпулювати. Необхідно бути постійно напоготові, щоб не потрапити на біржові маніпуляції з індексами.

Класифікація фондових індексів

Інтернаціональні індекси: характеризують стан світового ринку або його певні географічні сектори (Європу, Північну Америку, Далекий Схід).

Національні індекси: віддзеркалюють активність національного ринку акцій.

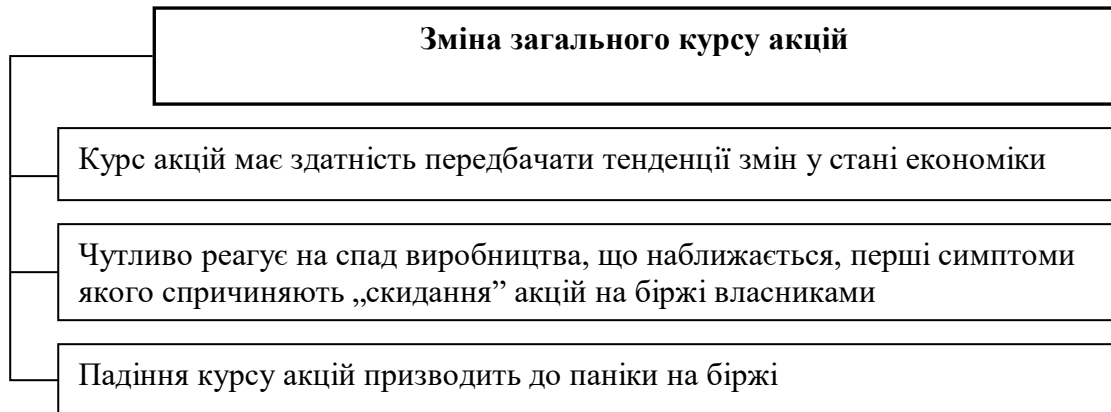
Секторні індекси: відображають стан певного внутрішнього ринку, наприклад ринку акцій, що котируються на певній біржі.

Субсекторні індекси: характеризують активність у певній галузі економіки.

Характеристика найбільш відомих індексів у світі

Назва індексу	Чисельність компаній, що використовують	Країна	Характеристика, окремі особливості	Спосіб обрахунку індексу
Промисловий Доу-Джонса (“Dow Jones”)	30	США	Перший у світі та найбільш відомий. Вираховують за акціями великих компаній	Середньо-арифметичний, зважений
Композитний „Велю Лайн”	1695	США	В основі лежить значення курсів акцій попереднього біржового дня	Середньо-арифметичний, зважений
Стандарті Пуур-500 („Standard and Poors”)	500	США	Базова вартість акцій вважається „10” станом на 1941 – 1943 рр.	Середньо-арифметичний, зважений
ФТ-30 (“Finansial Times”)	30	Велика Британія	Найбільш відомий у Великій Британії. Уперше був опублікований 1935 р.	Середньо-арифметичний, зважений
Ф-100, 250	100, 250	Велика Британія	Базова вартість за „1000” станом на 03.01.1984	Середньо-арифметичний, зважений
Ніккей (“Nikkei”)	225	Японія	Уперше опублікований 1950 р. на Токійській фондовій біржі	Середньо-арифметичний, незважений
Топікс (“Topix”)	235	Японія	Використовується з 1968 р. за всіма видами акцій ТФБ	Середньо-арифметичний, зважений
Дакс композитний (“Dax-30, 100”)	30	Німеччина	Базова вартість відповідає „1000” станом на 1987 р.	Середньо-арифметичний, зважений
Сас – 40 (“SAS – 40”)	40	Франція	Найбільш відомий у Франції серед великих і середніх компаній	Середньо-арифметичний, зважений

Курсова ціна акцій прямо залежить від доходу, який вони приносять, і від співвідношення пропозиції та попиту на них. У період економічного піднесення і пожвавлення курс акцій зростає, а в період депресії та кризи падає.

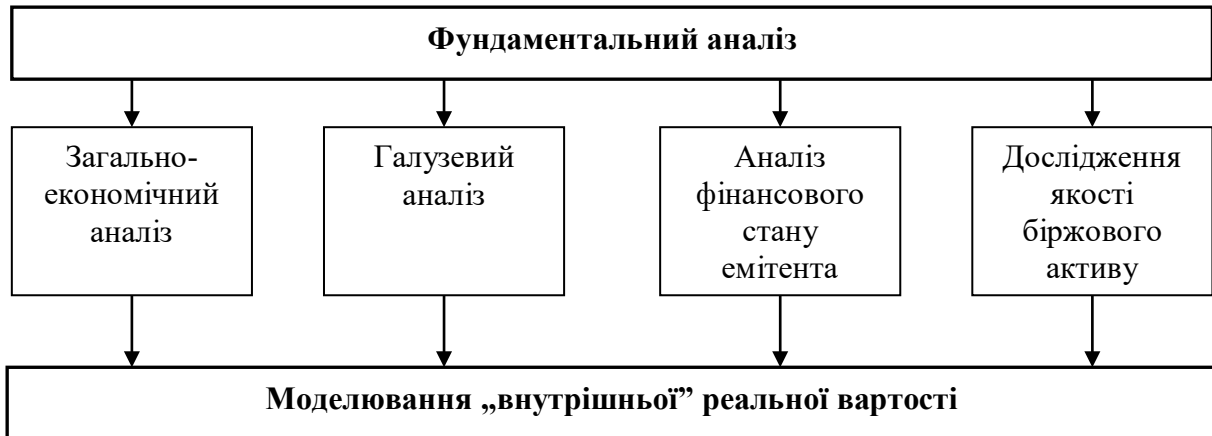
У країнах із ринковою економікою функціонують понад 200 фондових бірж. Кожна з них має власну систему біржових індексів.

У США регулярно публікують дані по 20 індексах, у Європі – по 25, у Японії – по 3. Мають свої індекси біржі в Латинській Америці, Азії. Найбільше поширення у світі одержали індекси, розроблені у США. Це пов'язано з тим, що денний оборот тільки Нью-Йоркської фондової біржі (NYSE) складає половину світового обороту цінних паперів.

2. Фундаментальний аналіз у біржовій торгівлі

Фундаментальний аналіз заснований на оцінці ринкової ситуації в цілому і складається з 4-х блоків.

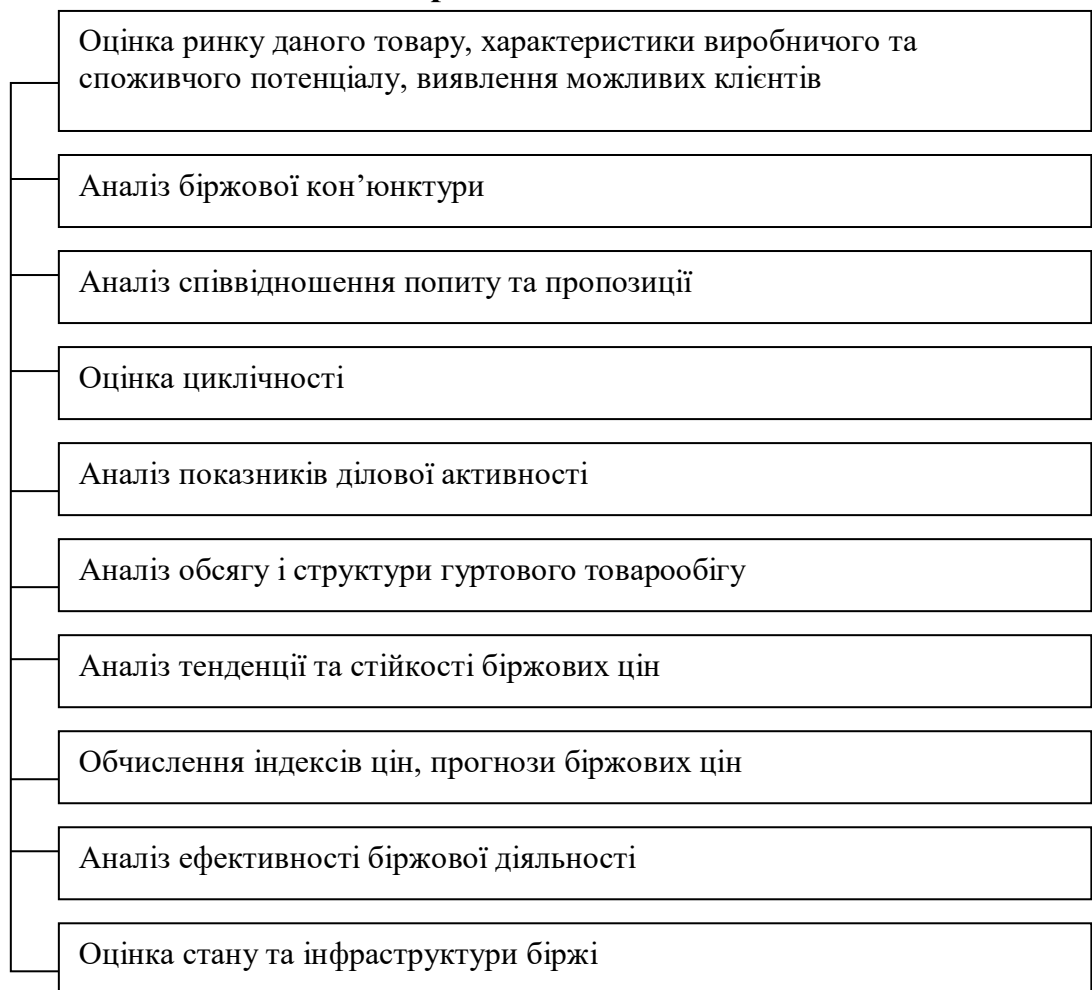

Фундаментальний аналіз має в основному описовий характер, за його допомогою досліджують становище в економіці в цілому.

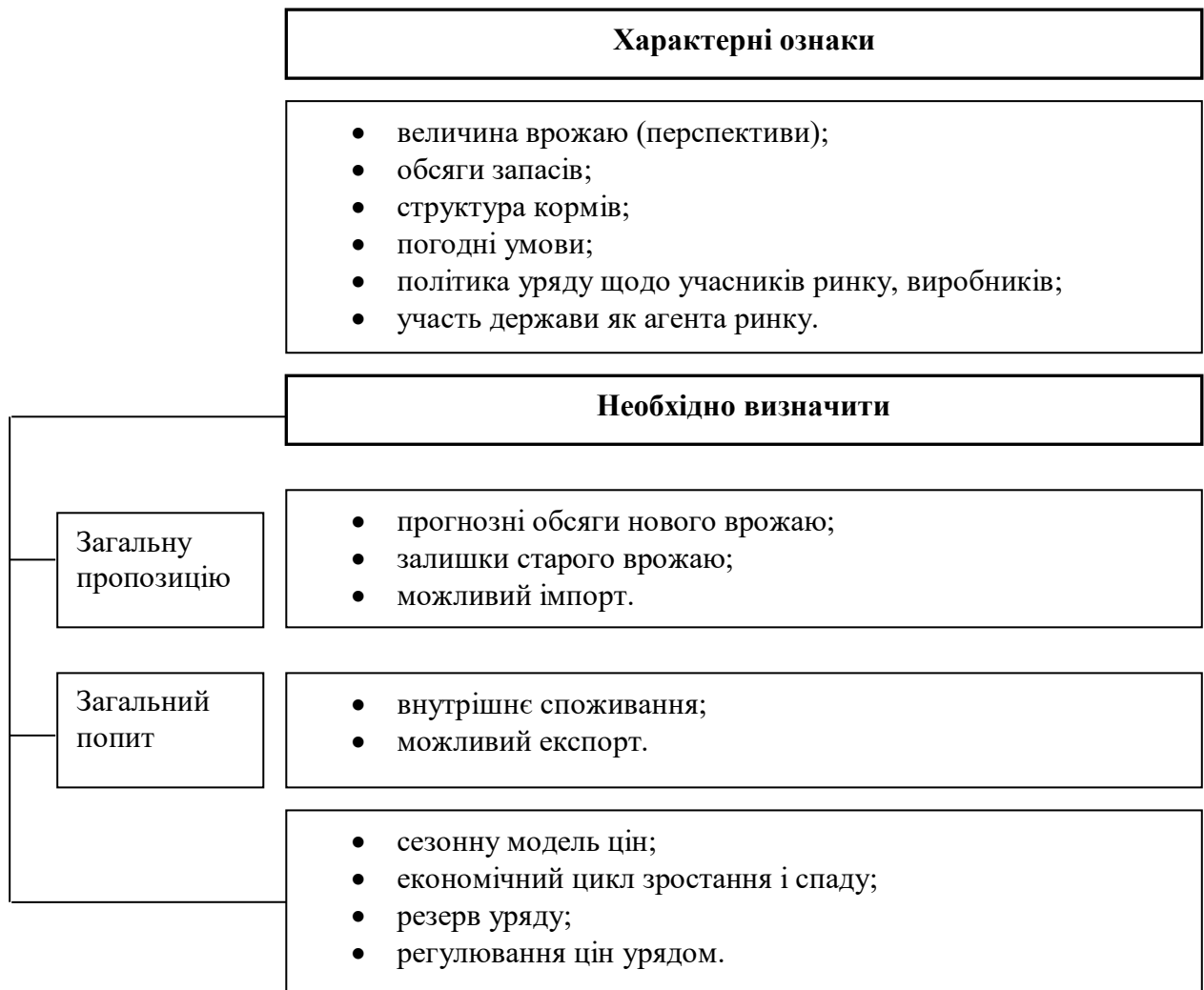
Головне завдання – формувати й передбачати майбутні коливання цін і курсів.

За допомогою фундаментального аналізу вивчають зміну цін на макрорівні, враховуючи погодні умови, стихійні лиха, війни, страйки, перевиробництво, врожаї і т. ін.

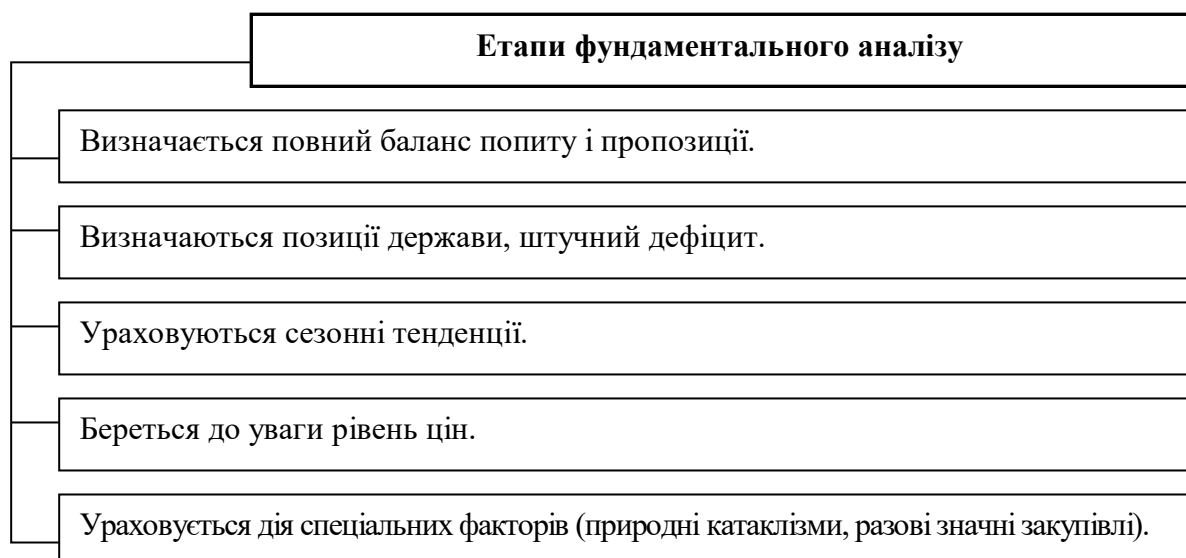
Процедури фундаментального аналізу на сировинних ф'ючерсних ринках

Фактори, які визначають ринок сільськогосподарської сировини

Етапи фундаментального аналізу, визначені американським дослідником ринку Хорном

Алгоритм проведення фундаментального аналізу на ф'ючерсних ринках

Етапи

1. Визначення співвідношення ціни на конкретний актив із минулорічною; перевіряється тенденція до зростання або спаду.

2. Ураховуються сезонні чи інші фактори коливання цін.

3. Порівнюються ціни внутрішнього ринку і світові.

4. Перевіряється наявність товарів-замінників, здатних конкурувати з даним активом.

5. Ураховується рівень монополізації.

6. Вивчається вплив міжнародних подій на ринок активу, рівень державного регулювання цін.

7. Виявляються інфляційні очікування.

Довгостроковий прогноз цін та курсів

Аналіз макроекономічних показників

- Модель державного регулювання
- Прогноз внутрішніх та зовнішніх політичних подій
- Державні пріоритети розвитку
- Поточний рівень інфляції
- Платіжний (торговельний баланс експортно-імпортних операцій)
- Бюджетний дефіцит та запланована грошова емісія
- Валютний курс національної та іноземних валют
- Рівень кредитної ставки на кредитному ринку
- Рівень промислового виробництва
- Структура державного боргу
- Валютні резерви НБУ
- Середня заробітна плата, вартість споживчого кошика
- Безробіття
- Соціальний захист населення
- Система оподаткування
- Режим іноземного інвестування

3. Використання технічного аналізу в біржовій справі

Технічний аналіз – це дослідження динаміки основних показників ринку за допомогою графічних методів із метою прогнозування майбутніх напрямів їх руху.

Постулати технічного аналізу

1. Курс або ціна враховує всі фактори: економічні, політичні, психологічні. Ціна – квінтесенція ринку. Досить проаналізувати графіки зміни цін або курсу, щоб зробити точний прогноз.

2. Ціна чи курс рухаються тільки в напрямі тренда. Тренди бувають трьох типів:

- тренд „бика” – ціни та курси підвищуються;
- тренд „ведмедя” – ціни й курси знижуються;
- „бічний” тренд – ціни та курси не змінюються. Довгий флет, як правило, передбачає цінову „бурю” – різке зростання чи спад цін.

3. Події повторюються, тобто закони економіки, психології, фізики незмінні протягом значного часу. Це дозволяє прогнозувати майбутнє на основі аналізу цінових тенденцій у минулому.

Мета технічного аналізу

Оцінка поточної динаміки цін

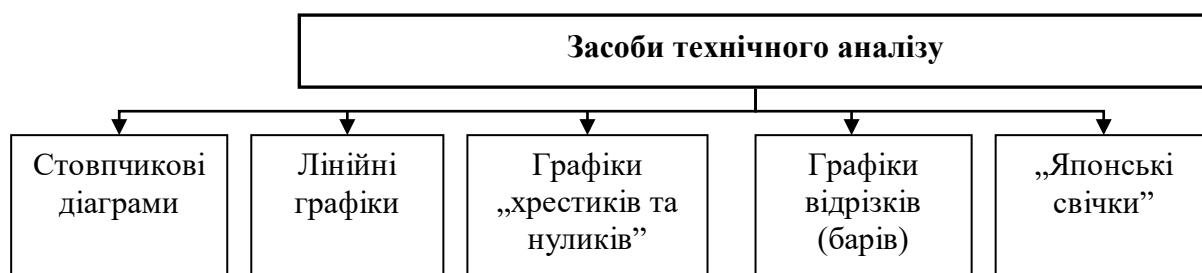
Визначення конкретного тренда

Прогноз терміну дії тренда, довжини періоду дії даного напрямку (довгостроковий, короткостроковий)

Визначення фази тренда – життєвого циклу (зародження, зрілості та завершення)

Визначення амплітуди коливання ціни тренда

Визначення кращих цін та часу для укладання угод

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміють під показником „біржові індекси”?
2. Назвіть функції фондових індексів.
3. Наведіть класифікацію фондових індексів.
4. Дайте характеристику найбільш відомих індексів у світі.
5. Назвіть методи аналізу в біржовій торгівлі.
6. Схарактеризуйте процедуру фундаментального аналізу на сировинних ф'ючерсних ринках.
7. Назвіть правила фундаментального аналізу, визначені американським дослідником ринку Хорном.
8. Схарактеризуйте етапи проведення фундаментального аналізу на ф'ючерсних ринках.
9. Назвіть основні макроекономічні показники для здійснення довгострокового прогнозу цін та курсів.
10. Дайте визначення технічного аналізу.
11. Які основні постулати проведення технічного аналізу Ви знаєте?
12. Визначте мету проведення технічного аналізу.

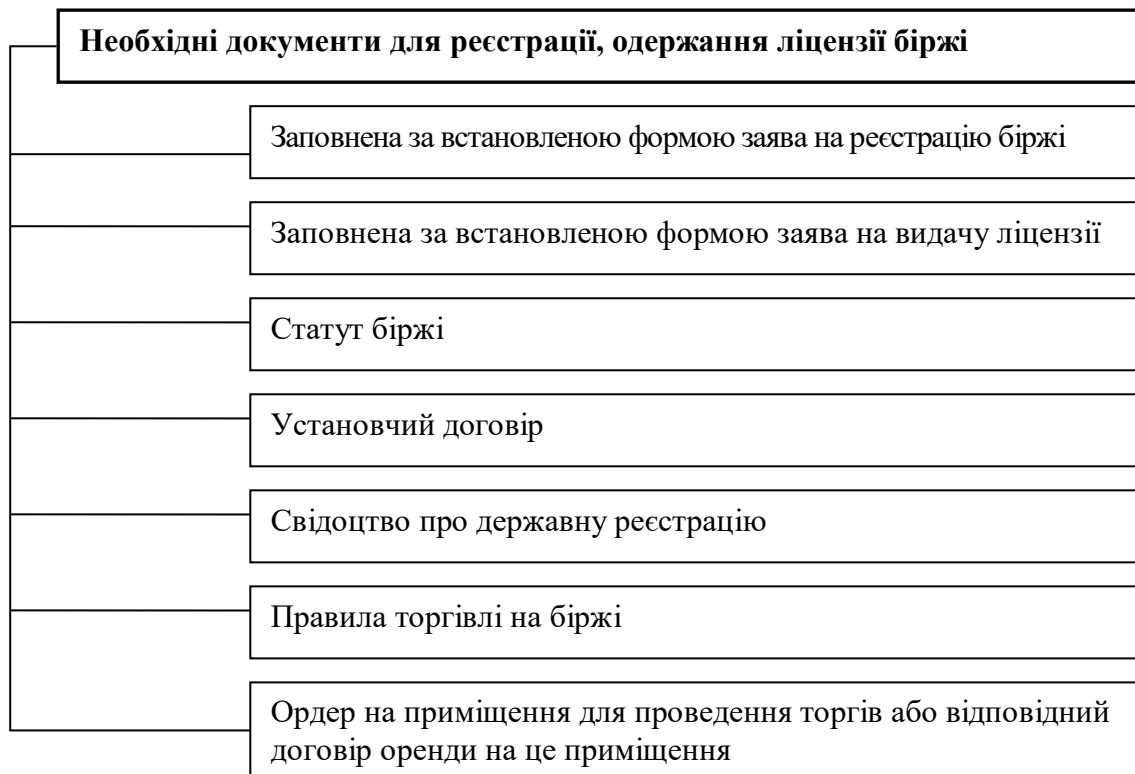
Тема 5. ОРГАНІЗАЦІЯ БІРЖІ ТА ЇЇ УПРАВЛІННЯ

1. Порядок створення товарної біржі.
2. Органи управління й організаційна структура біржі.

Ключові терміни та поняття: принципи діяльності біржі, засновники, члени біржі, пайовий внесок, статут біржі, біржові операції, загальні збори, біржовий комітет, організаційна структура, правила біржової торгівлі, біржові брокери, спори, арбітражний суд.

1. Процес створення біржі

1	Ініціатори створення біржі створюють робочу групу	Товарна – юридичні й фізичні особи; фондова – професійні учасники ринку цінних паперів; валютна – комерційний банк, який має ліцензію на право здійснення валютних операцій
2	Визначається перелік товарів, на посередництві в реалізації яких спеціалізуватиметься біржа	стандартизація, взаємозамінність, низький рівень монополізації, масовість виробництва
3	Визначається місцезнаходження біржі	наявність розвинутої інформаційної мережі та складських площ
4	Вибір потенційних засновників	престиж, репутація, фінансовий потенціал, зв'язки
5	Рекламування біржової діяльності	виявлення можливих обсягів купівлі-продажу товарів
6	Підготовка засновницьких документів з урахуванням законодавчих норм	
7	Розробка правил біржової торгівлі на основі законодавчих норм та потреб біржової торгівлі	
8	Одержання ліцензії на право ведення біржової торгівлі та реєстрація в органах державної влади	Держкомітет з антимонopolної політики і підтримки нових економічних структур

Загальноорганізаційні засади біржі регламентуються Законом України „Про товарну біржу” зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.05.2003 р. № 762-IV

Стаття 5

Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок та принципи її створення, склад засновників, їх обов’язки, розмір і строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків.

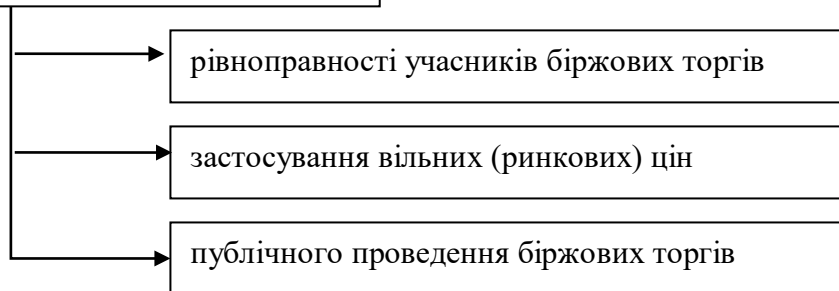
Мета – надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування та полегшення товарообігу і пов’язаних із ним торговельних операцій.

Основні положення статуту біржі (стаття 6 Закону України „Про товарну біржу”):

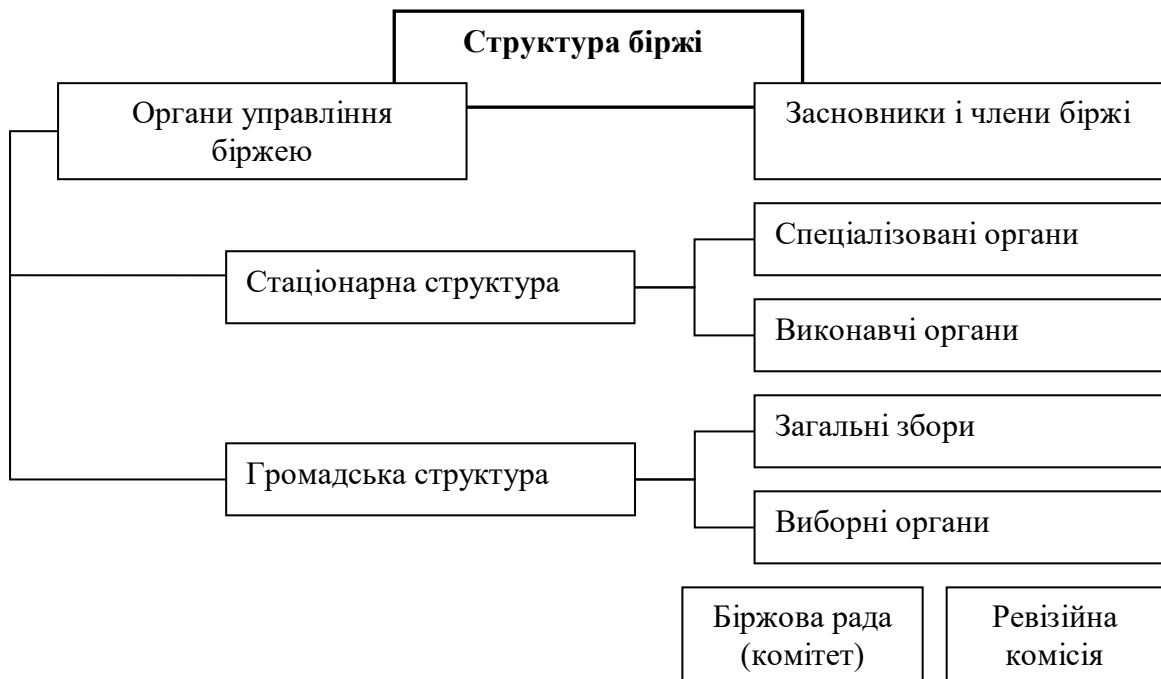
- найменування та місцезнаходження біржі;
- склад засновників;
- предмет і цілі діяльності біржі;
- види фондів, що утворюються біржею, та їх розміри;
- органи управління біржею, порядок їх утворення й компетенція, організаційна структура біржі;

- порядок прийняття у члени біржі та припинення членства;
- права й обов'язки членів біржі та біржі перед третіми особами, а також членів біржі перед біржею й біржі перед її членами;
- порядок і умови застосування санкцій;
- майнова відповідальність членів біржі;
- порядок припинення діяльності біржі.

Основні принципи діяльності товарної біржі
(стаття 2 Закону України „Про товарну біржу”)

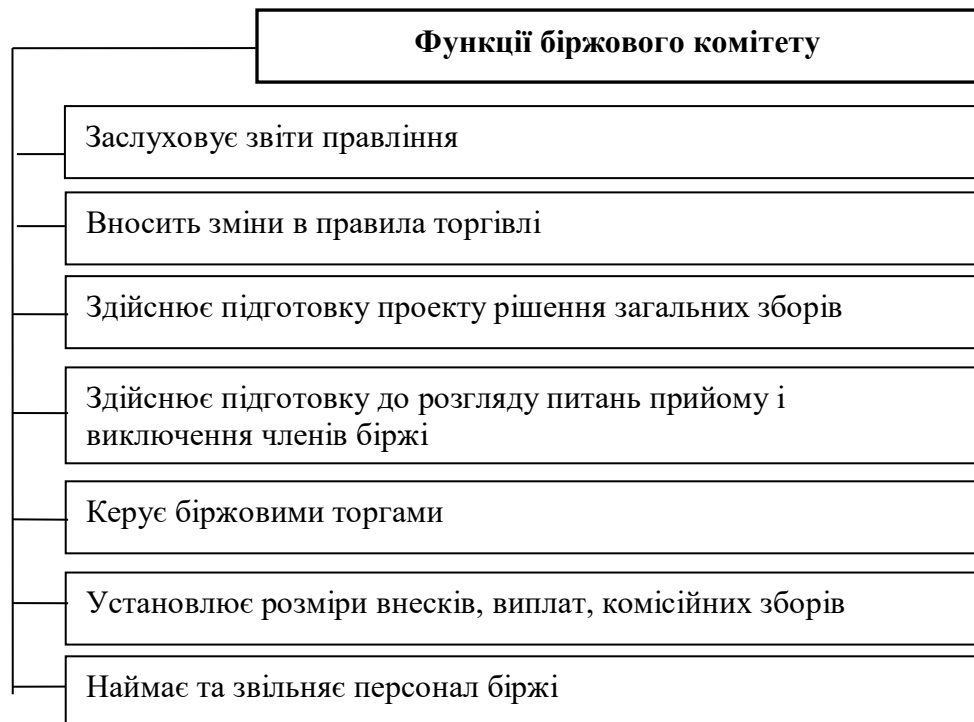
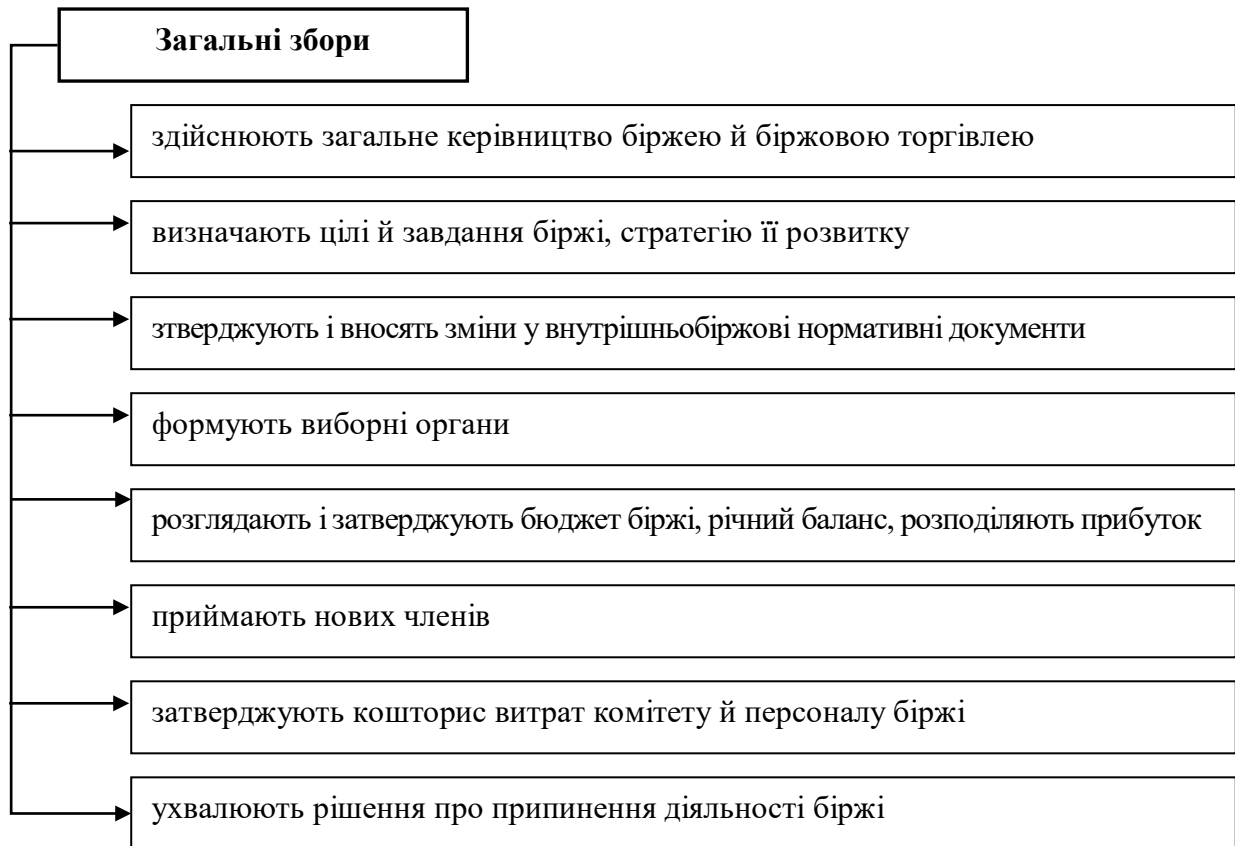

2. Органи управління й організаційна структура біржі

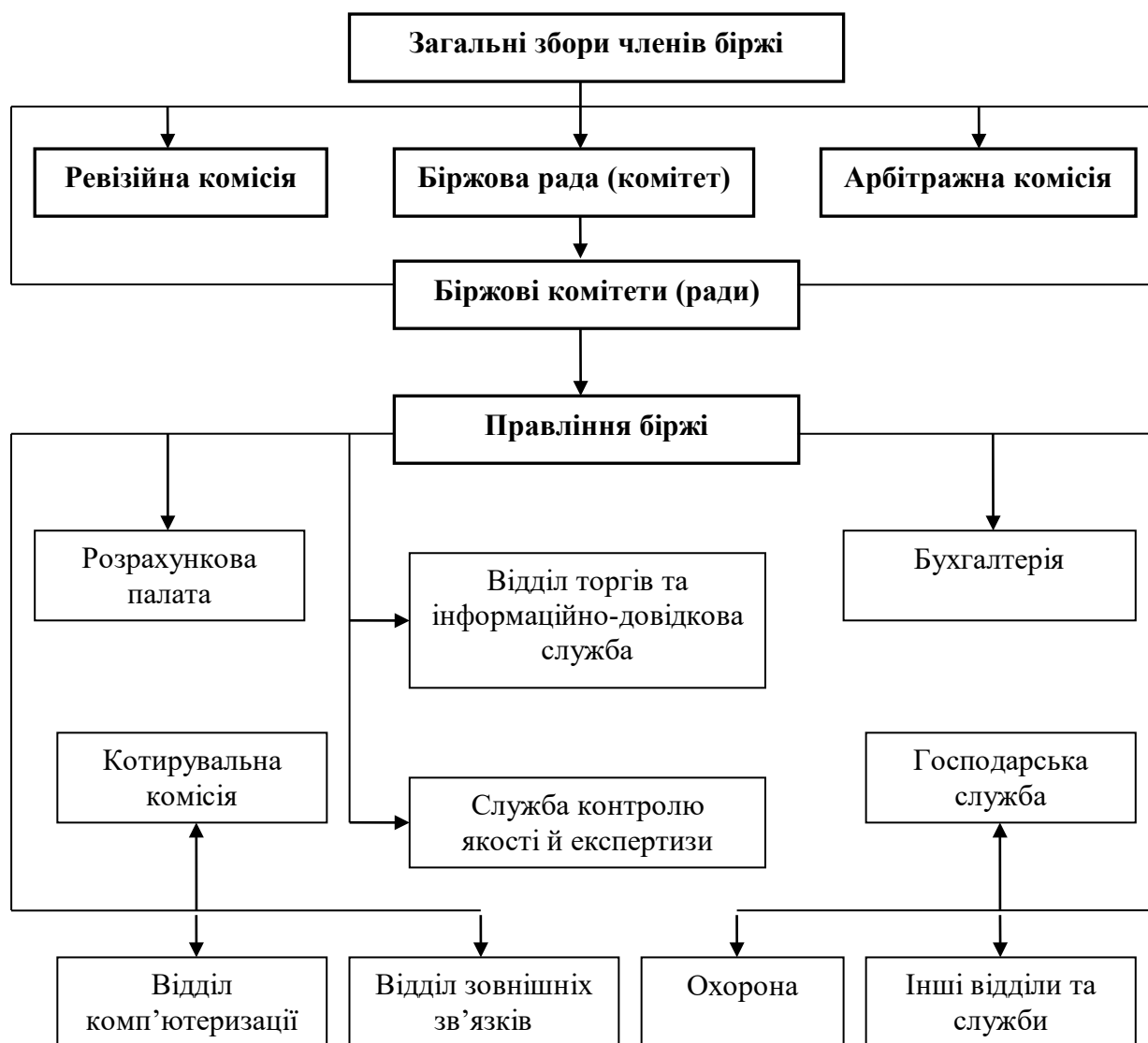
Вищим органом управління біржі є загальні збори її членів. У період між загальними зборами членів біржі управління нею здійснює біржовий комітет (рада біржі). Контролюючим органом біржі є контрольна (ревізійна) комісія. Біржовий комітет (рада біржі) й контрольна (ревізійна) комісія обираються загальними зборами членів біржі.

Функції загальних зборів

Рада біржового комітету скликається його головою не рідше одного разу на три місяці. **Позачергова рада** скликається у разі вимоги ради директорів або на вимогу членів біржі.

Організаційна структура біржі

Питання для самоконтролю:

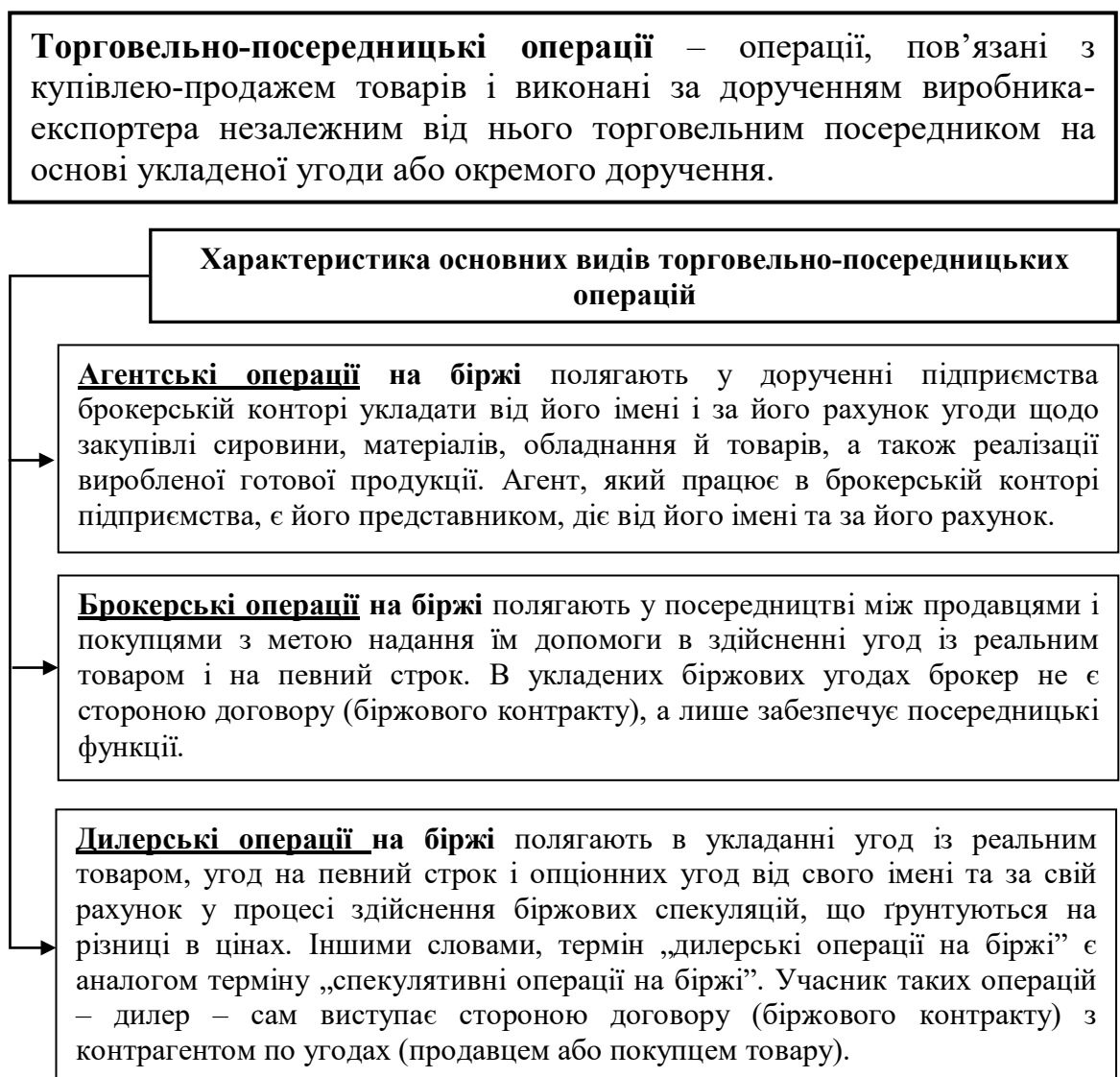
1. З яких етапів складається процес створення біржі?
2. Назвіть необхідні документи для реєстрації та одержання ліцензії товарної біржі.
3. Дайте характеристику Закону України „Про товарну біржу”.
4. Назвіть основні принципи діяльності біржі.
5. Поясніть загальну структуру біржі.
6. Назвіть функції загальних зборів біржі.
7. Що являє собою стаціонарна структура біржі?
8. Що розуміють під громадською структурою біржі?

Тема 6. БІРЖОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО

1. Сутність та основні види торговельно-посередницької діяльності на ринку.
2. Взаємовідносини брокерів із клієнтами.
3. Економічна стратегія брокера на товарній біржі.
4. Сутність ефективності посередницької діяльності.
5. Система показників посередницької діяльності.

Ключові терміни та поняття: торговельно-посередницька діяльність, торговельно-посередницькі операції, брокер, агент, дилер, договір на брокерське обслуговування, економічна стратегія брокера, форми цінової політики, ефективність посередницької діяльності.

1. Сутність та основні види торговельно-посередницької діяльності на ринку

Переваги користування послугами торговельних посередників

спеціалісти брокерських контор мають, як правило, високу кваліфікацію у своїй галузі, добре знають особливості біржових товарів і біржової кон'юнктури, ознайомлені з конкретним попитом покупців та можливостями продавців, що підвищує оперативність закупівлі й збуту товарів та сприяє збільшенню прибутку за рахунок прискорення обороту грошових і матеріальних ресурсів;

брокерські контори спеціалізуються на масовому придбанні та збуті товарів певної номенклатури, користуючись послугами підприємств торговельно-виробничої інфраструктури (складами, транспортом тощо). Обіг великих партій забезпечує зниження рівня витрат обігу на одиницю реалізованого товару;

знання поточної та прогнозованої кон'юнктури біржового й загальнотоварного ринку спеціалістами брокерських контор допомагає їм надавати продавцям і покупцям необхідну інформацію та консультативні послуги про конкурентоспроможність їх товарів, умови їх продажу на внутрішньому і зовнішньому ринках;

брокерські контори підтримують регулярні зв'язки з іншими біржами, що допомагає їм здійснювати з найбільшим ефектом доручення продавців і покупців, розвивати міжрегіональні торговельні зв'язки;

більшість брокерських контор мають ділові стосунки з банками та іншими закладами, пов'язаними з рухами товарів. Це сприяє наданню їх клієнтам додаткових посередницьких послуг у галузі кредитування, ліцензування, вивезення товарів.

Посередник – це юридична або фізична особа, яка знаходиться між контрагентами процесу обертання і виконує функції зведення одного з іншим для обміну товарами, послугами, інформацією.

Агент – юридична чи фізична особа, котра здійснює певні операції за дорученням іншої особи (принципала) за його рахунок і від його імені, а також забезпечує підготовку операцій без права підпису контракту.

Брокер – посередник, який виступає як агент у стосунках між продавцем і покупцем, купуючи товар (цінні папери) за ціною, визначеною клієнтом.

Дилер – посередник у широкому розумінні цього слова, безпосередньо бере участь у процесі укладення угод, вкладаючи власний капітал та приймаючи на себе всі ризики.

Комісіонер – посередник, котрий не бере на себе ніякого фінансового ризику за операціями (за винятком ризику, що впливає з можливості банкрутства його клієнта), а його прибуток складається з комісійних, що виплачуються клієнтами за надані посередницькі послуги.

Інститут спекулянтів

Джобер – фірма, яка скуповує великі партії товарів для швидкого перепродажу з метою гри на підвищенні або зниженні цін, курсів акцій, валют.

Трейдери – група біржових спекулянтів-професіоналів, котрі вкладають гроші в спекулятивні операції (торгують за власний рахунок) на порівняно тривалий період (кілька днів, тижнів або навіть місяців), сприяючи переходу капіталів з одного ринку на інший.

Скальпери – професійні торговці, які торгують для себе, використовуючи мінімальні коливання цін великих обсягів торгів, отримуючи незначний прибуток чи збиток.

Арбітражисти – грають на географічній різниці в цінах на різних ринках, при цьому враховуючи витрати на транспортування, зберігання, витрати в дорозі, зниження якості продукції.

Спредери – грають на різниці в цінах у часі на товар, вивчаючи закономірності й взаємозв'язок цін на нього в різні періоди року і прогножуючи їх на майбутній період.

Функції біржових посередників

Основні функції біржових посередників

вивчення та аналіз попиту і пропозиції продукції

придбання, продаж чи обмін товарів за дорученням клієнта

посередництво в придбанні, продажу чи обміні товарів

придбання продукції для власних потреб

оформлення документів за вже укладеними угодами

Основні функції агента на товарній біржі

ведення від імені свого підприємства переговорів із продавцями на біржі (брокерськими конторами, що їх представляють) про закупівлю сировини, матеріалів, обладнання і товарів

пропозиції на біржі від імені свого підприємства готової продукції (товарів споживчого і виробничого призначення), яку випускає або має в надлишку

укладання в процесі публічних торгів угод із реальним товаром (із здійсненням за необхідності страхування цінового ризику), їх документальне оформлення і реєстрація

інформування керівництва комерційної служби підприємства, яке він представляє, про стан поточної біржової кон'юнктури, запропонований до продажу (або купівлі) асортимент товарів за профілем підприємства, котирування цін на біржі

надання за вимогою підприємства необхідної звітної документації про проведення на біржах операцій та інші аспекти господарської діяльності

Основні функції брокера на товарній біржі

прийняття відповідних доручень від клієнтів біржі на посередництво при купівлі або продажу товарів

забезпечення за необхідності попереднього контракту клієнта з контрагентом по майбутній біржовій угоді

укладання в процесі публічних торгів угод із реальним товаром та на певний строк від імені своїх клієнтів і за їх рахунок, документальне їх оформлення та реєстрація

надання на прохання клієнтів додаткових послуг, пов'язаних із здійсненням укладеної біржової угоди (якщо ці послуги входять до номенклатури послуг, які надаються брокерською конторою на даній товарній біржі)

консультації клієнтам із питань якісної характеристики і конкурентоспроможності окремих товарів, поточної біржової кон'юнктури та котирування цін на біржі

надання за вимогою клієнта звіту про всі проведені від його імені біржові угоди й операції

Основні функції дилера на товарній біржі

виявлення можливостей здійснення спекулятивних біржових операцій за результатами інформації, доданої до чергових торгів товарними біржами

купівля та продаж товарів, ф'ючерсних і опціонних контрактів на біржі від свого імені й за власний рахунок із метою одержання прибутку від різниці в цінах; документальне оформлення угод та їх реєстрація

здійснення операцій зберігання, транспортування, ліцензування вивозу та інших, пов'язаних із переміщенням товарів і забезпеченням їх цілості

Найважливіші відмінні особливості діяльності основних біржових посередників

Характеристика діяльності	Види біржових посередників		
	агенти	брокери	дилери
1. Основні види біржових операцій	Покупка і продаж реальних товарів	Купівля і продаж реальних товарів	Біржові спекуляції, що ґрунтуються на різниці в цінах
2. Основні види біржових угод	Угоди з реальним товаром	Угоди з реальним товаром; угоди на певний строк	Угоди з реальним товаром; угоди на певний строк; опціонні угоди
3. Від імені кого укладаються угоди	Від імені підприємства, яке вони представляють	Від імені клієнтів, яких вони представляють	Від свого імені
4. Порядок проведення розрахунків за угодами	Розрахунки з контрагентом здійснює підприємство, яке вони представляють	Розрахунки здійснюють між собою клієнти, яких вони представляють	Розрахунки з контрагентами за угодою здійснюють самі
5. Асортимент товарів, по яких ведуться біржові операції	Жорстко пов'язаний зі спеціалізацією підприємства, яке вони представляють	Найбільш широкий відповідно до профілю і правил роботи даної ТБ	Обмежений можливостями ефективного здійснення біржових спекуляцій
6. Номенклатура наданих додаткових послуг	Додаткові послуги контрагентам по угодах практично не надаються	Найбільш широка, визначається профілем і правилами роботи даної біржі	Обмежена рамками здійснення біржових спекуляцій
7. Переважні системи оплати праці	Погодинно-преміальна за рахунок засобів, призначених для оплати праці на підприємстві, яке вони представляють	Відрядно-преміальна за рахунок сум комісійної винагороди, що перераховуються брокерській конторі	Пряма відрядна, яка визначається розміром прибутку, одержаного від біржових спекуляцій

2. Взаємовідносини брокерів із клієнтами

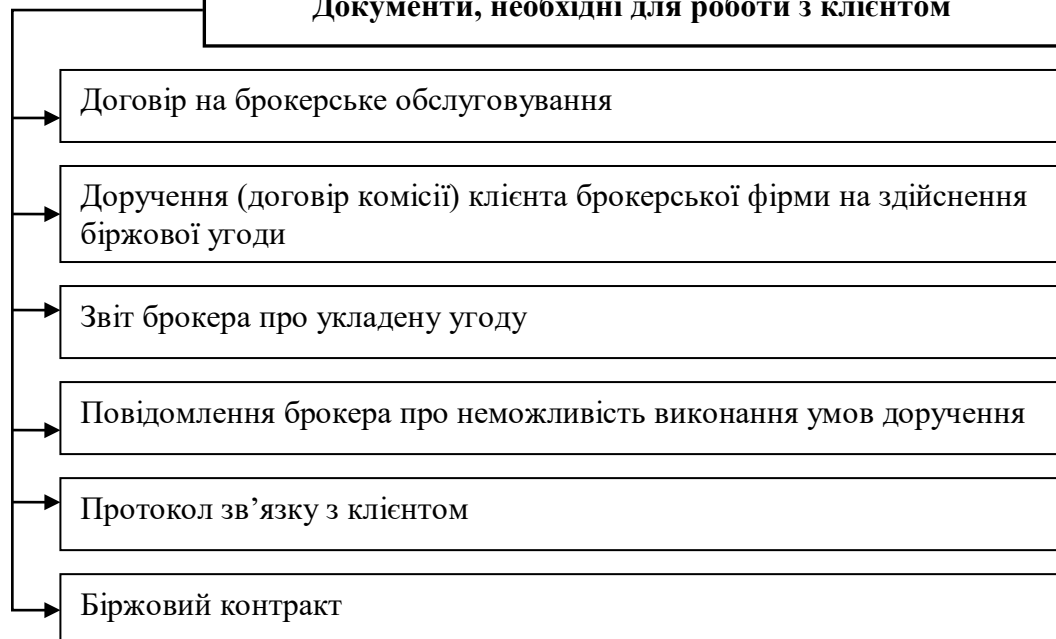
Стаття 5 Закону України „Про товарну біржу”

Брокери є фізичними особами, зареєстрованими на біржі відповідно до її статуту, обов’язки яких полягають у виконанні доручень членів біржі, котрих вони представляють, щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і поданні здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі.

Брокер у біржовому кільці – член біржі або його представник, який пройшов відповідне кваліфікаційне випробовування. Укладає угоди безпосередньо у біржовому кільці як для себе, так і за дорученням за винагороду у вигляді комісійних.

Представляючий брокер – незалежний агент, який приймає замовлення від клієнтів на укладення біржових угод, але сам не веде їх рахунків і не бере гроші чи цінності як сплату депозиту або маржі, а передає їх комісійним домам.

Документи, необхідні для роботи з клієнтом

Відносини брокерів із клієнтами базуються на підставі укладання угоди на брокерське обслуговування.

Договір на брокерське обслуговування – це документ, що являє собою угоду (договір) між брокерською конторою і клієнтом, в якій клієнт доручає, а брокерська фірма зобов’язується укласти від імені клієнта угоди на торгах даної біржі, керуючись її правилами.

Процес взаємовідносин брокерської контори з клієнтом

1	Клієнт (фізична або юридична особа) вирішує здійснити купівлю чи продаж товару через біржу.
2	Клієнт створює власну посередницьку (брокерську, агентську, дилерську) контору та реєструється на біржі. Клієнт звертається до існуючої, діючої на товарній біржі брокерської контори.
3	Клієнт укладає договір на брокерське обслуговування. У разі співпраці брокерської контори з клієнтом на постійній основі укладається договір на обслуговування. Разові угоди оформляються договором-дорученням.
4	Брокерська контора приймає доручення клієнта.
5	Біржовий брокер виконує доручення клієнта щодо купівлі-продажу під час біржової сесії на товарній біржі.
6	Контрагенти за біржовою угодою (клієнти брокерської контори) приймають на себе зобов'язання щодо її виконання. Клієнт-продавець постачає товар на склад товарної біржі чи в інше місце. Клієнт-покупець здійснює розрахунки за укладеною угодою.
7	У разі відміни доручення брокеру відшкодовуються всі витрати по даній операції та виплачується збір у розмірі встановленого процента від вартості доручення, на основі мінімального котирування в день відміни доручення, а за його відсутності – за цінами останнього біржового дня.
8	Здійснюється розрахунок клієнта з брокером.

3. Економічна стратегія брокера на товарній біржі

Етапи розроблення економічної стратегії брокера

1. Розрахунок потреби у початковому капіталі.
2. Вибір товарної біржі для відкриття брокерської контори.
3. Формування асортименту товарів для брокерської діяльності.
4. Розрахунок необхідного обсягу угод.
5. Формування номенклатури додаткових послуг.
6. Формування ефективної цінової політики.
7. Аналіз та прогнозування біржової кон'юнктури.
8. Формування ефективних умов платежу та форм розрахунків.
9. Вибір найбільш ефективних видів дилерських операцій.
10. Оцінювання основних видів ризику та його страхування.
11. Установлення критерію ефективності брокерської діяльності.
12. Визначення цільової суми прибутку та управління його формуванням.
13. Вибір найбільш ефективних форм матеріального стимулювання персоналу.
14. Управління ефективністю окремих біржових угод та операцій з урахуванням системи оподаткування.
15. Оптимізація розподілу прибутку на цілі споживання та нагромадження.

Види цінової стратегії

Просування на біржу з високою концентрацією продавців

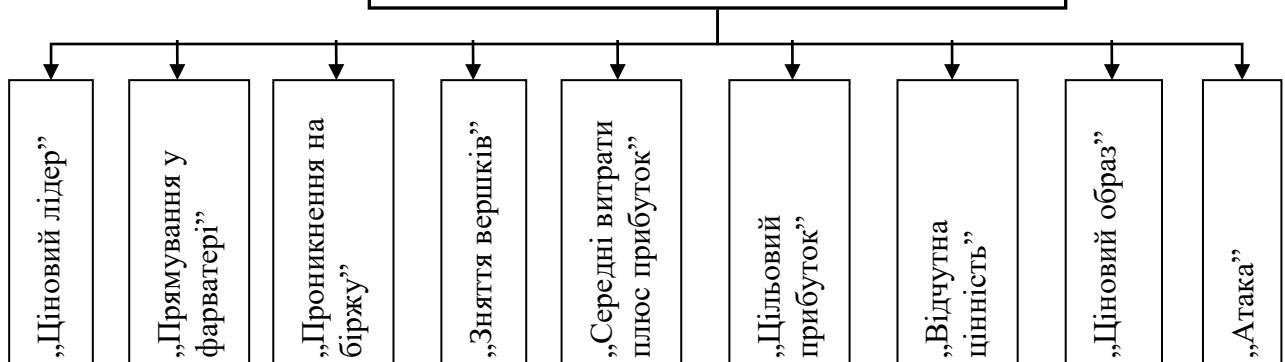
Максимізація прибутку від біржових угод у поточному періоді

Розширення своєї частки на біржовому ринку за показником „питома вага в обсязі”

Завоювання біржового ринку за показником „якість товару”

Забезпечення „виживання” на біржі

Форми цінової політики

4. Сутність ефективності посередницької діяльності

Ефективність посередницької діяльності – це співвідношення результатів цієї діяльності до витрат на її здійснення.

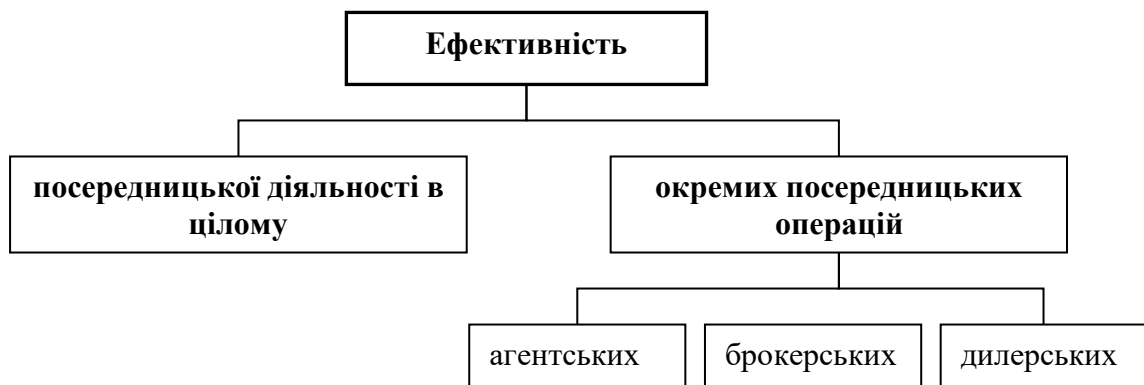
$$E = P / B (1),$$

де E – ефективність посередницької діяльності;

P – результат посередницької діяльності;

B – витрати матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, пов'язані зі здійсненням посередницької діяльності.

Схема оцінювання ефективності посередницької діяльності

Узагальнюючі показники оцінювання ефективності посередницької діяльності

Назва показника	Характеристика показника	Формула підрахунку
1	2	3
Рівень прибутку на вкладений капітал	Дозволяє твердити про ефективність роботи посередницької контори порівняно з іншими посередницькими конторами; про ефективність посередницької діяльності в цілому порівняно з іншими видами комерційної діяльності; про доцільність використання капіталу у виробничій діяльності порівняно з ефективністю його зберігання на депозитних рахунках банку.	$Y_k = P / K$, де Y_k – рівень прибутку на вкладений капітал, %; P – сума прибутку, який отримала посередницька контора за рік, тис. грн.; K – сума капіталу, вкладеного в посередницьку діяльність.
Термін окупності вкладеного капіталу	Дозволяє визначити термін окупності коштів, вкладених у посередницьку діяльність; використовується для порівняльного аналізу ефективності посередницької діяльності.	$TO = K / P$, де TO – термін окупності вкладеного капіталу, років; K – сума капіталу, вкладеного в посередницьку діяльність, тис. грн.; P – сума прибутку, одержаного посередницькою конторою за рік, тис. грн.

1	2	3
Рентабельність поточних витрат	Дає уявлення про розмір одержаного прибутку посередницькою конторою в розрахунку на одну гривню поточних витрат	$РВ = П * 100 / ВО$, де РВ – рентабельність поточних витрат, %; П – сума отриманого конторою прибутку у визначеному періоді, тис. грн.; ВО – сума витрат обертання за той же період, тис. грн.
Рівень рентабельності окремих посередницьких операцій	Дозволяє визначити рівень рентабельності окремих посередницьких операцій (агентських, брокерських, дилерських)	$РР = П_y * 100 / ОУ$, де РР – рівень рентабельності угоди, %; П _y – сума прибутку, отриманого з даної угоди, тис. грн.; ОУ – сумарний обсяг угоди, тис. грн.

5. Система показників посередницької діяльності

№	Назва показника	Формула підрахунку
1	2	3
Оцінка ефективності агентських операцій Умовні позначення: О – обсяг укладеної агентської операції; КВ – середня ставка комісійної винагороди за посередницькими операціями на даній біржі за аналогічними угодами; СВ – середній рівень собівартості агентських операцій.		
1	Визначається сума умовного прибутку за агентською операцією (Пу)	$Пу = О (КВ - СВ) / 100$
2	Обчислюється рівень рентабельності за операціями (Ра)	$Ра = Пу / О * 100$
3	Визначається рівень ефективності шляхом порівняння рентабельності агентських операцій із середнім рівнем рентабельності угод по посередницьких операціях на даній біржі (Рсер.)	$Ра \geq Рсер$
Оцінка ефективності брокерських операцій Умовні позначення: О – обсяг укладеної угоди; КВ – ставка комісійної винагороди за угодою; Спдв – ставка податку на додану вартість; Сп – ставка податку на прибуток; Вм сер. – середній рівень матеріальних та прирівняних до них витрат до обсягу укладеної угоди.		
1	Дохід від угоди (Д)	$О * КВ / 100$
2	Податок на додану вартість (ПДВ)	$Д * Спдв / 100$
3	Витрати за угодою (Вм)	$О * Вм \text{ сер.} / 100$
4	Валовий прибуток (П)	$Д - ПДВ - Вм$
5	Податок на прибуток (Пп.)	$П * Сп / 100$
6	Чистий прибуток (ЧП)	$П - Пп.$
7	Рентабельність (Р)	$ЧП / О * 100$
8	Порівняння із середнім рівнем рентабельності посередницьких угод на даній біржі (Рсер)	$Р \geq Рсер$

1	2	3
Оцінка ефективності дилерських операцій Умовні позначення: Цз – котирувальна ціна закупівлі товару; Цп – котирувальна ціна продажу товару; К – можливий обсяг закупівлі товару; В – обсяг матеріальних та прирівняних до них витрат; Рдм – розмір державного мита; Рбз – розмір біржового збору; Спдв – ставка податку на додану вартість; Сп – ставка податку на прибуток.		
1	Обсяг доходу за операцією (Д)	$(Цп - Цз) * К$
2	Податок на додану вартість (ПДВ)	$Д * Спдв / 100$
3	Сума біржового збору при продажу (БЗп)	$(Цп * К) * Рбз / 100$
4	Сума біржового збору при закупівлі (БЗз)	$(Цз * К) * Рбз / 100$
5	Сума держмита при закупівлі (ДМз)	$(Цз * К) * Рдм / 100$
6	Сума держмита при продажу (ДМп)	$(Цп * К) * Рдмз / 1005$
7	Обсяг матеріальних та прирівняних до них витрат за операцією ВМ (В _{транспортні} , В _{зберігання} , В _{оплати праці} , митні збори)	$ВМ = В_{тр} + В_{з} + В_{о.п.} + В_{інші}$
8	Прибуток за операцією (П)	$Д - (ПДВ + БЗз + БЗп + ДМз + ДМп + ВМ)$
9	Податок на прибуток (Пп.)	$П * Сп / 100$
10	Чистий прибуток за операцією	$П - Пп.$
11	Рентабельність	$П / (Цп * К) * 100$
12	Порівняння із середнім рівнем (Р) рентабельності за аналогічними угодами на біржі, з рівнем відсотка за депозитними вкладками (ДВк)	$Рд \geq Р_{сер}, \% ДВк$

Питання для самоконтролю:

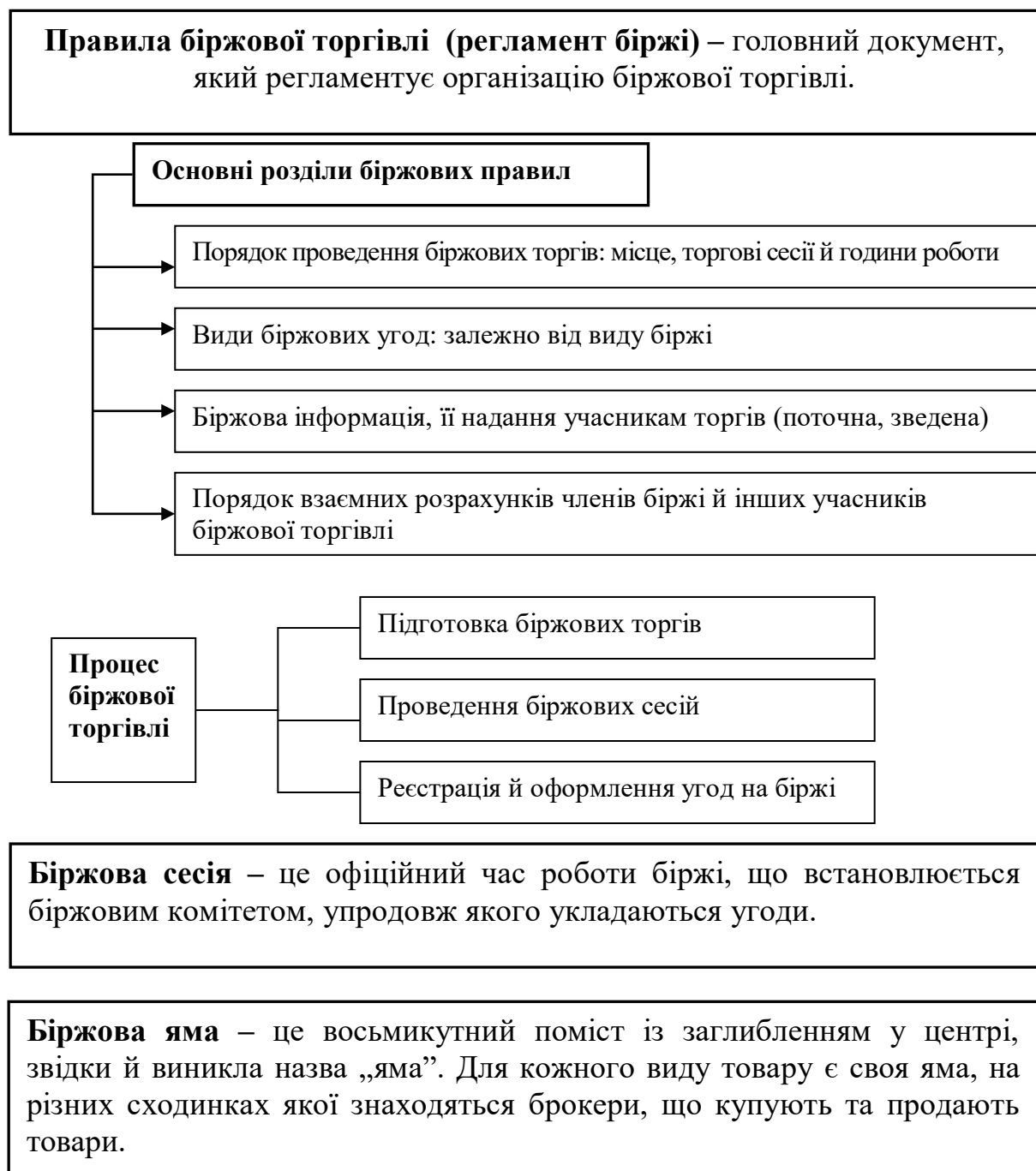
1. Схарактеризуйте окремі види торговельно-посередницьких операцій.
2. Назвіть переваги користування послугами торговельних посередників.
3. З'ясуйте функції біржових посередників (агентів, брокерів, дилерів).
4. Наведіть найважливіші відмінні особливості діяльності основних біржових посередників.
5. Дайте визначення поняття „брокер” згідно із Законом України „Про товарну біржу”.
6. Які види брокерів функціонують на товарних біржах України?
7. Назвіть основні етапи економічної стратегії брокера.
8. Які Ви знаєте види цінових стратегій?
9. Які існують форми цінової політики?
10. Розкрийте сутність ефективності посередницької діяльності.
11. Назвіть узагальнюючі показники оцінювання посередницької діяльності.
12. Які основні показники використовуються для оцінювання агентських операцій?
13. Наведіть алгоритм розрахунку оцінки ефективності брокерських операцій.
14. У чому полягають особливості оцінювання ефективності дилерських операцій?

Тема 7. ОРГАНІЗАЦІЯ БІРЖОВОГО ТОРГУ

1. Порядок та правила ведення біржових торгів.
2. Види доручень клієнта брокеру.
3. Види та характеристика біржових аукціонів.

Ключові терміни та поняття: правила біржової торгівлі, біржові торги, біржова сесія, біржова яма, біржові жести, доручення, види доручень, біржовий аукціон.

1. Порядок та правила ведення біржових торгів

Алгоритм проведення торгів

Початок торгів

Потрійний звуковий сигнал – удар гонгу або дзвоник

Біржовий брокер (маклер, що веде торги) представляє нових брокерів, робить оголошення, повідомляє про початок торгів.

Починається сам торг

По три позиції на табло з'являються товари. Оповідься номер позиції, номер брокера-продавця, найменування товару, ціна пропозиції, умови розрахунків.

Ведучий торгів оголошує пропозицію про продаж товару

Оголошення здійснюється в порядку розташування товарів у бюлетені відповідно до товарної групи, місця в класифікації товарів та порядкового номера.

Брокер-продавець

Підтверджує свою присутність в операційному залі підняттям правої руки. Знаходиться біля кільця.

Брокери продавець і покупець домовляються про угоду

Протягом 2 – 3 хвилин після оголошення ведучого брокери продавець і покупець за допомогою голосу й жестів роблять свої пропозиції та домовляються про угоду. Брокери-покупці ставлять уточнювальні запитання брокеру-продавцю. У разі ненадходження з боку брокерів-покупців пропозиції щодо придбання товару ведучий знімає товар із торгів, оголошуючи порядковий номер наступного товару.

У разі досягнення домовленості

Здійснюється фіксація усної угоди біржовим брокером, що є основою для укладання біржового контракту. У біржовому контракті угоди на вітчизняній біржі вказуються найменування, кількість і якість товару, форма розрахунків за товар, особливі умови та ін. Після узгодження угоди брокер вносить дані до спеціального бланка.

Після торгів брокер складає торговий лист і передає у реєстраційне бюро для реєстрації

Зафіксована біржовим брокером усна угода між брокером-продавцем і брокером-покупцем документально оформлюється й реєструється на біржі відповідно до правил біржової торгівлі цього ж дня після закінчення торгів.

Брокер-продавець і брокер-покупець реєструють угоду в реєстратора

Реєстратор заносить узгоджені умови у графу „Узгоджено” заявки на продаж і заповнює реєстраційну картку, завіряючи її печаткою біржі. Ставляться підписи контрагентів на двох примірниках. Один примірник реєстраційної картки залишається у реєстратора, а другий – у брокера-продавця для обліку продажу.

Оформлення угоди

Оформляється п'ять примірників біржової угоди. По два примірники біржового контракту отримують брокери, які підписали угоду. П'ятий примірник біржової угоди зберігається на біржі.

Методи біржового торгу

Публічна торгівля

Угода укладається за вигуками, які дублюються сигналами руки та пальців – біржовими жестами

Торгівля пошепки

Обмежений вид торгівлі. Переважно поширений у країнах Південно-Східної Азії та Японії

Електронно-біржові торги

Біржові торги з використанням спеціальних комп'ютерних мереж

Біржові жести – система умовних знаків (сигналів), поширених у біржовій практиці. Полягає у змінненні положення долонь і пальців брокера, торканні підборіддя і лоба, аби в такий спосіб позначити вид, ціну та кількість товару, призначеного для купівлі-продажу.

2. Види доручень клієнта брокеру

Доручення – це інструкція клієнта брокеру про граничні умови укладання угоди.

За ціною угоди в біржовій практиці

Доручення „обмежене ціною” означає ціну купівлі чи продажу товару, за якою повинно бути виконано замовлення клієнта в більш вигідному його варіанті.

Доручення за „найкращою ціною” чи за „ринковою ціною” означає необхідність миттєвого виконання замовлення на купівлю чи продаж товару за найбільш вигідною для клієнта ціною, що пропонується в даний момент на торгах.

Доручення за „останньою ціною” означає необхідність виконання замовлення на купівлю чи продаж товару за ціною останньої угоди по даному товару впродовж даних торгів.

Доручення „після досягнення певного біржового курсу цін” означає необхідність миттєвого виконання замовлення на купівлю чи продаж товару в момент, коли ціна на нього досягає певного рівня.

Доручення „за поточною біржовою ціною” означає, що товар повинен бути куплений чи проданий за тією реальною біржовою ціною, що склалася на даних торгах.

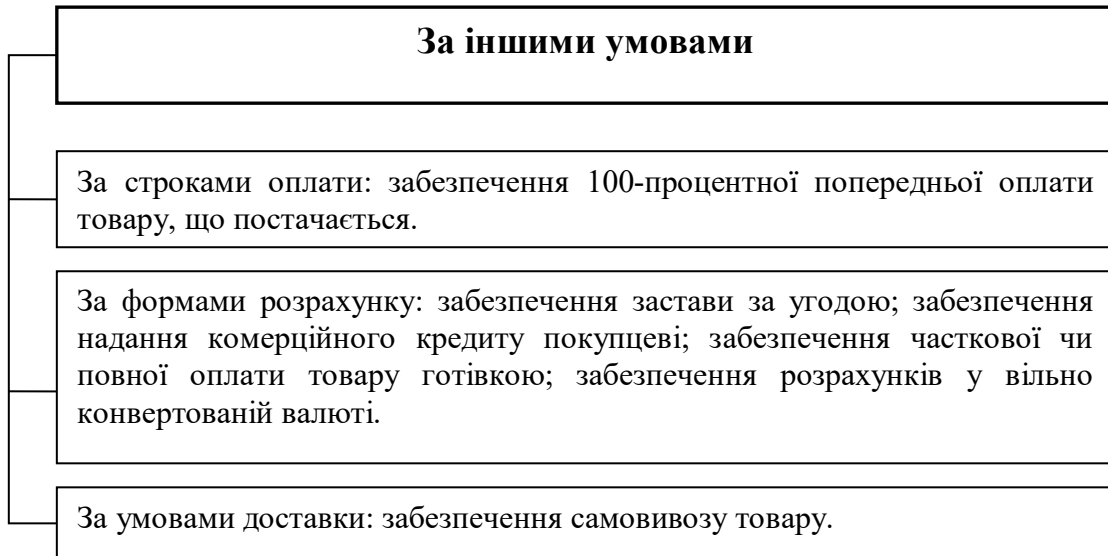
Доручення „на розсуд брокера” означає, що клієнт повністю довіряє визначити попит чи ціну пропозиції брокерові, який його представляє.

За часом виконання в біржовій практиці

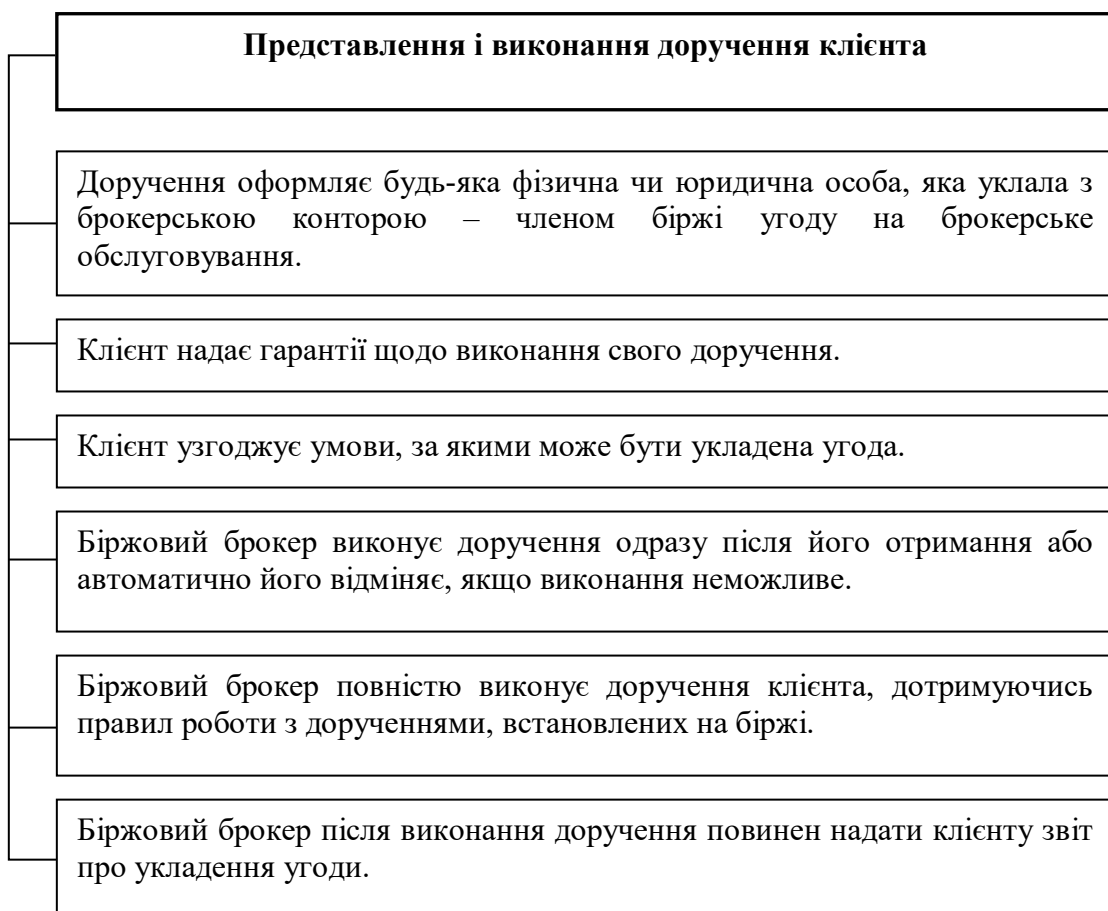
„Відкрите доручення” діє до моменту виконання замовлення клієнта на купівлю або продаж товару.

„Обмежене часом” доручення вказує на конкретний період часу, впродовж якого замовлення клієнта на купівлю чи продаж товару повинне бути виконане.

„Виконати або анулювати” доручення означає, що брокеру пропонується лише один раз запропонувати товар до продажу чи купівлі за встановленою клієнтом ціною.

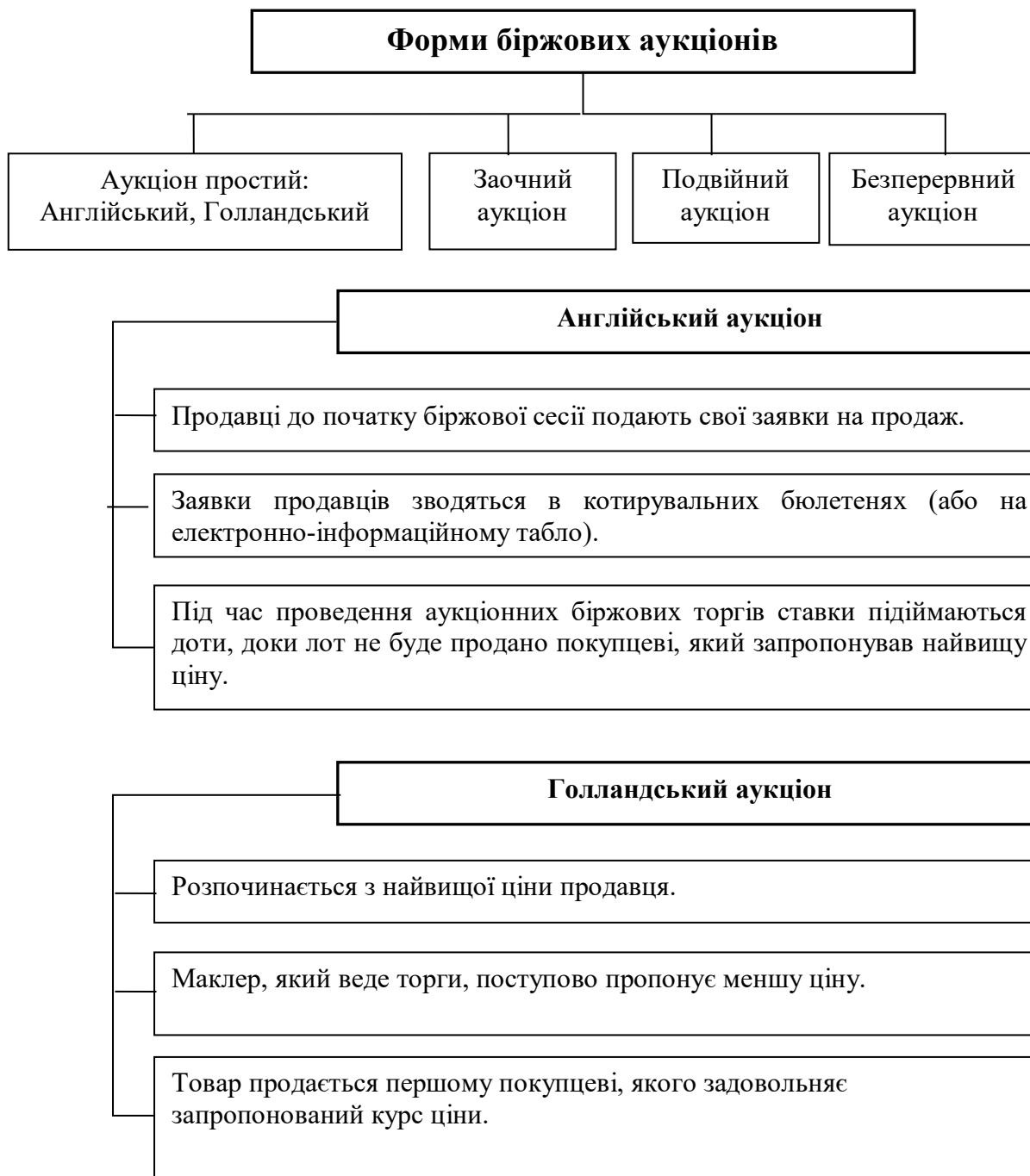

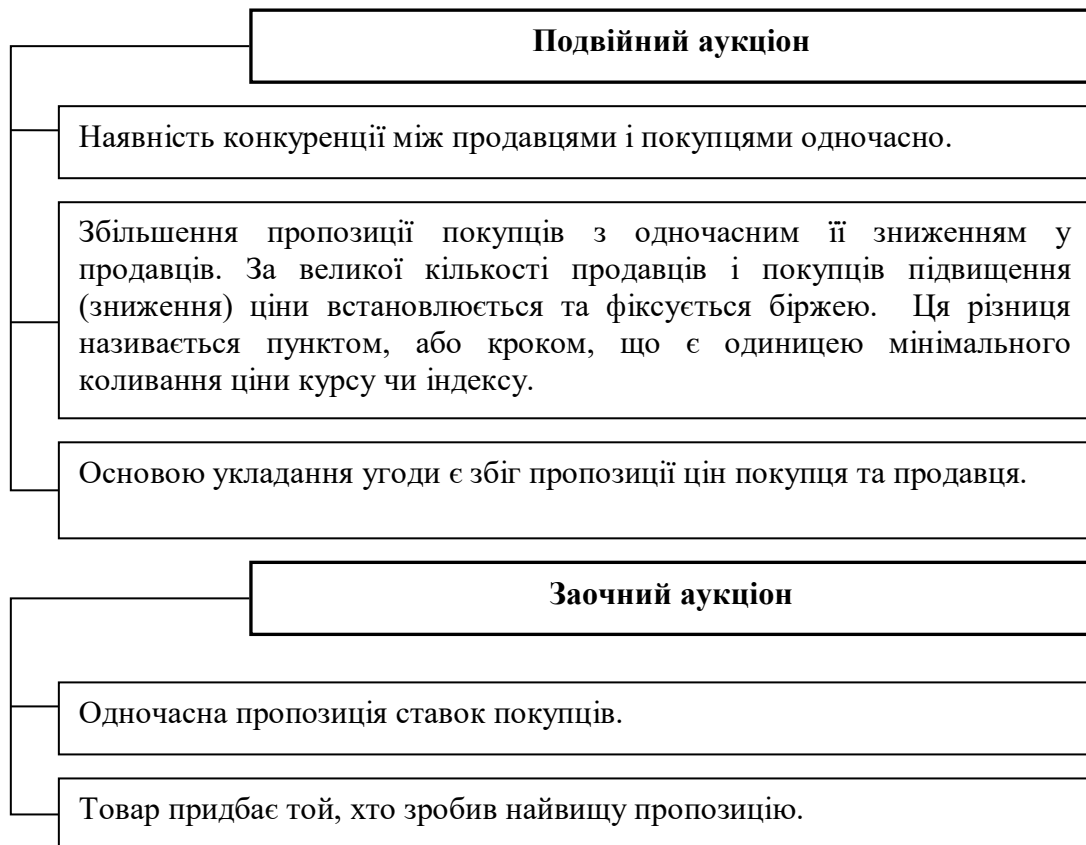
Процес представлення та виконання доручення клієнта

3. Види та характеристика біржових аукціонів

Аукціон – конкурсний спосіб організації торгівлі, згідно з яким купівля/продаж здійснюється брокером/дилером у заздалегідь визначений час методом нагромадження та одночасного виконання замовлень на купівлю і продаж товарів або безперервного виконання замовлень, поданих в усній чи письмовій формі, за ціною протягом торговельної сесії.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть характерні розділи біржових правил.
2. Схарактеризуйте поняття „біржова яма”.
3. Наведіть алгоритм проведення біржового торгу.
4. Дайте характеристику доручення клієнта брокеру та назвіть класифікаційні ознаки доручень.
5. Дати визначення поняття „аукціон”.
6. Назвіть форми проведення аукціонів.
7. Дайте характеристику простій формі біржового аукціону.
8. Схарактеризуйте заочний, подвійний та безперервний аукціони.

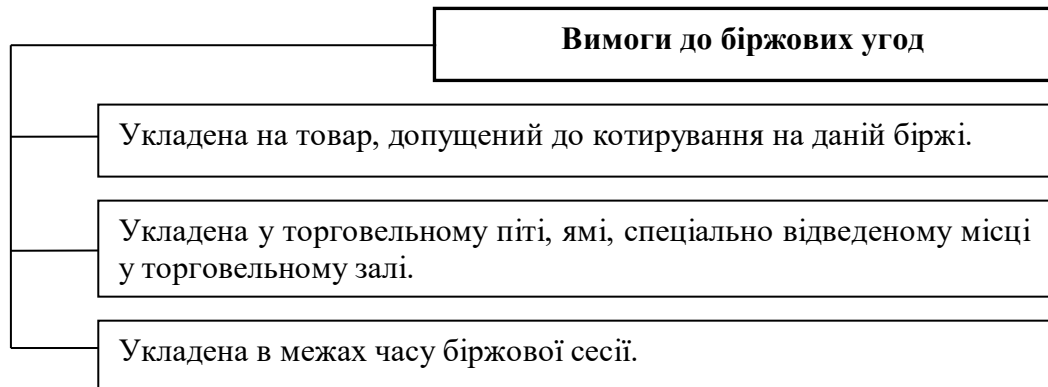
Тема 8. БІРЖОВІ УГОДИ

1. Поняття, сутність та види біржових угод.
2. Характеристика угод на товарній біржі.
3. Біржові угоди на валютній і фондовій біржі.

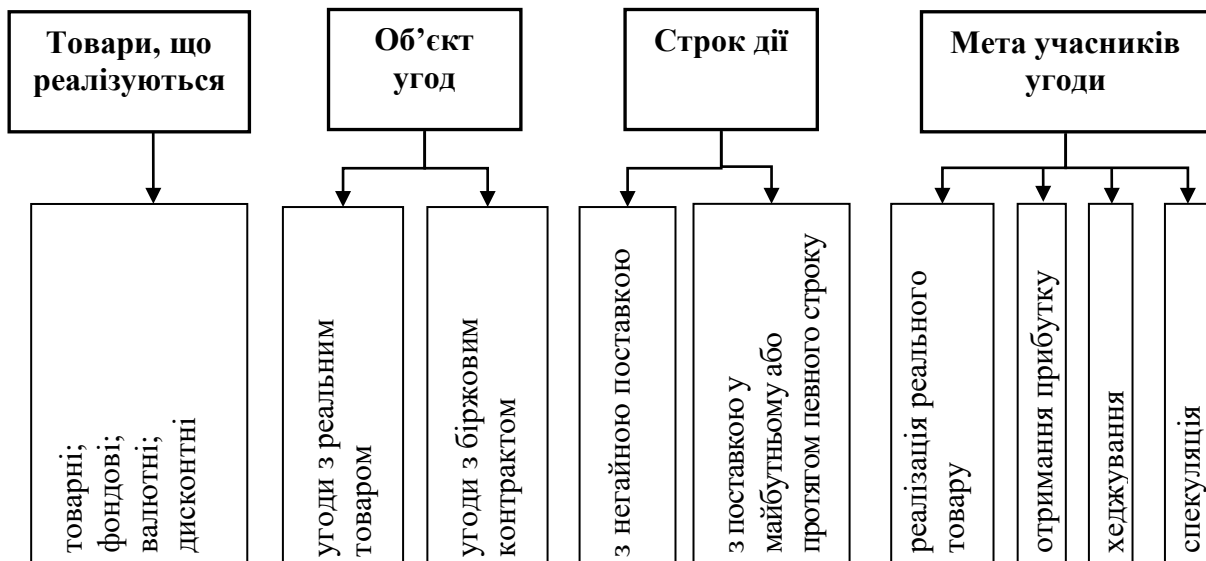
Ключові терміни та поняття: біржова угода, форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, реальний товар, спот, форвард, опціон.

1. Поняття, сутність та види біржових угод

Біржова угода – це угода купівлі-продажу або угода про взаємну передачу прав і обов'язків щодо біржового товару, допущеного до обігу на біржі.

Класифікація біржових угод за критеріями

Види біржових угод залежно від об'єкта угоди

Принципова схема життєвого циклу угоди

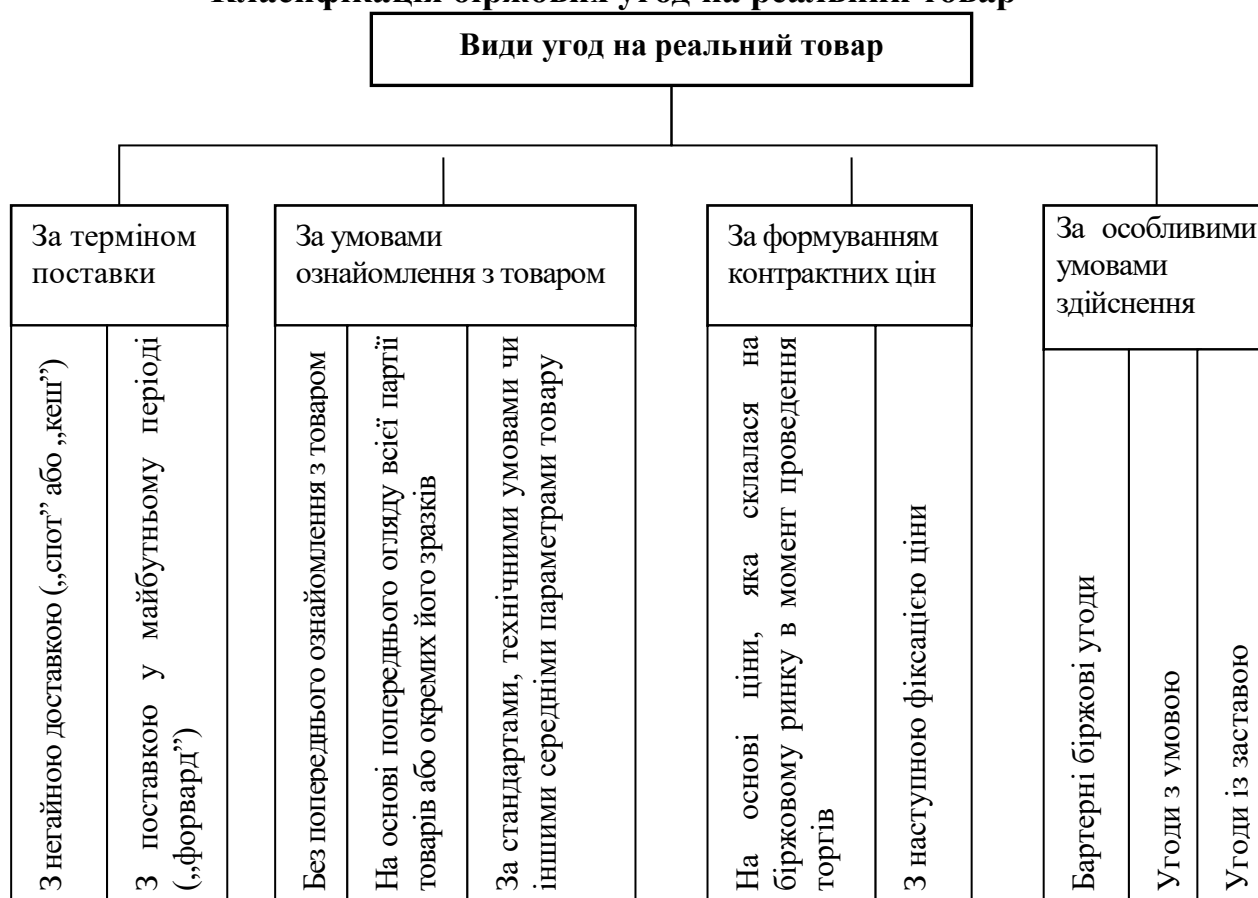

2. Характеристика угод на товарній біржі

Основні види біржових угод

Класифікація біржових угод на реальний товар

Форвардна угода – це торговельна угода, згідно з якою продавець поставляє конкретний біржовий товар покупцю в майбутньому в певний строк (до 6 місяців).

Позитивні риси угоди:

- купівля-продаж товару здійснюється до його поставки, а можливо, і до його виробництва;
- дозволяє планувати контрагентам свій прибуток у майбутньому;
- страхує учасників угоди від ризику змін цін;
- економить витрати на оренду складських приміщень.

Негативні риси угоди:

- відсутність стандартизації умов контрактів та товарів;
- певний ризик виконання угоди за відсутності певного гаранта за угодою.

Ф'ючерсні угоди та механізм їх здійснення

Ф'ючерсна угода – це угода між двома учасниками про поставку товару певної кількості та якості в певне місце і певний час, що укладена за правилами біржі.

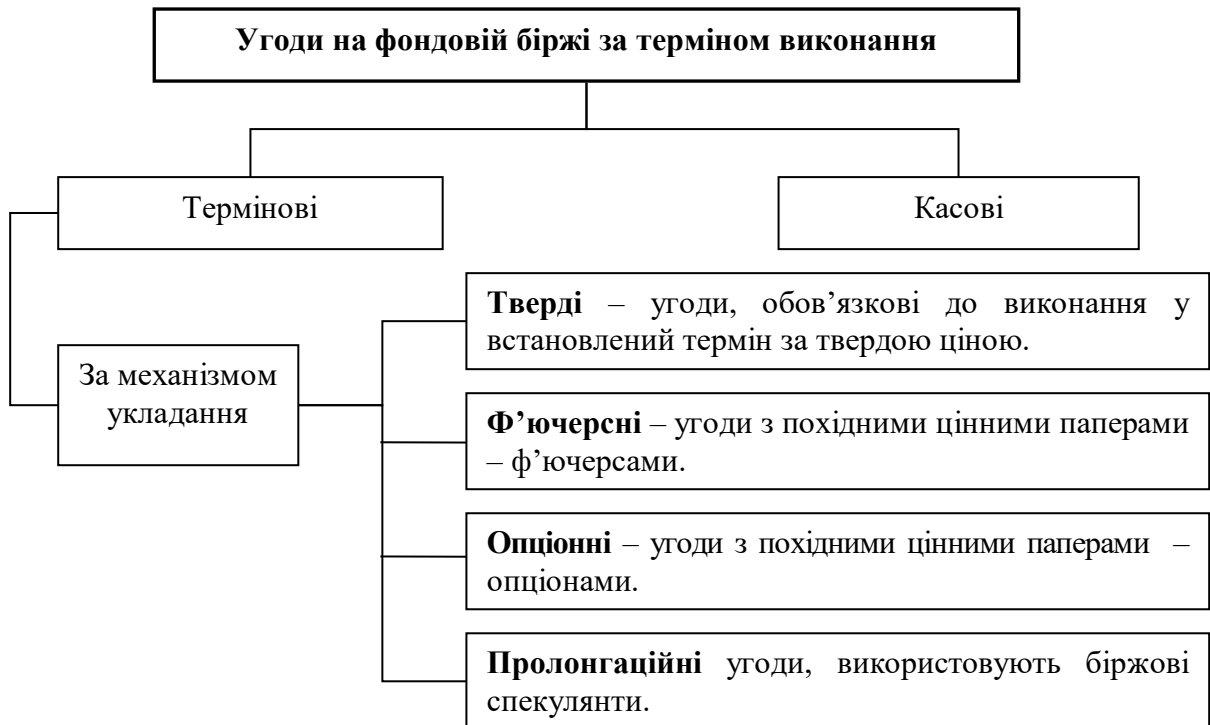
Стандартизація ф'ючерсного контракту

Стандартизовані положення	Одиниця	Характеристика
Кількість товару	лот	Одиниця контракту – це стандартна встановлена біржею кількість товару. Контракти укладаються на кількість, кратну встановленим одиницям.
Якість товару	Базисний сорт	Угоди укладаються тільки за одним якісним стандартом товару. Зміна якості супроводжується премією в разі вищої якості або дисконту в разі нижчої якості товару.
Місце поставки	Базис поставки	Місце, куди повинен бути поставлений товар, якщо угода завершується поставкою товару.
Строк виконання контракту	Тривалість позиції	Строк дії ф'ючерсного контракту (в місяцях, від 1-го до 12-ти місяців).
Останній день торгівлі		Установлюється на конкретній біржі останній строк продажу (не пізніше 10-ти днів до завершення останнього місяця контракту).
Строк виконання контракту		Не пізніше цього дня товар повинен бути доставлений у місце поставки.

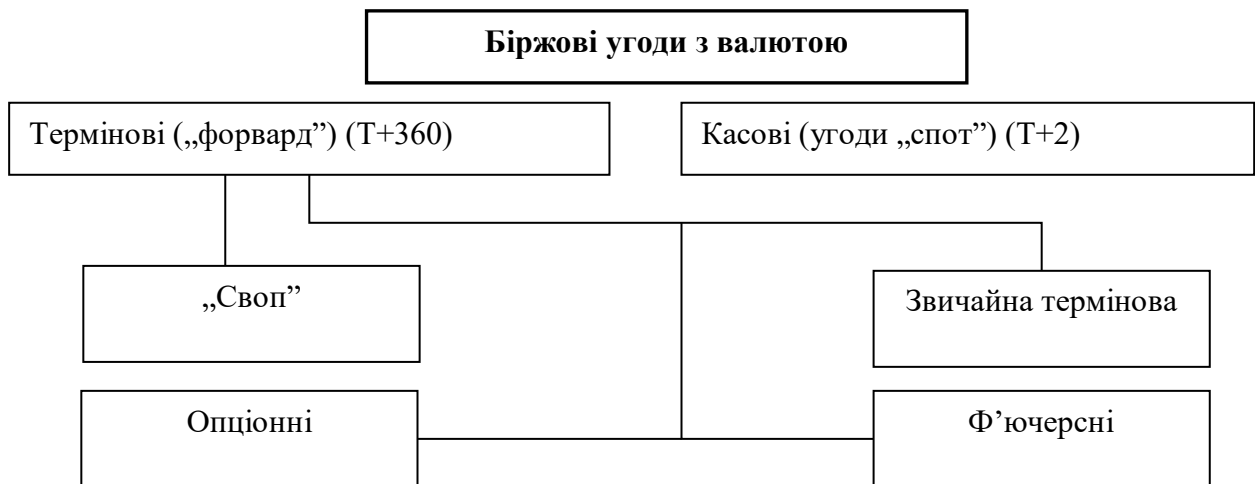
Порівняльна таблиця характеристик форвардних і ф'ючерсних контрактів

Форвардний контракт	Ознаки	Ф'ючерсний контракт
Узгоджується сторонами	Розмір поставки	Стандартизований
Узгоджується сторонами	Якість товару	Стандартизована
До 6-ти місяців узгоджується сторонами	Час поставки	Встановлюється біржею
Узгоджується сторонами на момент укладання (виконання) угоди	Ціна товару	Визначається під час біржових торгів
Контракт закінчується поставкою наявного (реального) товару	Виконання контракту	Контракт ліквідується
Відсутній	Гарант угоди	Розрахункова (клірингова) палата біржі
Не обов'язкова	Публікація інформації про угоду	Обов'язкова
Дуже висока	Імовірність поставки товару	Дуже низька

3. Біржові угоди на валютній і фондовій біржі

Види угод на валютній біржі

Угода „спот” – характеризується тим, що термін її укладання збігається з терміном виконання, у зв’язку із чим валюта повинна бути поставлена відразу ж (не пізніше 2-х робочих днів після укладання угоди).

Термінова валютна угода – характеризується тим, що термін виконання не збігається з моментом її укладання, тому продавець бере на себе зобов’язання через узгоджений термін (у межах одного року) передати покупцеві валюту, а покупець зобов’язується її прийняти і сплатити за умовами угоди.

Порядок укладання угод на валютній біржі

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення біржової угоди.
2. Назвіть вимоги до біржових угод.
3. Дати класифікацію біржових угод.
4. Що являє собою життєвий цикл угоди?
5. Схарактеризуйте угоди на товарній біржі.
6. Як класифікуються угоди на реальний товар?
7. У чому полягають відмінності форвардних та ф'ючерсних контрактів?
8. Схарактеризуйте види й порядок укладання угод на валютній біржі.

Тема 9. КЛІРИНГ І РОЗРАХУНКИ ЗА БІРЖОВИМИ УГОДАМИ

1. Сутність і функції клірингу та розрахунків.
2. Характеристика умов платежу за біржовими угодами.
3. Форми розрахунків за біржовими угодами.
4. Організація розрахункових операцій на біржі.
5. Основні види ризиків під час використання розрахунково-клірингових систем. Головні напрями розвитку систем клірингу і розрахунків.

Ключові терміни та поняття: кліринг, розрахунок, грошові платежі, умови платежу, форми платежу.

1. Сутність і функції клірингу та розрахунків

Кліринг – це залік взаємних вимог та зобов’язань.

Біржовий кліринг – це кліринг між учасниками біржової торгівлі, заснований на встановленні того, хто, кому і в які строки повинен заплатити гроші та поставити біржовий товар.

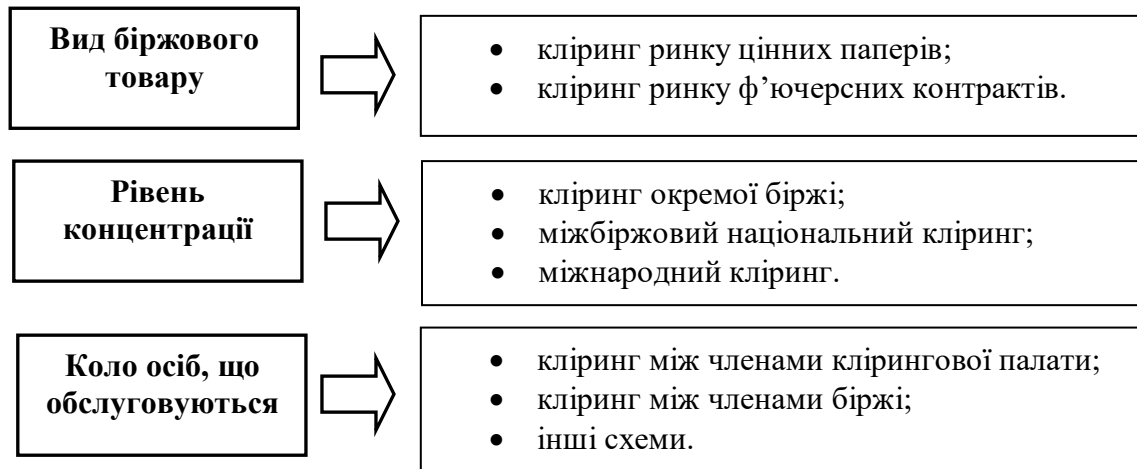
Розрахунки – це процес виконання зобов’язань, визначених під час біржового клірингу, кінцевим результатом якого є передача об’єкта біржової угоди від продавця покупцю, а також грошовий розрахунок покупця з продавцем відповідно до умов контракту.

Основні функції біржового клірингу та розрахунків

Функції біржового клірингу

- забезпечення процесу реєстрації укладених угод;
- облік зареєстрованих угод;
- залік взаємних зобов’язань і платежів учасників біржового ринку;
- гарантійне забезпечення біржових угод;
- організація грошових розрахунків;
- забезпечення поставки біржового товару за укладеною біржовою угодою.

Класифікація клірингу та розрахунків

2. Характеристика умов платежу за біржовими угодами

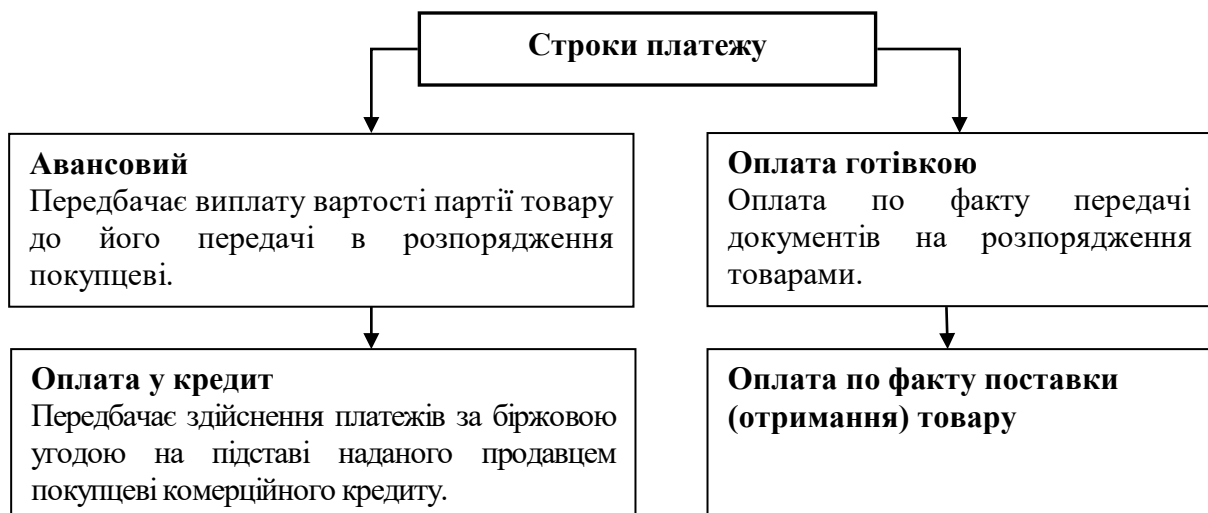
Ефективність розрахунків за біржовими угодами досягається за рахунок визначення та виконання умов платежу за кожною біржовою угодою.

Умови платежу:

- визначаються безпосередньо покупці та продавці товару;
- чітко обумовлюються у біржовому контракті;
- включають валюту платежу, строк платежу, форму платежу.

Валюта платежу встановлює, у валюті якої країни буде оплачуватися товар.

Строк платежу – гранична кількість днів після укладання біржового контракту або передачі товару в розпорядження покупцеві, впродовж яких повинен здійснюватися платіж.

3. Форми розрахунків за біржовими угодами

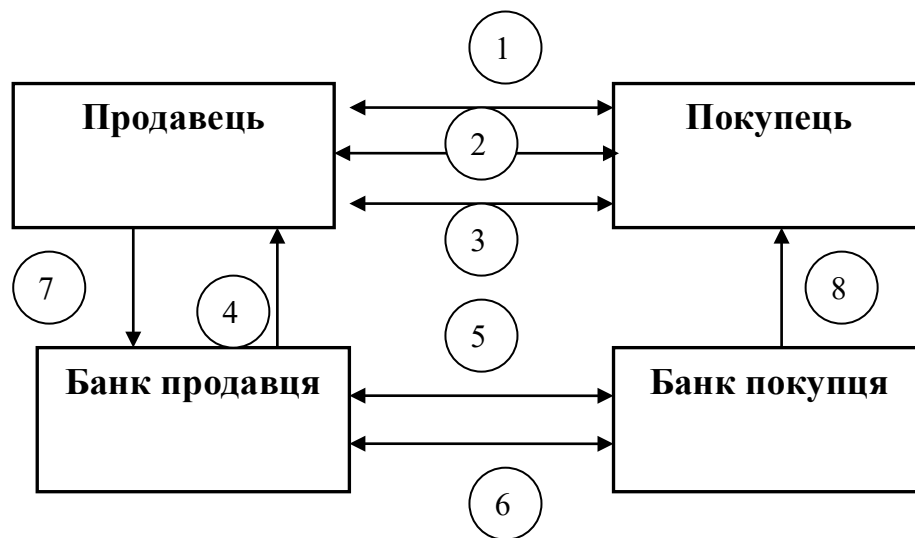
Форми розрахунку платежів залежать від:

- строку платежів;
- діючих видів банківських і кредитних механізмів розрахункових операцій.

Форми безготівкових платежів:

платіжне доручення, платіжна вимога, чек, акредитив, вексель, ощадний (депозитний) сертифікат банку на пред'явника.

Схема розрахунків покупця з продавцем за товари, поставлені у кредит, із використанням простого векселя

Послідовність розрахункових операцій

1. Продавець і покупець укладають угоду.
2. Продавець передає товари.
3. Покупець виписує вексель із зазначенням строку платежу.
4. Продавець передає вексель на інкасо у свій банк у зв'язку із закінченням строку платежу.
5. Банк продавця направляє вексель банку покупця.
6. Банк покупця інкасує вексель і направляє гроші у банк продавця на його рахунок.
7. Банк продавця сповіщає продавця про надходження грошей.
8. Банк покупця сповіщає покупця про платіж за векселем.

4. Організація розрахункових операцій на біржі

Організація розрахункових операцій на товарній біржі залежить від виду угоди: за реальним товаром, угоди на певний строк.

Для організації розрахункових операцій на товарних біржах утворюється розрахункова палата.

Розрахункова палата – орган біржі, який відповідає за регулювання біржових розрахунків клієнтів і брокерських контор за результатами кожних торгів.

Розрахункова палата визначає:

види і форми документів, необхідних для проведення розрахунків;

час і порядок визначення платежів та проведення виплат.

При укладанні угод із реальним товаром

Розрахунки здійснюються через

Розрахункову палату

Комерційний банк, що
обслуговує біржу

Вноситься застава

Безпосередньо
контрагентами по угоді

Брокерськими конторами

Розмір

У практиці зарубіжних країн –
10 % від вартості угоди

Визначається безпосередньо
контрагентами по угоді

У якості застави можуть бути використані: товар; грошові кошти; складські витрати; інші документи, що підтверджують право розпорядження товаром.

Застава використовується з метою:

- покриття збитків однієї зі сторін;
- оплата неустойки, що передбачено біржовим контрактом;
- оплата штрафів.

Маржа – це грошові кошти, котрі надаються учасниками угод як застава за угодою.

Маржа початкова – це грошова сума, яка вноситься на особовий рахунок, коли дається доручення купити (продати) ф'ючерсний контракт.

Маржа підтримувальна – це мінімальна сума маржі, яка повинна постійно знаходитися на особовому (маржовому) рахунку члена біржі, який купив (продав) ф'ючерсний контракт; за допомогою неї здійснюється перерахунок (дебетування чи кредитування маржового рахунка) за результатами кожних торгів.

Маржа варіаційна – це кінцевий результат за укладеною угодою (прибуток чи збиток), що виплачується (утримується) власникові рахунка.

Методи здійснення грошових розрахунків між покупцями і продавцями на товарній біржі

Ланцюговий передбачає повний переказ усієї суми грошей на рахунок продавця за кожною здійсненою угодою.

Кліринговий – це система безготівкових розрахунків за товари і ф'ючерсні контракти, заснована на заліку взаємних платіжних вимог контрагентів по угоді.

При укладанні угод на певний строк розрахункова палата відкриває і веде: особовий рахунок, маржевий рахунок.

Основні етапи розрахунково-клірингового процесу на ринку ф'ючерсних контрактів

Роль розрахункової палати на ринку біржових ф'ючерсних контрактів

- третя сторона за кожним укладеним і зареєстрованим ф'ючерсним контрактом;
- гарант виконання укладених угод через механізм маржових зборів.

5. Основні види ризиків під час використання розрахунково-клірингових систем. Головні напрями розвитку систем клірингу і розрахунків

Ринковий ризик – це ризик, пов'язаний із коливанням цін на всьому фондовому чи ф'ючерсному ринку.

Кредитний ризик – це ризик несвоєчасності розрахунків в одній із ланок усього ланцюга процесу клірингу та розрахунків. (Ризик неплатежу у відносинах між брокером і його клієнтом існує постійно). В умовах розвинутого біржового ринку та його інфраструктури, діючих систем гарантування платежів цей ризик рідко присутній або мінімізований у відносинах між брокерами-посередниками.

Системний (операційний) ризик – це ризик втрат, що виникає у зв'язку з функціонуванням системи зв'язку, комп'ютерних систем (не передбачуване відключення електроенергії, помилки службовців розрахунково-клірингової системи, випадки шахрайства, розкрадання тощо).

Завдання подальшого розвитку клірингових систем на біржовому ринку

Скорочення витрат із клірингу і розрахунків, що припадають на одну угоду (або гальмування їх збільшення).

Прискорення процесу клірингу шляхом скорочення термінів здійснення розрахункових операцій.

Інтернаціоналізація клірингових розрахунків на світовому фондовому й ф'ючерсному ринках.

Комп'ютеризація всього процесу клірингу, що прискорює перевірку реквізитів та оформлення документообігу, страхує від непередбачуваних помилок, відкриває нові можливості обліку й зберігання інформації та ін.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття та назвіть основні функції клірингу і розрахунків.
2. У чому полягають умови платежу за біржовими угодами?
3. Розкрийте форми розрахунку за біржовими угодами.
4. Схарактеризуйте форми безготівкових платежів.
5. Визначте послідовність розрахункових операцій.
6. Поясніть роль застави при організації розрахункових операцій на біржі.
7. Визначте роль розрахункової палати на біржі.
8. У чому полягає роль розрахункової палати на ринку біржових ф'ючерсних контрактів?

Тема 10. БІРЖОВЕ КОТИРУВАННЯ

1. Види біржових цін. Принципи формування цін на біржі.
2. Сутність та правила біржового котирування.
3. Види цінової стратегії та політики продавця на товарній біржі.

Ключові терміни та поняття: попит, ціна попиту, пропозиція, ціна пропозиції, ціна товару, рівноважна ціна, складові біржової ціни, ціна біржової угоди, котирування цін, цінова стратегія, цінова політика.

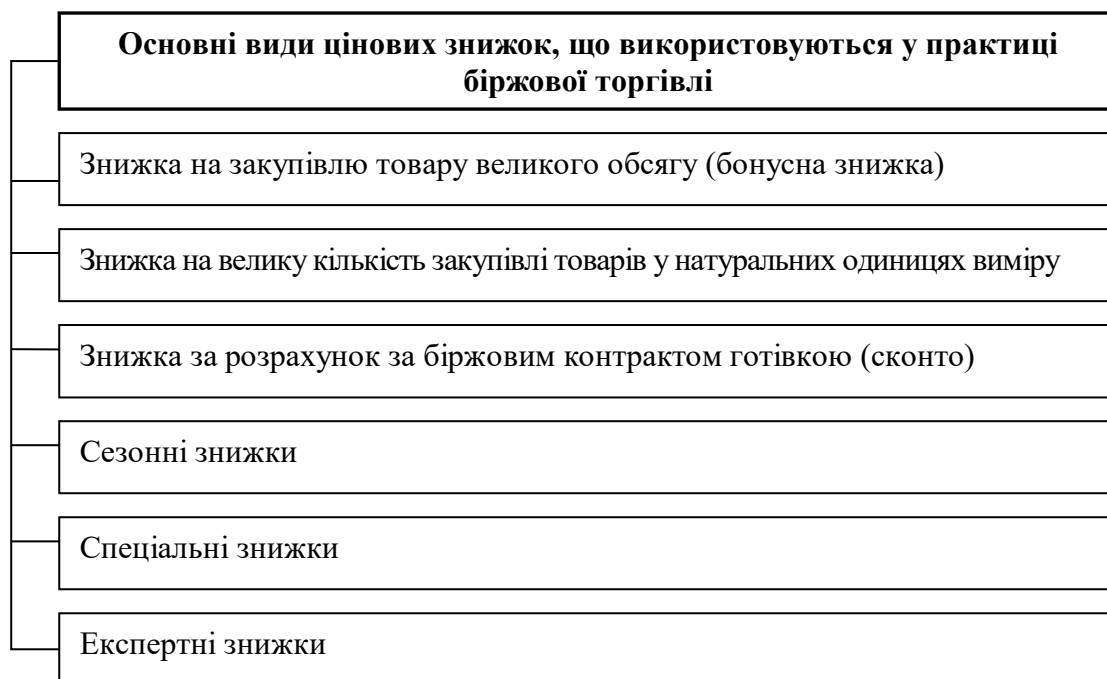
1. Види біржових цін. Принципи формування цін на біржі

Світова ціна – це ціна на великі партії продукції в угодах, укладених за основними цінами світової торгівлі. Застосовується під час укладання міжнародних угод.

Види біржових цін

Групи цін	Види цін	Характеристика цін
Основні	Номінальна	Установлюється при підготовці до біржових торгів.
	Ціна продавця	Ціна, за якою продавець готовий продати товар. Обумовлена договорами на біржове обслуговування.
	Ціна покупця	Ціна, за котрою покупець погоджується купити товар під час проведення біржових торгів.
	Ціна біржової угоди	Ціна укладеної біржової угоди, яка складається з біржового котирування і надбавки чи знижки залежно від якості, відстані, місця поставки та ін.
Другорядні	Ціна відкриття	Ціна першої угоди при відкритті біржової сесії.
	Ціна закриття	Ціна останньої угоди при закритті біржової сесії.
	Зміна цін за день	Різниця між ціною угоди при закритті біржової сесії за даний день і ціною угоди при закритті біржової сесії за попередній біржовий день.
	Типова (довідкова) ціна	Ціна, що відображає вартість одиниці товару при типових (середніх) обсягах угод та умовах торгів.

Види цінових знижок

Складові біржової ціни на товари з урахуванням податкового законодавства України

Елементи	Зміст
Собівартість виробництва товару	Витрати виробництва в грошовій формі, що включають вартість спожитих у процесі випуску товару сировини, матеріалів, засобів виробництва, заробітну плату робітників та інші поточні витрати.
Витрати на доставку товару покупцеві	Залежать від місця передачі товару покупцеві „франко”. Усі витрати з доставки товару до цього місця несе продавець, далі – покупець.
Цінові знижки, надані покупцю	Установлюються стосовно базисної ціни пропозиції, що підлягає „котируванню” на біржі в процесі торгів. Призначені для додаткового відшкодування витрат покупця й одержання ним більшого прибутку.
Прибуток виробника товару	Необхідна умова самофінансування підприємства зі включенням суми податку на прибуток.
Акцизний збір	Непрямий податок на високорентабельні й монопольні товари.
Податок на додану вартість	Частина новоствореної вартості товару, яка стягується під час його реалізації з виробника.
Комісійна винагорода	Сплачується брокерській конторі за брокерське обслуговування.
Відрахування біржі від суми угоди	Визначається Правилами роботи конкретної біржі та коливається у межах від 0,15 до 5%.
Державний збір від суми угоди	На біржах України він диференційований залежно від суми угоди.

Принципи формування цін на біржі

Формування біржової ціни на товар базується на співвідношенні попиту і пропозиції на біржовому ринку.

Формування ціни під впливом попиту та пропозиції

Пропозиція	Попит
Являє собою масу товарів, призначених для реалізації, які вже присутні на біржі або можуть бути доставлені на неї.	Це форма вияву потреби покупців у товарах, представлених на біржовому ринку, що забезпечена відповідними фінансовими ресурсами.
Обсяг пропозиції	Обсяг попиту
Являє собою кількість товару, котрий продавці бажають реалізувати на біржових торгах у даний момент часу за визначеною ціною.	Це кількість товару, яку покупці мають намір купити на біржі при певному рівні біржової ціни
Ціна пропозиції	Ціна попиту
Ціна, яку може запропонувати продавець товару на біржі, виходячи з рівня його витрат та очікуваного прибутку і враховуючи стан поточної економічної та біржової кон'юнктури.	Ціна, котра може бути запропонована покупцем товару на біржі, виходячи з рівня його потреб і фінансових можливостей, з урахуванням стану поточної економічної та біржової кон'юнктури.
Додаткові умови, що обмежують залежності пропозиції від ціни	Фактори, що обумовлюють зміну попиту на товари (крім ціни)
ціна пропозиції не може бути нижчою за рівень витрат на виробництво товару; виявляється пряма залежність зростання обсягу пропозиції товару від збільшення рівня його біржової ціни; ціна пропозиції будь-якого товару залежить від зміни рівня біржових цін на інші сполучені з ним товари; ціна пропозиції залежить від фізико-хімічних властивостей товару; ціна пропозиції залежить від кількості продавців на біржі; ціна пропозиції залежить від темпів інфляції.	рівень цін на взаємозамінні товари; кількість покупців на біржі; стадія життєвого циклу товарів; реальні доходи споживачів: – товари першої необхідності; – рівень цін на супутні товари; – рівень цін на інші товари.
Ціна ринкової рівноваги – рівень ціни, який урівноважує пропозицію та попит на біржі, тобто при повній їх рівновазі.	

2. Сутність та правила біржового котирування

Біржове котирування – це виявлення й фіксування середніх, об'єктивних цін на товари, що представлені на біржу, на основі цін угод (оплачених цін) за спеціальною методикою, а також інша ринкова інформація, що характеризує кон'юнктуру ринку.

Мета котирування біржових цін – установлення для окремих груп товарів типової довідкової ціни, що відображає вартість одиниці товару при типових (середніх) обсягах угод і умовах торгів.

Порядок розрахунку типових біржових цін

Типові біржові ціни	Алгоритм розрахунку
За умов великої кількості угод	Розраховується як середня (середньоарифметична проста або зважена) від рівня всіх цін угод, укладених за даним товаром на торгах. Є найбільш представницькою.
За умов незначної кількості угод	Визначається з урахуванням окремих мінімальних і максимальних її значень, обсягу купівлі-продажу товару за кожною угодою, кількості учасників торгів і деяких інших умов, заздалегідь обумовлених котирувальною комісією.
За наявності одиничних умов	Котирування цін за результатами торгів не проводиться, відповідно і не розраховується типова ціна.

Основні правила котирування цін на товарних біржах

1. Котирування цін здійснюється тільки за тими товарами й товарними групами, угоди на які на даній біржі укладаються систематично.
2. Товари, на котрі здійснюється біржове котирування цін, попередньо класифікуються не тільки за асортиментними позиціями, але й за стандартами якості.
3. Для включення інформації про ціну угоди в котирування встановлюються мінімальні розміри угод за кожною конкретною товарною угодою.
4. У котирування включаються тільки ціни останніх торгів і тільки за результатами угод на даній біржі.
5. У процесі котирування цін ураховуються умови доставки товарів, передбачені в конкретних біржових контрактах.
6. Під час здійснення котирування цін необхідно враховувати умови розрахунків за укладеними контрактами.

3. Види цінової стратегії та політики продавця на товарній біржі

Основні види цінової стратегії

1. Упровадження на біржу з високим ступенем конкуренції продавців.
2. Максимізація прибутку від біржових угод за поточний період.
3. Розширення своєї частки на біржовому ринку за показником „питома вага в обсязі угод”.
4. Завоювання біржового ринку за показником „якість товару”.
5. Забезпечення „виживання” на біржовому ринку.

Форми цінової політики

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміють під світовою ціною?
2. Назвіть елементи біржової ціни в сучасних умовах в Україні.
3. Розкрийте види біржових цін.
4. Назвіть основні види цінових знижок.
5. Розкрийте сутність біржового котирування.
6. Наведіть порядок розрахунку типових біржових цін.
7. Розкрийте сутність основних правил котирування цін на товарних біржах.
8. Поясніть принципи формування цін на біржі.
9. Назвіть основні види цінової стратегії продавців на товарній біржі.

Тема 11. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ У БРОКЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Сутність та завдання управління фінансами у брокерській діяльності.
2. Формування структури початкового капіталу для посередницької діяльності.
3. Формування доходів і витрат брокерської контори.
4. Утворення та використання прибутку брокерської контори.

Ключові терміни та поняття: фінансовий менеджмент, фінансова стратегія, доходи і витрати, ризик, прибуток, прибутковість, строк окупності.

1. Сутність та завдання управління фінансами у брокерській діяльності

Фінансовий менеджмент у брокерській діяльності – це управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів брокерської контори.

Завдання управління фінансами у брокерській діяльності

Формування та підтримка оптимальної структури фінансових ресурсів брокерської контори.

Забезпечення ефективності використання фінансових ресурсів брокерської контори на всіх етапах життєвого циклу.

Цілі фінансового менеджменту

Забезпечення зростання доходів (прибутку) брокерської контори.

Уникнення ризику фінансових втрат унаслідок негативних змін на ринку.

Функції та методи управління фінансами

Управління зовнішніми фінансами.

Внутрішній облік та контроль фінансової діяльності брокерської контори.

Фінансова стратегія – це сформована система довготермінових цілей фінансової діяльності та найефективніших способів їх досягнення.

Фінансова стратегія брокерської контори – це концепція залучення необхідних фінансових ресурсів та оптимізація їх структури в процесі брокерської діяльності за умови їх регламентації чинним законодавством і податковою політикою.

Етапи розроблення фінансової стратегії брокерської контори

1. Визначення потреби у початковому капіталі.

2. Формування доходів та витрат брокерської контори.

3. Виявлення окремих видів ризику в діяльності брокерської контори, оцінювання ступеня її ризикованості та страхування від ризиків.

4. Раціоналізація сплати податків.

5. Формування та використання прибутку.

6. Вибір показників оцінки стійкості фінансового стану брокерської контори.

2. Формування структури початкового капіталу для посередницької діяльності

Для здійснення діяльності брокерська контора повина мати початковий капітал.

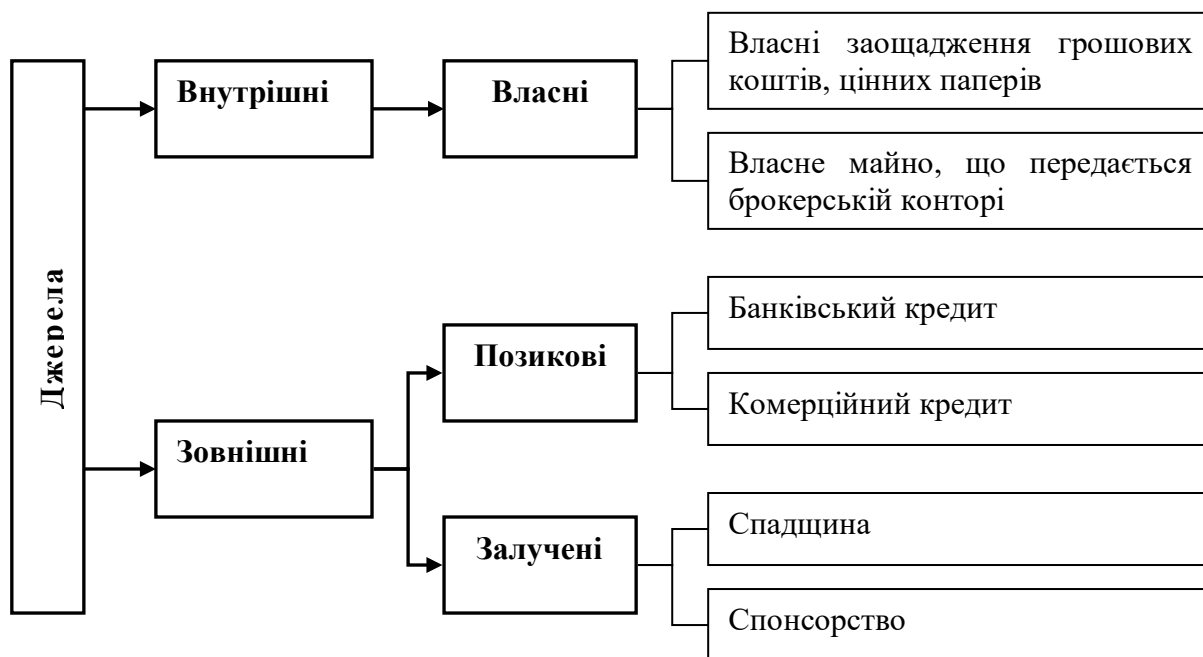
Фактори впливу на потребу в початковому капіталі

- обсяг посередницької діяльності, що передбачається, та кількість клієнтів, котрі обслуговуються;
- вид біржі, на якій здійснюватиметься брокерська діяльність;
- перспективи проведення дилерської діяльності;
- місце розташування брокерської контори та характер її технічного оснащення.

Показники розрахунку розміру початкового капіталу

- вартість придбання брокерських місць;
- витрати на придбання у власність споруд із метою здійснення брокерської діяльності;
- вартість придбання машин та обладнання;
- сума коштів, призначених для сплати витрат із реєстрації брокерської контори;
- сума коштів, призначених для сплати вартості послуг, що надаються (комунальні, комунікаційні, юридичні);
- сума коштів, призначених для оплати праці персоналу;
- сума коштів, призначених для купівлі, зберігання, транспортування товарів при здійсненні дилерських операцій.

Джерела формування початкового капіталу

При формуванні початкового капіталу правомірно враховувати:

- стан економіки країни у цілому;
- кон'юнктуру ринків ресурсів;
- конкурентне середовище;
- стратегічні цілі й завдання брокерської контори на ринку;
- профіль та обсяги діяльності брокерської контори.

Розгорнутий баланс потреби в початковому капіталі та джерела його утворення

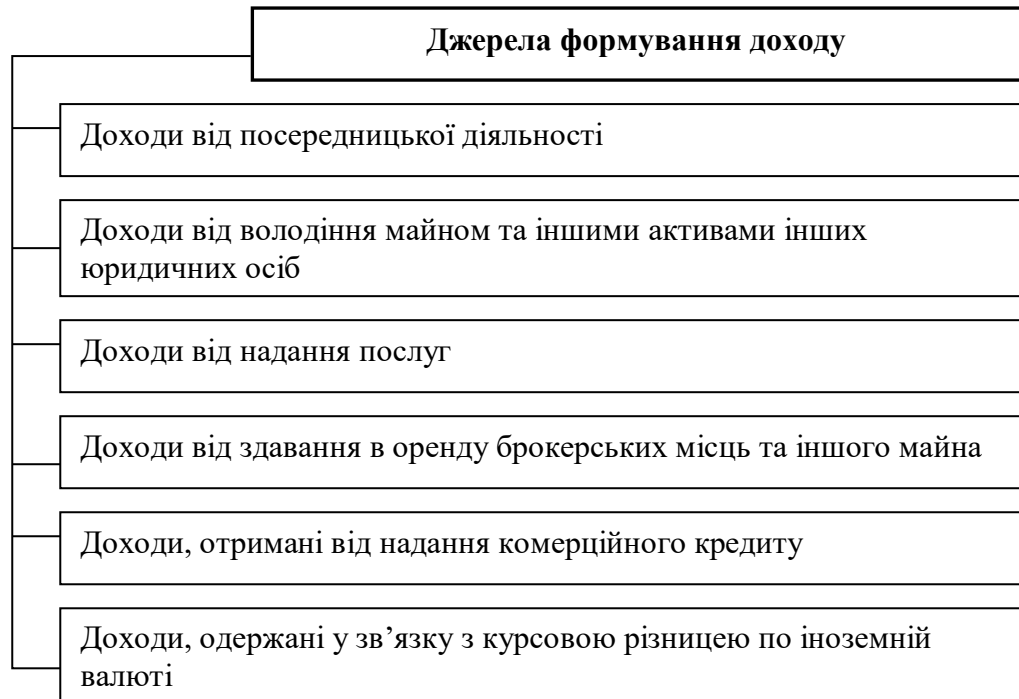
Види потреб	Сума, грн.	Види джерел	Сума, грн.
1. Вартість брокерського місця або його оренда	$\sum_1$	Внутрішні	
2. Витрати, пов'язані з реєстрацією брокерської контори	$\sum_2$	Власний капітал: власні грошові кошти, власні матеріальні активи, цінні папери	$\sum_1$
3. Витрати на купівлю або оренду основних засобів	$\sum_3$	Зовнішні	
4. Витрати на купівлю транспортних засобів	$\sum_4$	1. Запозичений капітал: кредити комерційних банків, лізинг устаткування, споживчий кредит	$\sum_2$
5. Витрати на оплату комунальних платежів	$\sum_5$	2. Залучений капітал	$\sum_3$
6. Витрати на оплату праці	$\sum_6$	Спадщина, спонсорство, фонди підтримки	
7. Кошти, необхідні для здійснення дилерської діяльності	$\sum_7$		
8. Інші витрати	$\sum_8$		
Усього потреб	$\sum_{i=1}^8 n$	Усього джерел	$\sum_{i=1}^3 n$

3. Формування доходів і витрат брокерської контори

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками).

Основні джерела формування доходу брокерської контори

Джерела формування доходів і витрат брокерської контори

Доходи від операційної діяльності:

- доходи від посередницької діяльності;
- доходи від інших видів діяльності (інформаційної, консультаційної, рекламної).

Інші доходи:

- доходи від передачі майна чи брокерських місць в оренду;
- доходи від реалізації брокерських місць або частини майна;
- доходи від спільного інвестування;
- доходи, отримані у зв'язку з курсовою різницею по іноземній валюті;
- інші джерела доходів.

Витрати за економічними елементами:

- матеріальні витрати;
- амортизація;
- витрати на оплату праці;
- обов'язкові соціальні нарахування на заробітну плату;
- інші операційні витрати.

4. Утворення та використання прибутку брокерської контори

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати.

Прибуток – це виражений у грошовій формі чистий дохід від брокерської діяльності, отриманий як різниця між сукупними доходами та сукупними витратами брокерської контори.

Розмір чистого прибутку

$$\text{ЧП} = \text{ВД} - \text{ВО} - \text{П},$$

де ВД – валові доходи;

ВО – витрати обігу;

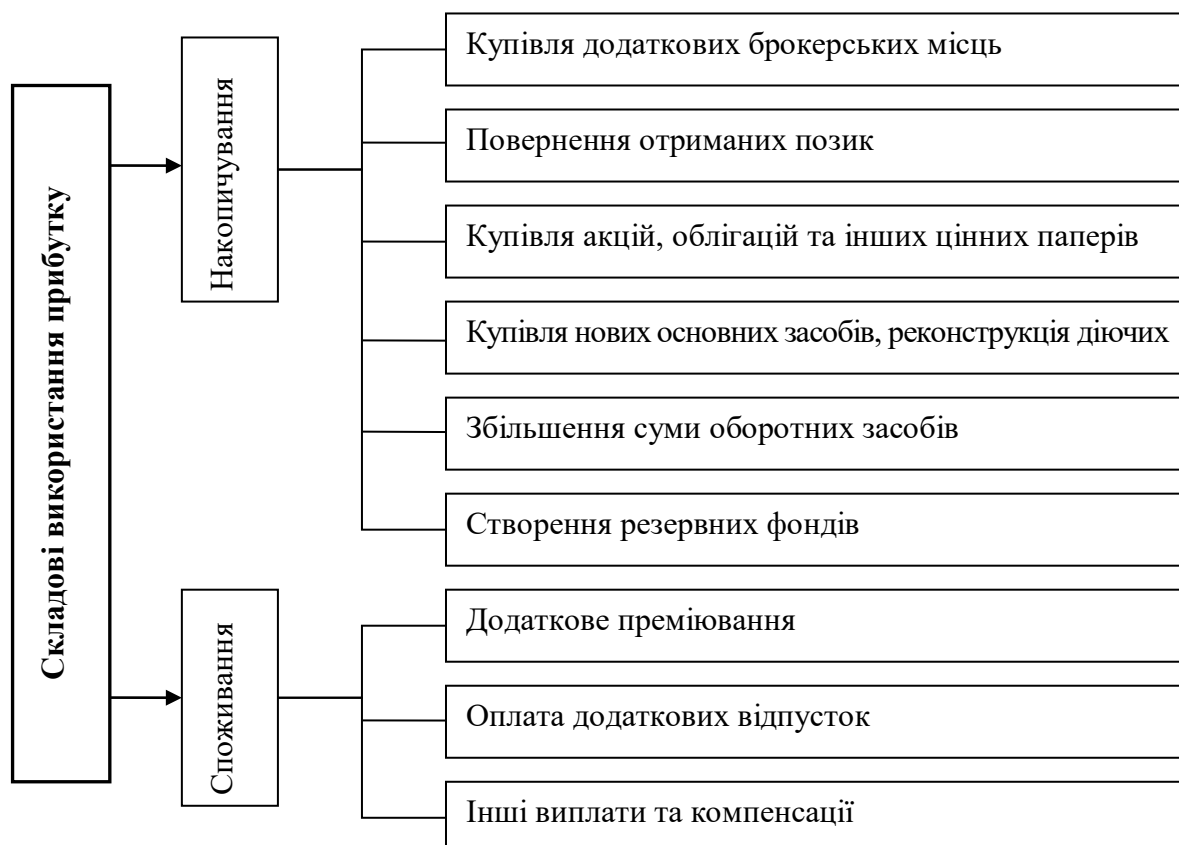
П – збори та обов’язкові платежі;

ВП – валовий прибуток.

Коефіцієнт прибутку

$$K_{\text{чп}} = \text{ЧП} / \text{ВП}.$$

Використання прибутку

Показники оцінки фінансової стійкості

1. Коефіцієнт співвідношення власних та залучених коштів у активах.
2. Коефіцієнт реальної вартості основних і матеріальних оборотних коштів у власності.
3. Коефіцієнт ліквідності оборотних активів.
4. Коефіцієнт загальної платоспроможності (абсолютної ліквідності).
5. Коефіцієнт негайного покриття боргів.
6. Коефіцієнт оборотності обігових коштів.
7. Тривалість одного обороту обігових коштів.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття фінансового менеджменту в брокерській діяльності.
2. Схарактеризуйте методичні засади управління фінансами у брокерській діяльності.
3. Назвіть етапи фінансової стратегії брокерської контори.
4. Схарактеризуйте джерела формування початкового капіталу брокерської фірми.
5. Схарактеризуйте джерела формування доходів брокерської контори.
6. Які основні показники використовуються для оцінювання ефективності брокерської діяльності?
7. Назвіть показники для визначення фінансової стійкості брокерської компанії.

Тема 12. Ф'ЮЧЕРСНИЙ РИНОК ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

1. Становлення ф'ючерсної торгівлі.
2. Ринок ф'ючерсних контрактів.
3. Технологічний процес купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів.
4. Хеджування угод на біржовому ринку.
5. Спекуляція на біржових торгах. Зміст біржової гри.
6. Фінансові розрахунки ф'ючерсної торгівлі.

Ключові терміни та поняття: ф'ючерсна торгівля, ф'ючерсна біржа, офсетна угода, початкова маржа, змінна маржа, ф'ючерсний контракт, кліринг, клірингова палата, страхування, хеджування, біржовий спекулянт, вартість ф'ючерсного контракту.

1. Становлення ф'ючерсної торгівлі

Ф'ючерсна торгівля – це форма біржової торгівлі біржовим товаром із використанням ф'ючерсних (страхових) контрактів.

Ф'ючерсний контракт – це стандартизований біржовий договір на поставку біржового активу в указаний у договорі строк за ціною, що визначається сторонами при здійсненні угоди.

Ключові дати в історії ф'ючерсних бірж США

Дата	Ключові події
1865 р.	Чиказька торгова біржа вводить перші контракти, які можуть бути названі ф'ючерсними. Це були стандартні контракти, торгівля котрими здійснювалася тільки членами біржі й гарантувалася депозитами.
1872 р.	Організуються біржі кави у Нью-Йорку. На сьогодні це Нью-Йоркська біржа кави, цукру, какао.
1919 р.	Створюється Чиказька товарна біржа шляхом реорганізації Чиказької біржі масла і яєць, вводяться ф'ючерсні контракти на масло та яйця.
1972 р.	Чиказька товарна біржа створює міжнародний грошовий ринок і починає ф'ючерсну торгівлю валютними контрактами. Це були перші фінансові ф'ючерсні контракти.
1975 р.	Чиказька торгова біржа вводить перші ф'ючерсні контракти на процентні ставки.
1982 р.	Перший ф'ючерсний контракт на основі цінних паперів.
1992 р.	Комісія з товарно-ф'ючерсної торгівлі (КТФТ) затвердила програму, що дозволяла ф'ючерсну торгівлю опціонами на ф'ючерсні контракти.

Функції ф'ючерсних ринків

Основні функції	
	Перенесення ризику з учасників ринку, які не бажають ризикувати, на тих, хто хоче ризикнути.
	Підвищення стабільності цін. Ліквідні ф'ючерсні ринки сприяють стабільності цін.
	Виявлення ціни. Ф'ючерсні котирування виявляють узгодження учасників ринку щодо майбутньої ціни товарів чи фінансових інструментів, що дозволяє більш точно планувати виробництво.
	Установлення порядку в торговельній практиці різноманітних учасників ринку. Правила біржі сприяють чесній і впорядкованій торгівлі.
	Доступність та відкритість інформації для всіх учасників біржової торгівлі, що змушує їх вести конкуренцію в рівних умовах.

2. Ринок ф'ючерсних контрактів

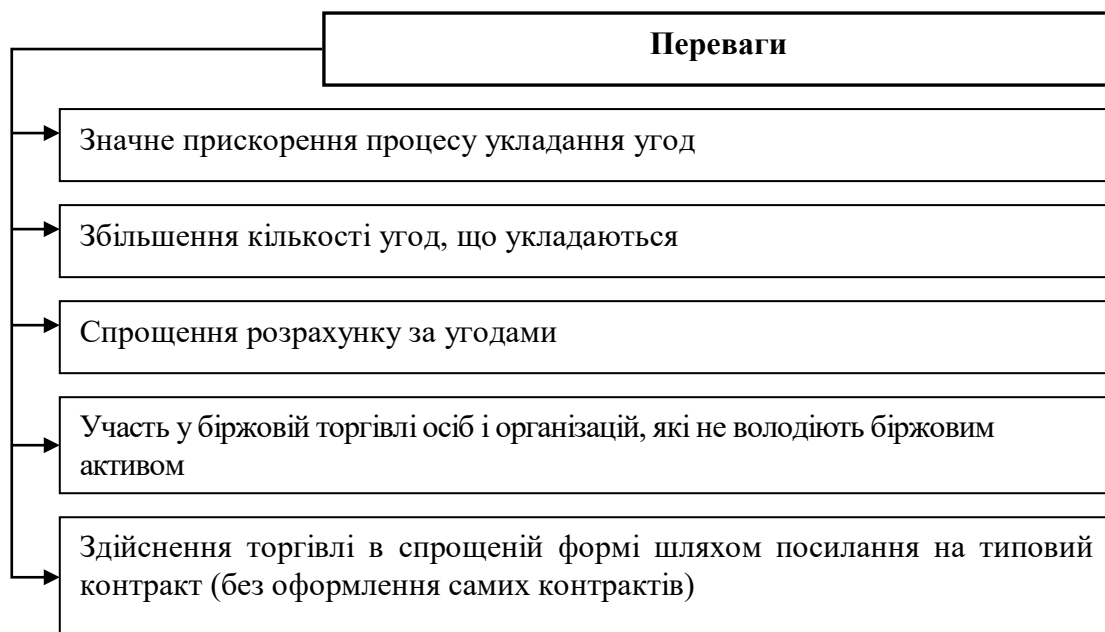
Купити ф'ючерсний контракт – це означає взяти на себе зобов'язання прийняти від біржі первинний актив (облігації) і з настанням терміну виконання контракту здійснити оплату відповідно до ціни та інших умов, установлених на момент купівлі контракту.

Продати ф'ючерсний контракт – означає взяти на себе зобов'язання здійснити постачання або продати біржі первинний актив (акції) у термін виконання ф'ючерсного контракту й отримати за нього від біржі відповідні кошти, згідно із ціною продажу цього контракту.

Стандартизація ф'ючерсного контракту включає уніфікацію показників:

- споживча вартість товару;
- кількість товару та умови обігу;
- вид товару;
- базисна кількість і розміри доплат за відхилення від неї;
- розміри партії товару;
- умови і терміни поставки;
- форма оплати;
- санкції за порушення умов контракту;
- порядок арбітражу.

Переваги стандартизації ф'ючерсного контракту

Ціна за ф'ючерсною угодою визначається й фіксується в момент укладання біржового контракту.

Ф'ючерсний контракт – це завжди контракт на різницю в цінах, а не на купівлю-продаж біржового активу.

Особливості ф'ючерсного контракту

- Не обов'язково, щоб в основі ф'ючерсного контракту лежав який-небудь реально існуючий актив (товар, акція, облігація). В основі ф'ючерсного контракту може бути число: ціна, індекс цін, відсоткова ставка, валютний курс, їхні всілякі комбінації.
- Ф'ючерсний контракт – це фінансовий інструмент ринку капіталу. Ф'ючерсний контракт – механізм переливання капіталу.
- Гра на різниці в цінах незначною мірою пов'язана з національними кордонами, ф'ючерсний контракт перетворився на міжнародний фінансовий інструмент.
- Ф'ючерсний контракт – сучасний інструмент вирівнювання цін, інструмент „миттєвого” усереднення грошового попиту без зміни поточної пропозиції. Загальна стійкість ринкової економіки підтримується завдяки ф'ючерсним ринкам.

3. Технологічний процес купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів

Складові

1. Рішення клієнта

2. Укладання договору на брокерське обслуговування

3. Укладання договору на обслуговування із членом розрахункової палати

4. Резервування коштів ф'ючерсної торгівлі

5. Замовлення клієнта

6. Виконання замовлення

7. Відомості про попередні торги

8. Розрахунок за угодами

9. Перерахунок за маржею

10. Довнесення коштів за маржевими платежами

11. Поставка за ф'ючерсним контрактом (у зарубіжній біржовій торгівлі постачанням реального товару завершується менше 2 % ф'ючерсних угод)

Зворотна, або офсетна, угода в торгівлі ф'ючерсними контрактами – це угода, протилежна заздалегідь укладеній угоді за таким же контрактом із тим же терміном виконання.

Розрахункова палата

Реєструє в результаті біржових торгів угоди

Визначає й стягує заставні суми за укладеними ф'ючерсними контрактами

Визначає і перераховує суми вигравів і програшів при відхиленні поточної біржової ціни від контрактної, при цьому виграв одного клієнта є програшем іншого клієнта в такому ж розмірі

Здійснює ліквідацію контрактів і розрахунок за ними

Організовує й гарантує виконання ф'ючерсних контрактів

Початкова маржа (депозит) – це грошова сума, гарантійний початковий задаток, зумовлений частиною загальної вартості ф'ючерсного контракту, або повна сума, яку перераховує учасник торгів на ф'ючерсному ринку зі свого рахунка на рахунок розрахункової палати за кожну відкриту позицію. Брокерські фірми стягують зі своїх клієнтів означену маржу в порядку, передбаченому їхніми договорами з клієнтами на обслуговування.

Змінна маржа (підтримувальна) – це грошова сума, котру перераховує учасник торгів на ф'ючерсному ринку (член розрахункової палати) зі свого рахунка на рахунок Розрахункової палати (або в рахунок суми початкової маржі) за наявності відкритої позиції у випадку, якщо ціна на ф'ючерсний контракт змінюється в несприятливому для нього напрямі.

4. Хеджування угод на біржовому ринку

Хеджування – це біржове страхування від несприятливих коливань цін, що базується на різниці в динаміці цін реальних товарів та цін ф'ючерсних контрактів на цей же товар. Хеджування на біржі здійснюють підприємства, приватні особи, які є учасниками ринку реальних товарів: виробники, переробники і продавці.

Класифікація хеджових операцій за технікою здійснення

Хеджування продажем (коротке) – це продаж на строковій біржі ф'ючерсних контрактів виробником або торговцем, котрі купили рівну кількість реального товару на визначений строк для забезпечення страхування від ризику падіння цін із моменту поставки реального товару. До нього вдаються фермери, посередники (торговці), які купують (перепроднують) сировину для переробних підприємств та ін.

Хеджування купівлею (довге хеджування) – це придбання ф'ючерсних контрактів із метою страхування цін на продаж рівної кількості реального товару, яким торговець не володіє, з поставкою в майбутньому. Мета довгого хеджування полягає в тому, щоб уникнути будь-яких втрат, що можуть виникнути внаслідок підвищення цін на товар, уже проданий за зафіксованою ціною, але ще не закуплений. Довге хеджування застосовується як засіб, що гарантує закупівельну ціну для торговців і фірм із переробки та споживання сировини.

„Базис” – це різниця між ціною товарів на реальному ринку в конкретному місці й часі та ціною товару на ф’ючерсному ринку. Базис буває нульовим, позитивним і негативним. При позитивному базисі ціни реального товару перевищують ціни ф’ючерсного. При негативному – навпаки. Нульовий базис маємо у разі рівності обох ринків.

Переваги хеджування

У процесі хеджування проходить істотне зниження ризику торгівлі товарами та цінними паперами. Хеджування підвищує стабільність фінансової сторони бізнесу, зменшує коливання прибутків, що виникають у результаті зміни цін на сировину, курсів валют та інших чинників.

Хедж не перетинається із звичайними операціями і дозволяє забезпечити постійний захист ціни без необхідності змінювати політику запасів.

Хеджування забезпечує гнучкість у плануванні, що підвищує ефективність управління надлишком запасів або їх дефіцитом.

Хедж полегшує фінансування операцій через систему кредитних позичок банками, що створює довіру до кредитів, погашених ф’ючерсними контрактами.

Недоліки хеджування

Базовий ризик підвищується через порушення асортименту товарів

Значні витрати на операційні заходи, кліринг і маржу

Обмежені ліміти цінових рамок та якісно-функціональна несумісність реального і ф’ючерсного ринків

5. Спекуляція на біржових торгах. Зміст біржової гри

Біржова спекуляція – це засіб одержання прибутку в процесі біржової ф’ючерсної торгівлі, що базується на відмінностях у динаміці цін ф’ючерсних контрактів у часі, просторі й на різні види товарів.

Спекулянти – це численна група учасників ф'ючерсної торгівлі, які полегшують торгівлю біржовими товарами і цінними паперами, беруть ризик хеджерів на себе, допомагають узгоджувати ціни, здійснюючи зусилля для встановлення оптимальних розрахунків цін між пропозицією та купівлею. Спекулянти впливають на підвищення ліквідності ринку, тобто створюють ринок швидкого продажу й купівлі.

Способи спекулятивної біржової гри

Гра на підвищення цін, коли біржові контракти купуються з метою їх продажу в майбутньому за більш високою ціною

Гра на зниженні цін, коли контракти продаються у розрахунку на подальше зниження цін.

Класифікація спекулянтів за різними ознаками

За видом позиції:

- коротка (продаж);
- довга (купівля).

За розмірами позиції:

- традиційні торговці;
- громадські спекулянти.

За цінами прогнозування:

- фундаментальні спекулятивні аналітики – враховують чинники попиту та пропозиції;
- технічні спекулятивні аналітики – використовують табличний метод складання динаміки цін, зміни обсягів продажу та руху процентів у поточному й минулих роках;
- джоббери – професіонали;
- трейдери.

За торговельними методами (див. тема 5):

- позиційні трейдери – вкладають гроші в спекулятивні операції (торгують за свій рахунок) на порівняно тривалий період (кілька днів, тижнів або навіть місяців), сприяючи перебігу капіталів з одного ринку на інший;
- одноденні трейдери – утримують ринкові позиції тільки протягом торгової сесії (фінансовий період офіційної торгівлі на біржі) й рідко залишають позицію до початку наступного робочого дня;
- „скальпери”.

За видом різниці в цінах:

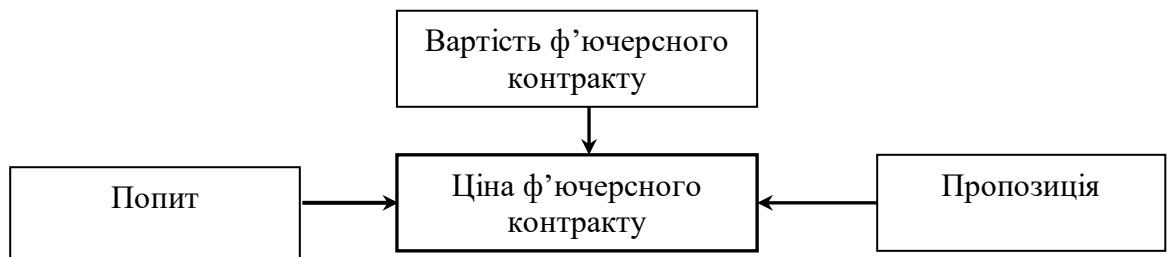
- арбітражисти;
- спредери.

Основні правила успішної спекуляції

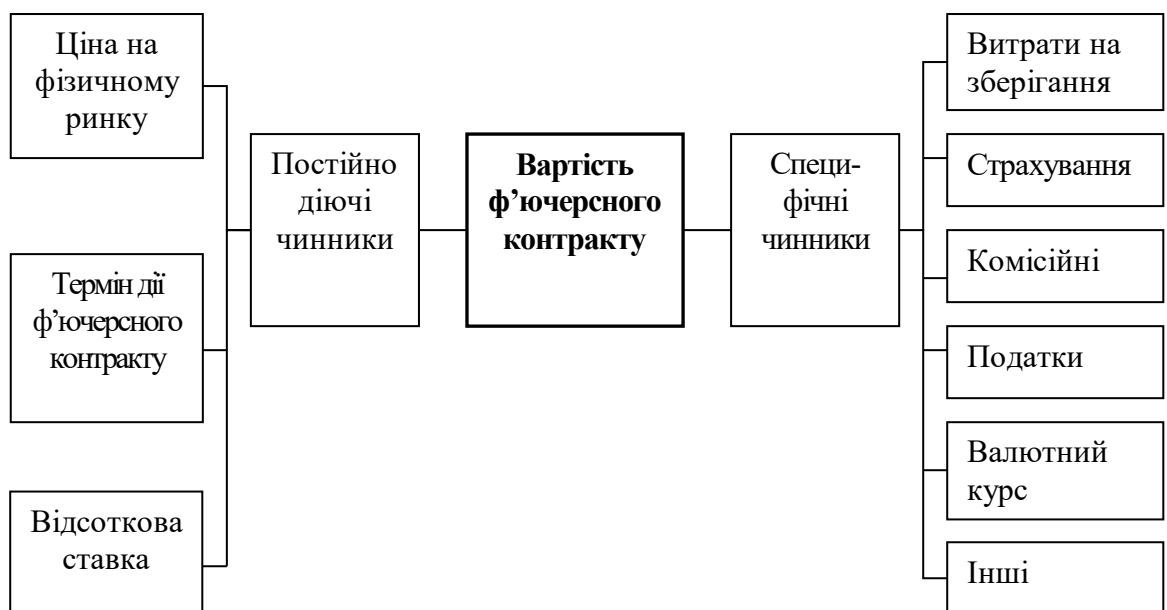
1. Спекулювати можна лише такими грошовими засобами, які гравець може собі дозволити.
2. Перед початком кожної операції слід установлювати рівень ризику й очікуваний рівень прибутку.
3. Метою операції повинне бути отримання великих прибутків і малих збитків.
4. На кожній позиції можна ризикувати не більше, ніж на 5 % спекулятивного капіталу.
5. Потрібно переконатися, що середній прибуток хоча б у 10 – 15 разів більший від витрат за кожною операцією.
6. Не захоплюватися збільшенням відкритих пропозицій, не закриваючи попередні.

6. Фінансові розрахунки ф'ючерсної торгівлі

Чинники, що впливають на вартість ф'ючерсного контракту

Модель вартості ф'ючерсного контракту

1. Розрахунок вартості ф'ючерсного контракту

$$C_a = C_z + C_a * P * D / 360,$$

де C_a – вартість ф'ючерсного контракту на біржовий актив;
 C_z – ринкова ціна активу на фізичному ринку;
 P – банківський відсоток за депозити (плюс відсоток витрат на зберігання та транспортування);
 D – кількість днів до закінчення терміну дії ф'ючерсного контракту або його закриття.

2. Розрахунок початкової маржі за відкритою позицією

$$M = ЦК * П / 100,$$

де M – сума початкової маржі;
 $Цк$ – ціна купленого ф'ючерсного контракту на біржовому ринку;
 $П$ – відсоткова ставка початкової маржі.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст та мету ф'ючерсної торгівлі.
2. Назвіть основні функції ф'ючерсних ринків.
3. Уніфікацію яких показників включає стандартизація ф'ючерсного контракту?
4. Розкрийте зміст та назвіть особливості ф'ючерсних контрактів.
5. Розтлумачте технологічний процес купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів.
6. Що являє собою офсетна угода в торгівлі ф'ючерсними контрактами?
7. Розкрийте зміст процесу хеджування.
8. Надайте характеристику хеджовим операціям.
9. У чому полягають переваги та недоліки хеджування?
10. Що являє собою біржова спекуляція?
11. Наведіть основні класифікації спекулянтів.
12. Розкрийте правила успішної спекуляції.
13. Поясніть розрахунок вартості ф'ючерсного контракту.

Тема 13. ТОРГІВЛЯ ОПЦІОНАМИ НА БІРЖІ

1. Суть опціонів та їх характеристика.
2. Опціонні стратегії.

Ключові терміни та поняття: опціонна угода, ціна опціону, опціон-запит (кол), опціон-пропозиція (пут), різновиди опціонних стратегій, американський опціон, європейський опціон.

1. Суть опціонів та їх характеристика

Опціонна угода – це контракт між двома контрагентами, один із яких одержує премію і бере на себе зобов’язання продати або купити, а другий виплачує премію й отримує право купити чи продати конкретний товар за конкретною ціною протягом установленого часу.

Об’єкт опціону: реальний товар – сировина, цінні папери, валюта та ф’ючерсні контракти.

Мета опціонної торгівлі – уникнути ризику, пов’язаного з торгівлею ф’ючерсними контрактами.

Ціна опціону – це сума, що сплачується покупцем опціону його продавцеві.

Опціон

Головна відмінна особливість опціонної угоди полягає в тому, що покупець, заплативши її вартість (премію) продавцю, набуває права на вибір – купити товар за домовленістю або відмовитися від його купівлі (наприклад, у випадку, коли він має можливість купити аналогічний товар дешевше).

Ціна, за якою покупець кола має змогу купити, а покупець пута продати ф'ючерсний контракт, називається **базисною ціною, ціною виконання, або ціною зіткнення**.

Внутрішня ціна – це різниця між ринковою ціною продукції й ціною угоди на опціон.

Премія (ціна) опціону складається із суми його внутрішньої й тимчасової вартості, на яку впливають нестабільність ситуації, різниця між ціною угоди й основною ціною, відрізок часу до закінчення строку опціону.

Опціон покупця має **внутрішню вартість**, якщо ціна угоди на нього нижча від ціни ф'ючерсного контракту, а опціон продавця – якщо перша перевищує другу.

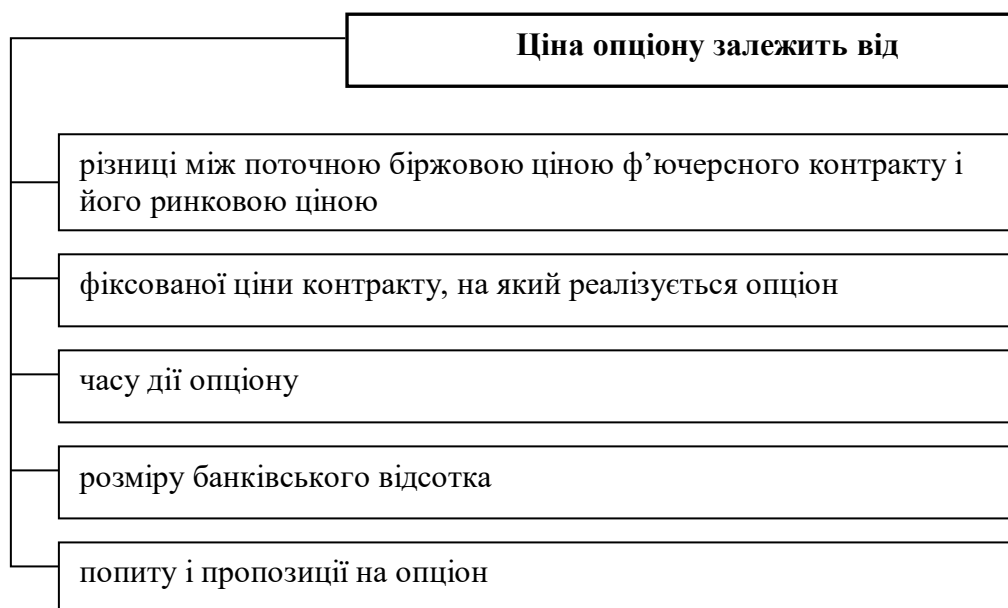
Порівняльна характеристика опціонних та ф'ючерсних контрактів

Ф'ючерсний контракт	Ознаки	Опціон на купівлю ф'ючерсного контракту
Узгоджується сторонами	Покупець	Стандартизований
Необмежений	Потенційний прибуток	Необмежений
Обмежений ціною, що дорівнює нулю при довгій позиції	Ризик	Обмежений премією
Ніякого на початку угоди, повна вартість при настанні строку виконання угоди	Рух грошових коштів	Сплата премії на початку угоди, повна вартість при настанні строку, якщо опціон виконується

Умови прояву внутрішньої вартості опціону

Визначення опціону	Опціон покупця	Опціон продавця	Внутрішня ціна
Бути при грошах (виграти)	Ціна контракту вища за ціну угоди на опціон	Ціна контракту нижча за ціну угоди на опціон	Створюється
Залишитися при своїх грошах (не виграти)	Ціна контракту дорівнює ціні угоди на опціон	Ціна контракту дорівнює ціні угоди на опціон	Відсутня
Залишитися без грошей (втратити)	Ціна контракту нижча за ціну угоди на опціон	Ціна контракту вища за ціну угоди на опціон	Відсутня

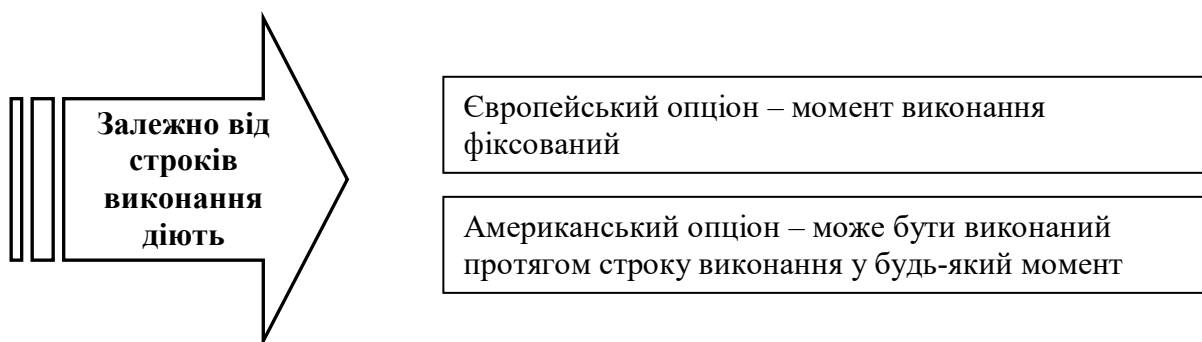
Фактори впливу на ціну опціону

Переваги опціону

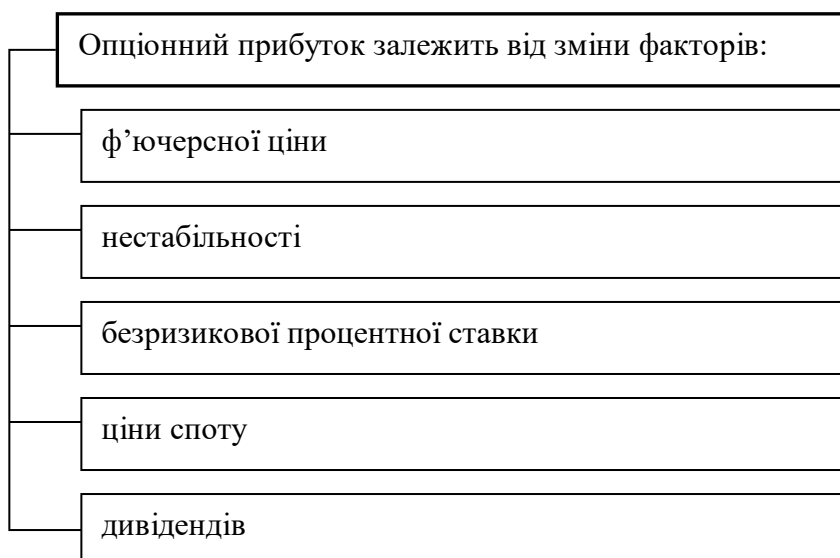
1. Висока рентабельність.
2. Мінімізація ризику для покупця опціону (премія), прибуток – необмежений.
3. Опціон надає набір стратегій (купувати, продавати, працювати на різних ринках).
4. Можливість проводити операції з біржовими опціонами так, як із ф'ючерсними контрактами.

Дата закінчення дії опціону – останній день, коли опціон може бути виконаний (як правило, це третя п'ятниця кожного місяця).

2. Різновиди опціонних стратегій

Опціонна стратегія полягає в одночасних купівлі й продажу одного або кількох опціонів та ф'ючерсних контрактів і товарів на реальний товар.

Прості стратегії – це відкриття однієї опціонної позиції, проста купівля чи продаж опціону кол або пут.

Комбінаційні стратегії – це одночасне відкриття двох однакових позицій на різні види опціонів з одним активом. Це одночасна купівля (продаж) опціону кол і опціону пут на один актив.

Спред – це одночасне відкриття двох протилежних позицій на один і той самий вид опціону з одним і тим самим активом. Це одночасна купівля чи продаж опціону кол або пут на один і той самий актив.

Синтетичні стратегії – це одночасне відкриття протилежних позицій на різні види опціонів з одним активом; одночасне відкриття позицій на фізичному ринку самого активу й на опціонному ринку на даний актив.

Питання для самоконтролю:

1. Що являє собою опціонна угода?
2. У чому полягає мета опціонної торгівлі?
3. Схарактеризуйте об'єкти опціону.
4. Наведіть основні характеристики опціонів.
5. Назвіть фактори впливу на ціну опціону.
6. Схарактеризуйте класифікацію опціонів залежно від строків виконання.
7. Наведіть класифікацію опціонних стратегій та дайте їм характеристику.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” № 3480-IV від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
2. Закон України „Про товарну біржу” зі змінами і доповненнями, внесеними Законом № 2932-XII від 26.01.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 11. – Ст. 83.
3. Бердникова Т.Б. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: учеб. пособие / Т.Б. Бердникова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 270 с.
4. Біржова діяльність: навчальний посібник / [В.І. Крамаренко, Б.І. Холод, Ю.Н. Воробйов та ін.; за ред. В.І. Крамаренко]. – К.: ЦУЛ, 2003. – 264 с.
5. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – Т.1. – К.: НИКА-ЦЕНТР, 1999. – 592 с.
6. Бланк И.А. Торгово-посредническое предпринимательство. Экономические основы биржевой торговли и брокерской деятельности / И.А. Бланк. – К.: АО „Украинская финансовая группа”, 1992. – 204 с.
7. Васильев Г.А. Товарные биржи: практическое пособие / Г.А. Васильев, Н.П. Каменева. – М.: Высшая школа, 1991. – 111 с.
8. Васильєва В.В. Фінансовий ринок: навч. Посібник / В.В. Васильєва, О.Р. Васильченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 368 с.
9. Воловик А.М. Основы биржевой деятельности: курс лекций / А.М. Воловик, З.К. Голда. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 88 с.
10. Глущенко В.В. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: системный подход / В.В. Глущенко. – М.: Крылья, 1999. – 216 с.
11. Дегтярева О.И. Биржевое дело: учебник для вузов / О.И. Дегтярева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 679 с.
12. Диго С.Н. Биржевая деятельность: учеб. пособие / С.Н. Диго, С.С. Диго. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 200 с.
13. Дмитрук Б.П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі: навч.посібник / Б.П. Дмитрук. – К.: Либідь, 2001. – 344 с.
14. Дудяк Р.П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум: навчальний посібник / Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль. – 2-е вид., доп. – Львів: „Новий світ-200”, „Магнолія плюс”, 2003. – 360 с.
15. Кещан В.Г. Биржевой рынок. Страницы истории и становления в современных условиях / В.Г. Кещан. – М.: РЭА, 1996. – 352 с.
16. Лысенков Ю.М. Международный фондовый рынок. Инструментарий. Участники. Информационное обеспечение / Ю.М. Лысенков, Н.В. Фетюхин, Е.Р. Зельцер. – К.: Киев, 1995. – 140 с.

17. Сохацька О.М. Біржова справа: підручник / О.М. Сохацька. – 2-е вид., змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 632 с.
18. Суторміна В.М. Фінансовий ринок: навч.-метод. посіб. / В.М. Суторміна, Н.В. Дегтярьова. – 2-е. вид. – К.: КНЕУ, 2008. – 176 с.
19. Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / за ред. П.Т. Каблука та О.М. Шпичка. – К.: Віпол, 1997. – 278 с.
20. Улыбкин К.А. Брокер и биржа: пособие для брокеров и их клиентов / К.А. Улыбкин, И.С. Андрюшина, Н.Л. Харисова. – М.: Информ-бизнес, 1991. – 156 с.
21. Уткин Э.А. Новые финансовые инструменты рынка / Э.А. Уткин. – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 112 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Завора Таїна Миколаївна
Леус Надія Петрівна**

ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Комп'ютерна верстка Т.М. Завора
Редактор Я.В. Новічкова
Коректор Є.В. Найчук

Друк RISO

Обл.-вид. арк. 6,3

Редакційно-видавничий відділ

**Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка
36011, м. Полтава, Першотравневий проспект, 24**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції.

Серія ДК № 3130 від 06.03.2008 р.

Віддруковано з оригінал-макета РВВ ПолтНТУ